

פרק ח

גודר גדר ועומד בפרץ

במשך למעלה מארבעים וחמשה שנות רבנותו, מעולם לא הסתפק רבינו במועט – בתפקיד המצומצם של הוראת איסור והיתר ופסקי דין בלבד. כמנהיגי ישראל לדורותיהם, עמד תמיד כמוכח בשער לסתום פירצות בכרם בית ישראל, ולהביא את דבר ה' אל העם שבשדות. ויחד עם עמיתיו הגאונים, עסק בצרכי ציבור באמונה בבחינת 'גדול המעשה יותר מן העושה'. תיקן תקנות, גדר גדרים וסייגים, ועשה משמרת למשמרת לתורה ולמנהגי ישראל, פעילות שהלכה וגברה עם הזמן בחלוף השנים²⁷⁹.

לא זו אף זו, למרות תשות כוחו ורכות מזגו לא נמנע מללחום מלחמות ה' ללא חת, להדוף את הקמים לבלותינו מבית, הפוקרים המשכילים והציונים, ופורקי העול למיניהם, שלפעמים אף נתעטפו בטלית שכולה תכלת או בעטרת איצטלא דרבנן, בבואם לנעוץ טלפיהם בחומה לחצוב להם בארות בארות נשברים. גדולי ישראל בעיניהם הצופיות למרחוק, ובתוכם רבינו שהיה מראשי המצביאים ושרי הצבא במלחמות מצוה אלו, ניהלו עמם מאבק עיקש על כל קוצו של יו"ד, פקחו את עיני עמך בית ישראל, הסירו את הלוט מן הצבועים, ובשאות ארי מנהמת ליבם החדירו עוז ותעצומות נפש בהמון העם, ובכך מנעו הרס התורה והיהדות, לשעה ולדורות.

בקיץ שנת תרס"ג לפ"ק התקיימה ב'קראקא' אסיפת רבנים במשך ארבעה ימים, מיום א' ט"ז לחודש אב עד יום ד' י"ט מנחם אב, שמחוללה היה הג"ר אהרן מענדל הכהן ז"ל רבה של קהילת האשכנזים בקהיר, מחסידי סדיגורא. השתתפו בו גדולי ישראל מארצות שונות שנועדו יחדיו להתייעץ בענייני הכלל, עם הקרואים הנכבדים באסיפה חשובה זו נמנה גם רבינו זצ"ל. רבינו בנאומו הציע בפני הרבנים הנאספים כדת מה לעשות בדברים העומדים על הפרק, ואמר בין השאר:

"כאשר האספה הזאת היא כעת דבר רב הערך והתעוררות רב במדינה, לכן, עתה היא שעת הכושר לתקן תיקונים הנחוצים מאוד לעניני הדת, שבני אדם מזלזלים בהם, והם מהדברים העומדים ברומו של עולם היהדות ומהחמורות שבחמורות, כגון חילול שבת ואיסור נדה. וכן להשתדל על אודות היהודים העובדים בצבא שלא יתגאלו בפת בגם וזה מתנגד גם לחוקי המלכות, כי יש חוק באסטריא האומר בפירוש כי העובד בצבא יש לו הרשות לדרוש מאכל כשר

²⁷⁹. בתקופת יאזלאוויץ מיעט רבינו לעסוק בצרכי הכלל, אם כי לא נמנע כליל. ומאידך בתקופת וינא הירבה בכך לצורך השעה, וראה עוד לעיל פ"ג – 'קול קורא במדבר', אודות התקנות והכרוזים שפירסם בווינא.

על פי דתו. וכן להשתדל כי העובדים בצבא ינתן להם חופשה ממלאכה בשבתות ומועדים²⁸⁰.

ויעשו כולם אגודה אחת

כאשר הקימו גדולי ישראל את 'אגודת ישראל', שבאה לגזור את החנית מיד המצרי, ולהשיב מלחמת אש דת השערה נגד ארגוני הפוקרים שצצו דבר יום ביומו על ה' ועל משיחו, הפך רבינו מיד לתומך ואוהד בלב ונפש, וראה בכך כורח השעה להצלת התורה וקיום הדת. בשנת תער"ב התקיים בקטוביץ בימים י"א – י"ב סיון זעידת היסוד של אגודת ישראל העולמית. אך רבינו, למרות אהדתו והערכתו, נאלץ לוותר על השתתפותו בפועל באסיפה זו מחמת תשות כוחו, ושלא לשם את מכתבו בזה"ל:

בעזה"ת

לנכון הגיעני מכתבם הנדפס אודות 'אגודת ישראל', ושמחתי מאד לראות כי לא אלמן ישראל, וברוך ה' כי לא השבית לנו גואלים, יראי ה' אוהבי ישראל באמת, אשר מגמתם לקבץ כוחות נפזרים של אחינו הנאמנים לה' ולתורתו, ולאגדם בקשר של קיימא, והיא תפעל רב, אשר אקוה כי יצמח מזה רב טוב לבית ישראל. וצר לי כי מחמת תשות כחי ל"ע, ועוד מכמה טעמים אין בכוחי עתה להרים פעמי למסעות, אבל מרחוק חבר אני לכל אשר יראוך, ולכן בכחכם זה והושעתם את ישראל, ויהי ה' עמכם להצלחה דרכם, דרך האמת והתורה אשר התוו לנו. וה' יהיה בעזרכם לקבץ נדחי ישראל, כינוס לצדיקים נאה להם ונאה לעולם, כנפש המצפה לישועה

הק' מאיר אריק

האבדפה"ק יאסלאוויץ²⁸¹

בהיותו בוינא, ניהל בעצה אחת עם עמיתיו הגאונים ורבני העיר, את 'מרכז אגודת ישראל', סניף וינא, במסגרתה פעל גדולות ונצורות, לשמור את דרך עץ החיים בימים הטורפים של המלחמה, ובגלי התקופה הסוערים²⁸². כמו"כ השתתף באסיפת 'המועצה המרכזית' של 'הסתדרות אגודת ישראל העולמית' בפרעשבורג בשנת תרפ"א, ואף נשא בה דברים כדרבונות חוצבים להבות אש²⁸³.

לאחר שנים מספר כאשר כיהן כבר בטארנא, התאספו ראשי עם יחד שבטי ישראל אל ה'כנסיה הגדולה' הראשונה של 'אגודת ישראל', שהתקיימה בוינא במעמד גדולי הדור – האדמו"ר מגור בעל ה'אמרי אמת' זצ"ל, ומרן ה'חפץ חיים' זי"ע, שנסעו כידוע באותה רכבת לעיר וויען, גם רבינו אמור היה לנסוע באותה מסילה יחד עמם להשתתף בכנסיה לשם שמים

²⁸⁰. 'מקיץ נרדמים' להרב מנחם מענדל חיים לאנדאו אבד"ק נאואדאר. וראה עוד בקונטרס 'פרטי-כל' של האסיפה שנערך ונסדר ע"י סופר האסיפה הרב ר' אליהו עקיבא רבינאוויץ מפאלטאווא, ובספר 'יד רא"ם' לר' אהרן מענדל הכהן ז"ל.

²⁸¹. נדפס בקונטרס 'מכתבי ברכה והסכמה' מאת גדולי הדור שלא הספיקו לבוא אל אסיפת קטוביץ' (פרנקפורט ע"ט – תרע"ג).

²⁸². וכפי המסופר לעיל פ"ג – 'החוט המשולש'.

²⁸³. ראה לעיל פ"ג – 'זכרו תורת משה' אודות השתתפותו על ציון החת"ס כהכנה לאסיפה זו, ולהלן פ"ח – 'בשאלת ארץ ישראל והצינות', נאומו ודברות קדשו החוצבים להבות באסיפה זו במעמד גדולי ישראל.

זו, אלא שלמרות רצונו העז לקיים בעצמו 'חבר אני לכל אשר יראוך', נבצר הדבר מאיתו, כיון שלא היה בידו רשיון מעבר (פאספארט) בגבולות, הרשיון נשלח לתעודתו והיה בדרכו להגיע אליו, אלא שאיחר את המועד, ועקב כך נמנע ממנו ליטול בה חבל בפועל. מאחורי הפרגוד נשמע, כי היו אלה אנשים חסידים מעיר טארנא אשר רבותיהם התנגדו ל'אגודה', ולא חפצו שרבים יקח חבל בכנסיה זו שלה, לכן עשו מה שעשו, ומנעו ממנו להיות בצוותא עם גדולי הדור, דבר שגרם מבוכה ועגמת נפש מרובה לרבינו²⁸⁴.

באותו מעמד נשגב, נבחר רבינו והוכתר בהעדרו כ'חבר מועצת גדולי התורה' של אגודת ישראל.

'הפרדס'

בראשית שנת תרפ"ב, יצאו גדולי ישראל לעמוד לימין הירחון התורני 'הפרדס', אשר איגד סביבו צורבים רבים מפרחי הלומדים, שראו בו במה נכבדת לפרסם דרכו את הגיגיהם ואת חידושיהם, ופירסמו למענו המלצה:

קול קורא לחובבי התורה ולומדיה הי"ו

בימינו אלה אשר מצב לימוד התורה מתרופף בעוה"ר מביטול הישיבות ובתי אולפנא, בפרט דרכי החידוד והפלפול נתמעטו, ובני ציון המצוינים בהלכה פוזרים ונדודים ישוטטו לבקש את דבר ה' זו הלכה... וכבר התעורר הרב הה"ג וכו' מו"ה שמואל אהרן הלוי פרדס נ"י לעשות אונים לתורה, להיות מאסף לכל המחנות, ולתת ועד לחכמים בהקובץ הירחון התלמודי "הפרדס" והוא מוסד גדול, ובפרט עבור הבחורים חובשי ביהמ"ד הי"ו לעוררם בדרכי החידוד והפלפול, ועי"ז יתלהב בם אש דת וחשק נמרץ ללמוד התורה הקדושה ברוח קנאת סופרים המרבה חכמה, אבל עתה לפי יוקר העת ויוקר הדפוס המוסד הזה הוא בסכנה גדולה.... ובכן הגנו באנו לבקש... לתמכו ולסעדו בצל החכמה בצל הכסף, כי רב טוב צפון במפעל היקר הזה להרמת קרן התורה להגדילה ולהאדירה.

על החתום באו: רבינו (החותם): אבד"ק בוטשאטש וכעת בוינא, הגה"ק מאסטרואוצא, הגה"ק ה'אמרי אמת' מגור, הגה"ק מראדאמסק, הגה"ק מסאקלוב, הגה"ק מאלטשטאדט, והגה"ק מבענדין²⁸⁵.

284. ראה התייחסותו של רבינו בסוף תשובה בשו"ת אמרי יוסף החדש (סי' קי"ב), "מיום ב' בין כסא לעשור תרפ"ד" בזה"ל: "מכתבו מאז בדבר האגודת ישראל, הנסיעה לשם, נשלח לי לטשענסקוויץ, כי הייתי שם כמה שבועות לשאוף אויר, ואם כי תש כוחי ל"ע, עכ"ז רציתי באמת לנסוע לשם ולא עלתה בידי, כאשר כתבתי לה'אגודה' דברים כהווייתן".

285. נדפס ב'הפרדס' תשרי תרפ"ב לפ"ק.

ומשפע מצוות תפילין

בחודש מרחשון שנת תרפ"ה לפ"ק פרסם רבינו "קול קורא", ובו כמה דינים נחוצים למעשה בהלכות תפילין שרבים נכשלים בהם, ובשולי הידיעה כתב: "להדביק זאת על הטבלא ויהא תלוי בתמידות בביהכ"נ".

קריאת רבינו נפתחת בזה"ל:

"הנה גודל מצות תפילין נודע ומפורסם בישראל. ואמרו חז"ל שהוקשה כל התורה כולה לתפילין, וכל שאינו מניח תפילין הוי בכלל פושעי ישראל בגופן ח"ו, ובאמת כל ישראל נוהגין בזה, ולא נצרכה אלא להזהיר להודיע איזו פרטים במצות תפילין המעכבין עיקרי המצוה, וכל מי שאינו מדקדק בזה אינו מקיים מצות תפילין, ע"כ הנני פורט בזה דברים העקריים...".

אח"כ 1234567

וכאן פורט רבינו שלשה אזהרות בענין המקום הנכון להנחת התפילין, ובדבר החובה להשגיח להניחם במקומם כראוי²⁸⁶, ובסוף דבריו מעורר אודות שחרות הרצועות והתפילין²⁸⁷.

ומסיים רבינו עלה:

"ולזאת ראוי ונכון שבכל ביהכ"נ וביהמ"ד יתמנו איש אחד שישגיח כראוי ע"ז, ויהא בכלל מוכה את הרבים, ובזכות זה נזכה לאריכות ימים טובים כמאמרם ז"ל במנחות מ"ד כל המניח תפילין מאריך ימים"²⁸⁸.

אגב, אם בתפילין עסקינן, יש לציין כי בשנות המלחמה היה כרוז בווייץ מעם רבינו, בו הוא מתריע כי אין לנשק תפילין של ראש לפני הנחתו (אחרי הנחת תפילין של יד) מטעם הפסק²⁸⁹.

²⁸⁶. באות ג' שם מזהיר רבינו אודות מי שגידול השער שלו נמצא בעיגול ע"ג המצח שצריך ליהר שאף זווית התיתורא למטה יהיו מונחים על עיקרי השערות עיי"ש. ועיין שו"ת 'ארץ צבי' להגה"ק מקאז'יגלוב זצ"ל (סי' י"ב אות כ"ב) שהביא את דברי רבינו ודן בהם, ומחלק שם בין מי ששערותיו גדלו מתחילה בעיגול דאז הוא שצריך ליהר שיהא זווית התיתורא למטה על עיקרי השערות, אבל מי ששערותיו לא היו מתחילה בעיגול רק שאח"כ נקרחו, לית לן בה. אכן עיין בשו"ת 'צור יעקב' להגה"ק מפרוביז'נא זצ"ל (ח"א סי' קס"ג) בתשובתו לרבינו, שחולק על עיקר דברי רבינו.

²⁸⁷. יצויין, כי על דבר זה עורר רבינו גם בהסכמתו (מיום א' ויגש תרפ"ג, טארנא) לספר 'קול סופרים' להגה"צ ר' שלום יוסף קליין זצ"ל מק"ק זענטא, וז"ל: "ימדי דברי בזה לא אמנע מהודיע רבת המכשלה בזמנינו בדבר ענין רצועות שחרות שהוא הלכה למשה מסיני ומעבד, כי אין משגיח ע"ז, וביותר במקום הקשר של ראש ושל יד עפ"י הרוב נמחק השחרות, וכן ברצועה העוברת בתוך המעברתא וסמוך לה, ע"כ כל איש הירא את ה' יסתכל ע"ז בעינא פקחא, ולשומעים ינעם...".

²⁸⁸. נדפס בשו"ת אמרי יושר החדש (סי' ג').

²⁸⁹. מתוך מכתבו של הרד"ג ר' אברהם יונה שווארץ שליט"א מווייץ בשם הגאון רבי חנוך דוב פדווא זצ"ל אבד"ק לונדון.

ראש וראשון לכל דבר שבקדושה

איש חי ורב פעלים היה בק"ק רישא, הג"ר אלתר חיים לעוויןזאהן זצ"ל, עסקן נלהב לכל דבר שבקדושה, אשר פעל רבות להרמת קרן התורה, לעמוד בפרץ ולתקן תקנות לזיכוי הרבים בעניינים הנוגעים אל עיקרי הדת, כגון כשרות, צניעות, ושמירת השבת. הוא חפץ לקיים אסיפת רבנים מפולין וגאליציה למטרות אלו, ולשם כך כיתת רגליו אל כל גדולי הרבנים והצדיקים בימים ההם, כדי לקבל את אישורם והסכמתם, וחפץ ה' בידיו הצליח, וזכה אכן למכתבי הסכמה נלהבים של כל גאוני וקדושי ארץ²⁹⁰.

כאשר הגיע לבעלזא ונכנס אל הקודש פנימה אצל מרן הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע, לדרוש גם מאיתו מכתב הסכמה על התקנות בענייני הדת שיעמדו על סדר היום במסגרת האסיפה הנ"ל, נענה לו הרב מבעלזא "שאף שראויים הדברים בעיניו, וראויים הם להעלותם על שולחן מלכים, בכל זאת לא יחתום עליהם עד שמקודם יהיה עליהם חתימת יד הרב הגאון המפורסם ר' מאיר אריק"²⁹¹.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

כיון ששמע רבי אלתר חיים כך, נטל שוב את מקל הנדודים בידו ושם פעמיו לטארנא בכדי לקבל את הסכמת רבינו, בשעות הבוקר לפני תפילת שחרית הגיע אל רבינו והציג בפניו את התקנות ואת דבר האסיפה שבכוונתו לכונן. אך לתדהמתו השיבו רבינו כי לא יעניק לו הסכמה עד שתהיה לו מקודם הסכמה מהגה"ק מהרי"ד מבעלזא. נאנח הגרא"ח ותינה בפניו, כי זה עתה חזר מבעלזא, ושם נאמר לו שלא יסכימו עמו אא"כ יסכים ויחתום רבינו בראשונה, ולכן חילה את רבינו בהפצרות חוזרות ונשנות שיואיל בטובו לחתום בראש. רבינו אשר כל דבר שבקדושה שהתגלגל לפתחו גול מאיתו זמן רב, כאשר הוא יוצא ונכנס בעובי הקורה לפקח ולסייע מקרוב, נטה לדחותו בכדי שלא ליטול עול נוסף על כתפיו העמוסות, ולכן התרעם עליו והתנצל: "למה אתם מיגיעים אותי יותר מכפי כוחי - ליתן את העבודה של האסיפה על איש זקן וחלוש כמוני, ומה גם שאני מוטרד כל היום בענייני העיר ובשו"ת הבאים חבילות מידי יום ביומו עד שאין לי פנאי כלל". ובתוך הדברים נטל רבינו את טליתו ואת תפיליו ופנה לביהמ"ד להתפלל.

נשאר הגרא"ח יושב ודומם על מקומו בבית רבינו, במרירות לב ונפש, הנה לאחר כל עבודתו וטירחתו אודות האסיפה, ולאחר מאמצים שנמשכו ימים ולילות שבועות רבים, יורד כל עמלו לטמיון. בעודו יושב ומהרהר נוגות, ניגש אליו אחד מחשובי העיר בשליחות רבינו, וסיפר כי רבינו אמר לו: "אין ביכולתי לעמוד ולהתפלל לפי שציערתי לאיש אחד הנוסע בשליחות מצוה, ואולי הצדק אתו, ע"כ לך נא לביתי לפייס את האיש הנ"ל". קם הגרא"ח במקומו בתחושות תקוה מחודשות, ופסע לעבר ביהמ"ד, כאשר הגיע לשם, הראה לו רבינו

290. כפי שבאו בדפוס בספרו 'תיקון עולם' (ווארשא תרצ"ב).

291. שם (עמ' 26). וכותב שכאשר ביקר באותו פרק אצל בנו הגה"ק ר' מרדכי מבילגורייא זצ"ל, גילה לו טעמו של דבר, לפי שאביו הק' מושך את ידו מלחתום על עניינים הנוגעים אל הכלל וזולת על מה שכבר הסכים עליה רב גדול ומפורסם, ובעוד שהיה הגאון המהרש"ם זצ"ל בחיים חיותו, לא חתם בלעדיו, ולאחר פטירתו בחר לו ברבינו.

פב

המאיר

גורר גרר ועומד כפרץ

לעולם

פנים שוחקות ונתן לו הסכמה בסבר פנים יפות. כשנפרד מרבינו ביקש ממנו מחילה על גודל הטירחא שהטריחו. אולם רבינו ברוב ענוותנותו השיב לו: "אדרבה, אני מבקש ממך שתמחול לי על מה שדחיתי אותך".

לאחר מכן חזר הגרא"ח אל הגה"ק מבעלזא וכשהראה לו הסכמת רבינו כנדרש, נתן לו הסכמה בכת"ק על התקנות.

וזה לשונו:

"הן כאשר היה למראה עיני ביד המוכ"ז החסיד המופלג מו"ה אלטר חיים נ"י מק"ק רישא כמה תקנות טובות לחיזוק דת תורתנו הק', ויש בידו מכתבים מכמה גדולי ישראל יראי ה', וגם הרב הגאון מו"ה מאיר אריק שליט"א אבד"ק טורנא משבח ג"כ התקנות הנ"ל, וברצונם לעשות אסיפה מגדולי ישראל עבור זה, לזאת כאשר יבא הדבר לפני גדולי ישראל ויתבררו ויתלבנו כל התקנות הנ"ל גם אנכי אסייע להם בכל מה דאפשר".

דברי המצפה להרמת קרן תוה"ק
ולהרמת קרן אחב"י בכלל ובפרט.
הק' ישכר דוב מבעלזא

משהביע רבינו את הסכמתו, נכנס אכן בעובי הקורה לפני ולפנים, לתמוך ולסייע בסיוע שיש בו ממש, כדי להוציא את הדברים מן הכוח אל הפועל. וכשנערמו בפני הגרא"ח קשיים שהביאוהו אל סף יאוש, התלונן ושפך את מר לבו באוזני רבינו, כי מלבד תשישות כוחו ואוזלת ידו מטלטולי הדרך, הרי הוא סובל ג"כ בזיון מבנ"א המלעיגים עליו באומרים שאין זה מתפקידו לתקן את העולם, וכי היא לא תצליח, חיזקו רבינו ועודדו: "אל תירא ואל תיבוש משום בני אדם, לפי שזהו מצוה גדולה וחמורה משאר מצוות, אשר המונע ממנה סובל העונש של חבירו מצד אחריות וערבות, כמו שכתבו בספה"ק על הפסוק (ויקרא י"ט, י"ז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא".

רבינו אף הראה לו מש"כ בספר חסידים, שהמשתדל בדבר מצוה אע"פ שאין בכוחו לגומרו הוא מקבל שכר כאילו גמרו. ועל אודות המלעיגים השיבו בצחות לשונו: "איתא בגמ' (תענית כ"ב.) הני תרי בדחני דהוו קמבדחו, ואמרו חז"ל עליהם שהם מזומנים לחיי העוה"ב. ולכא"ו צריך להבין מה דנקטו תרי בדחני, וכי לא אפשר להשמיענו הענין באחד מהם. אך הענין מרמז למי שרוצה לעסוק ולעמול בענין מהדברים שעליהם אמרו חז"ל עליהם שהמקיימם מזומן לחיי העוה"ב צריך לקבל ע"ע תרי בדיחות, דאף שכמה אנשים ילעיגו ממנו, ישיב להם כגמולם וילעג הוא בלבו עליהם, לפי שהם השוטים האמיתיים, וזהו תרי בדחני. וע"ז אמרו חז"ל (ראה ברכות ס"ג.) אם ראית סחורה שהיא בזולת לבני אדם קנה אותה".

ככלות הדברים המלבבים, סיים רבינו: "ומעתה לא תירא ולא תיבוש משום בני"א, ורכב וצליח על דבר אמת, ואם מהשי"ת היא, שיתרבה כבוד שמים בדור הזה, אתה תהא אותו השליח"²⁹².

²⁹² שם ושער תיקון שולם, עמ' י"ג.

המאיר גדר ועומד בפרץ לעולם פנ

בין המכתבים שנתקבלו מגדולי פולין על דבר האסיפה, בולט מכתבם של מועצת גדולי התורה של 'אגודת ישראל' בפולין, אשר כפי המשתמע מבין בתריו, היה רבינו אכן מראשי העוסקים והמסדרים, וכאשר חשש מתחילה, וז"ל²⁹³:

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצוי תבל, חסידא ופרישא, עמוד הימיני, פטיש החזק, כש"ת מוהר"ר מאיר אריק האבד"ק טארנא.

היות כי ממכתב כבוד גאונו נוטה שבהאסיפה הגדולה אשר תיערך ישתתפו ג"כ מרבני פולין, הננו מביעים בזה את הסכמותינו לזה, והננו עומדים הכן לשלוח כמה מחברינו הרבנים נ"י להשתתף ולעזור בכל האפשרויות לאלה התקנות אשר בטח יתוקנו ויסדרו תחת השגחת גדולי ישראל ובהסכמת כבוד גאונו שליט"א....

באנו עה"ח בברכת התורה ובכבוד גדול כראוי לערכו הרם והנשגב

המזכירות בשם מועצת גדולי התורה בפולין

יעקב מאיר בהרב ז"ל בידערמאן

מנחם זעמבא מפראגא

אח"ח 1234567

כמו"כ נשלח אל רבינו מכתב מהגה"ק המפורסם האדמו"ר מאוסטראווצא זצוק"ל, וזה תוכנו:

כבוד הרב הגאון המובהק שמו נודע בשערים, סיני ועוקר הרים, עמוד הימיני, פטיש החזק, חסידא ופרישא, וכו' כש"ת מו"ה מאיר אריק האבד"ק טארנא יצ"ו.

הנה כפי אשר ראיתי ביד המוכ"ז היקר הרא"ח שיחי' מכתבים מרבנים וצדיקים שליט"א כולם יעידון ויגידון על כשרון המעשה איך שכוונתו רצויה.... וקוטב דבריהם שהם עומדים הכן להיות לעזר ולסעד בענין האסיפה.... ובכן אמרתי לפעלא טבא יישר... וגם אנכי מהנימנין להיות לעזר ולסעד אי"ה בכל כחי... ויקום בנו מאה"כ אז נדברו יראי ה' וגו' ונזכה לראות בקרוב בביאת הגואל בב"א.

דברי הכותב למען כבוד התוה"ק

ידידו הדורש שלום כבוד גאונו שליט"א

הק' מאיר יחיאל הלוי מאוסטראווצי

לאחר הסכמת הרבנים גדולי הדור, ולאחר שתמו כל ההכנות המקדימות, נשלח 'קול קורא' לעורר את העם בדבר האסיפה הנ"ל, בו כלול גם פניה ובקשה אל גדולי וצדיקי הדור שיכינו את עצמם לקראת האסיפה, ושישלחו את חוות דעתם ועצתם בענין התקנות הנחוצות לחיזוק הדת, כדי לסדרם ע"י הוועד המיוחד להכנת האסיפה. על החתום באו ממדינת פולין: מרן ה'חפץ חיים'; ז"ע האדמו"ר מאוסטראווצא זצוק"ל; והגאון ר' אליהו קלאצקין אבד"ק לובלין. וממדינת גאליציה באו על החתום: אבד"ק בראדי; רבינו; אבד"ק טארנופול²⁹⁴.

האסיפה הגדולה והמרשימה התקיימה בסופו של דבר בקראקא ביום ג' לסדר באר חפרוה שרים שנת תרפ"ד לפ"ק, והועילה גדולות ונצורות ככל כנסייה לשם שמים. אחת הסיבות שקראקא הוקבעה כמקום האסיפה, היתה מאחר ורבינו התנצל בפני הגרא"ח, כי מחמת תשות כחו אין ביכולתו ליסוע רק עד קראקא.

293. שם (חלק ההסכמות, עמ' 13).

294. נדפס שם (שער תיקון עולם, עמ' י"ג).

'שלא יהיו בבחינת וחסרון לא יוכל להמנות'...

בשנת פור"ת לפ"ק, התקיימו 'בחירות' בקהילות ישראל בפולין, סמכויות הנבחרים היו בניהול עניני הקהילה, דברים שהיו להם השלכות כלפי חינוך הבנים וסדרי הקהילות. באותה תקופה העדיפו רבים מן החרדים לדבר ה' להשתמש מן המערכה ולא ליטול חבל בבחירות כלל, באמנם כי 'שב ואל תעשה עדיף' – מה לנו ולבחירות אלה? אך רבינו בעיני הבדולח שלו, ראה וצידד לנכון כי אדרבא, כל מי שאינו הולך לבחירות נותן יד בעקיפין להרס הדת, לכן עמד על המשמר ועורר את הקהל שלא לפטור עצמם מחובה זו, בזה"ל:

אל אחינו החרדים לדבר ד' ושומרי תורתו בכל מקומות מושבותיהם

היות כי בקרוב תהיינה הבחירות לקהילות ישראל... וכמו שהרבנים ודיינים צריכין לבחור רק יראי ד' כמו כן טובי העיר... צריכין לבחור רק באנשים יראי ה' שיתנהגו ע"פ התורה ויראת הבורא... עלינו להיות זהירים וזריזים שלא תפול ח"ו הנהלת הקהלות בידי אנשים בלתי שומרי תורה ומצוות... כי בעת כזאת שישנו לדאבוננו הרבה אנשים ומפלגות בינו שיש להם דרכים אחרים בעניני סדור הקהלות, ובעניני חינוך בנינו, ובכל שאר עניני הדת, מאשר ה' לאבותינו גדולינו וקדושינו מדור דור ז"ע – חובה כפולה ומכופלת לעבוד בזריזות ובמס"נ שלא תפול הנהגת הקהלה בידי אנשים בלתי שומרי תורה ודת ובעלי פשרות, ולמטרה זו עליכם להתאחד ולהתאגד יחד כל החרדים אשר בעירכם... חזקו ואמצו... שלא יהיו בכלל וחסרון לא יוכל להמנות, רק ילכו להבחירות ויבחרו רק באנשים הנאמנים לה' ותורתו.

1134567

ועל החתום באו "כל גאוני וצדיקי פולין רק מחמת הוצאות הדפוס לא הודפס רק הגאונים והצדיקים המפורסמים לנו" בין השאר נדפס חתימת קדשם של הגה"ק מבעלזא זצוק"ל, הגה"ק מגור זצוק"ל, החפץ חיים זצוק"ל ורבינו זצוק"ל.

נשאל נא את נפשותינו, הלה' תגמלו זאת?

מכתב נוסף יוצא דופן בחריפותו כתב רבינו מנהמת לבו, בו הוא מתריע ומוכיח בשער בדברים כדרכונות על פירצה איומה בגדרות עולם בעניני צניעות הנשים והבתולות, התדרדרות שפשתה לאחר מלחמת העולם הראשונה. נעתיק את הדברים ככתבם וכלשונם²⁹⁵:

ב"ה

קול כחולה שמענו, צדה כמבכירה, על דבר המספחת – צרעת ממארת אשר בעו"ה פשתה במלוא רוחב ארצינו בבית יעקב אלו הנשים והבתולות, אשר כל מלבושיהן על פי ה'מאדע' החדשות אשר נתחדשו חדשים לבקרים, בגילוי בשר מכל צד, וכל יום תקלתו מרובה, וכמעט נראות כערומות, פרצו גדרו של עולם נגד דת תוה"ק ונגד חוקי המוסר, והצניעות הוא אביזרא דגילוי עריות, ואוי לדור שכך עלתה בימיו, אוי לעינים שכך רואות.

295. קובץ 'כרם שלמה' (שנה י"ז קונטרס ט' עמ' ל"ו).

והן בעת המלחמה היו כל עם ישראל בסכנה כנודע, והשי"ת ברחמיו השאיר אותנו לפליטה, ועתה נשאל נא את נפשותינו, הלה' תגמלו זאת? אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה, ומה יענו ליום פקודת חי. וכל האנשים הדרים בכל מקום ומקום, ינאקו מכאב לב על הפרצה הנוראה הזאת אשר לא היתה כזאת מימות עולם, ואי אפשר לבטל הדבר בלתי ע"י התעוררות רב בכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך – מלכו של עולם ודתו – מגיע. ואף זאת, כי כל נפש היפה אף באומות אשר אנו שוכנים בצלם, יקוצו בזה, וישראל עם המצויין בקדושה מני אז, עתה ללעג וקלס בעיני האומות, והדבר נוגע לחילול השם ח"ו נורא מאוד.

לזאת, אם כי לא נכחד מאתנו שפל ערכנו, ומי אנחנו לצאת בראש, אבל במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב וגדול, על כן אנחנו הח"מ קמנו ונתעודד בקול קורא הנוכחי, להזהיר את אחב"י לבקש ולהתחנן, להיות כל איש משגיח בביתו לבטל הדבר הרע הזה, ולומר לבית יעקב: שובו שובו מדרכיכם הרעים – דרכי חושך וחלקלקות, אשר יוליכו ישר לשאול תחתית ח"ו.

ולבבינו נכון בטוח, כי כל גדולי וצדיקי הדור וכל הרבנים שליט"א, עד מהרה ירוצו דבריהם לגדור גדר ולעמוד בפרץ, ונקוה כי ישראל עם קדוש משורשו, יטו אוזן לקבל מוסר, ובזכות זה נזכה כולנו לישועה ולראות עין בעין גאולתנו ופדות נפשינו, וכל הבטחות שהבטיחנו השי"ת ע"י נביאיו הקדושים, במהרה בימינו אמן. הק' מאיר אראק אבר"ק טארנא והגליל

על משמר ההשקפה הטהורה

הבדלו מתוך העדה הרעה

בתקופת חיי רבינו התחילו התנועות החופשיות והחילוניות למיניהם להרים ראש, ולמגינת לב היראים משכו אחריהן הרבה מבני הנעורים בחלקלקות לשון ובהבטחות סרק, ורבים חללים הפילה. רבינו הרבה להתריע בשער ולמחות בקול חוצב להבות, נגד המפלגות ומנהיגיהם שמטרתם וסופם לאבדון, לדראון עולם בזניחת התורה והמסורה. מרגלא בפומיה משמו של הרה"ק מרז'יץ זי"ע (בהרגישו שרצון קדשו היה שדבריו יתפרסמו) שקודם ביאת המשיח יחזור על עצמו מה שאירע לאליהו הנביא עם נביאי הבעל בהר הכרמל, שירדה אש מן השמים, אך בהבדל אחד, שאז ירדה האש לכבוד אליהו הנביא, וקודם ביאת המשיח תרד האש לכבוד נביאי הבעל, ויהיה נראה כאילו מן השמים מסכימים עם נביאי הבעל, והנסיון יהיה גדול מאוד עד כדי כך – "אז מען וועט דארפן קריכן אויף די גלייכע ווענט זיך צו האלטן ביי די אמונה". ואמר הרה"ק הנ"ל כי העצה לזה תהא: "האספו ואגיד"ה לכם, מלשון אגודה, שאותם מתי מספר המאמינים, יתאגדו ויתאחדו יחד, זאת תהי' העצה היחידה לאשר יקר"א (מלשון קרירות) אתכם באחרית הימים"²⁹⁶.

כאמצעי לביצוע עצה זו, דגל רבינו בשיטת מרן החתם סופר זצ"ל בענין הפרדת היראים מהקהילות הגדולות, וייסוד קהילות אורטודוקסיות נפרדות, רבינו שיבח מאד את קהילות

296. ספר 'קול יעקב' (עמ' קמ"ח).

היראים בהונגריה שרבים מחבריהם ניצלו בגין כך ממלתעות הכפירים, ואף התבטא כי הוא מקנא בהם על כך בקנאת סופרים²⁹⁷. באחת האסיפות שהסב רבינו לודן במדוכה זו – אם יש להעדיף להתאחד ולהשפיע מבפנים, או להיפרד כקהילות עצמאיות ולהשפיע בעיקפין מבחוץ, הוכיח רבינו כשיטת הדוגלים בהפרדה ממעשי משה רבינו לאחר חטא העגל, שבראש ובראשונה לאחר שבירת הלוחות ושריפת העגל, הכריז "מי לה' אלי", ורק למחרתו השמיע בפניהם דברי מוסר באמרו "אתם חטאתם חטאה גדולה", ומכאן שאמירת מוסר ונסיון להשפיע לפני שנפרדים, כאשר הערב רב והטומאה עדיין שולטת, היא טעות גדולה²⁹⁸.

שתיקה כהודאה דמיא

רבינו גרס, כי כאשר המנהיגים והרבנים בולמים פיהם בשתיקה ואינם מתריעים נגד השיטות הקלוקלות, הם גורמים בעקיפין להמון העם לסטות מן הדרך. ופירש בכך את דברי הפסוק בתוכחת הנביא: "כתוב בירמיה (ב', ח'): הכהנים [רמזו למנהיגי כלל ישראל] לא אמרו איה ד' [שאין אומרים להעם דרך ד'], ותופשי התורה לא ידעוני, [פ' ולכן אין הבעלי בתים יודעים איזהו דרך ילכו בה, והצרה היא] והנביאים נבאו בבעל [שנביאי השקר אינם נמנעים מלומר דעתם, וממילא כל מה ששומעים הבעלי בתים הוא היפך דעת תורה]"²⁹⁹.

רבינו אף התריע ומחה בכל חומר הדין נגד אותם רבנים יפי נפש, אשר זועקים ומעוררים בכל ליבם נגד הפירצות הישנות [עבודה זרה/ס'], שכבר עברו ובטלו מן העולם זה כמה שנים, ומאידך נמנעים להשמיע קול ה' ברמה נגד הפירצות החדשות אשר מקרוב באו, המרבים להפיל חללים ועוד ידם נטויה. רבינו שיגר לעברם חיצים שנונים בתוכחה, כי הם אינם מוחים אלא כאשר נוח להם, ויראים לנפשם לזעוק במקום שחוששים מתגובת פורצי הגדר ורבניהם שיחזירו מלחמה שעה. על כך אמר רבינו כי אין לירא מהם כלל! וכי תפקידנו אינו אלא להתחיל המלחמה ולא לסיימה, שעל כך יש לנו הבטחה מפורשת: "המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעורר"³⁰⁰.

בשאלת 'ארץ ישראל' ו'הציונות'

בשלהי מלחמת העולם הראשונה, [עם הצהרת בלפור בשנת תרע"ח, ובשנים שלאחריה] ניתוספו על תנועות ההשכלה והרפורמה, גם תנועת הציונות, תנועה זו היתה הרסנית ביותר לקהל היראים, כי במרכזה עמדה שאלה יסודית ומהותית הקשורה לעיקרי הדת – העליה לארץ ישראל, כמאחז"ל (ראש השנה ל'): "ציון היא דורש אין לה, ומכלל דבעי דרישה", ורבים מן החרדים שאכן ערגו בכמיהה לחונן את עפר ארצנו הקדושה, היו מוכנים לשם כך

297. ספר 'שואל בחיר ה' (עמ' קס"ח).

298. ספר 'קול יעקב' (עמ' קי"ד).

299. ספר 'קול יעקב' (עמ' ק').

300. שם (עמ' קל"ז).

אף לשתף פעולה עם הארגונים הציוניים, דבר שעלה להם ביוקר, כשרבים מהם סטו וסרו מהר מן הדרך. גם בשאלות כבודות משקל אלה שעמדו על הפרק, השמיע רבינו ברמה וללא חת דעת תורה צרופה בטהרה. נצטט בזה מדברי תלמידו המובהק הגר"ר יעקב טייטלבוים ז"ל, בספרו קול יעקב (עמ' ט"ו, וראה גם עמ' קצ"ב) וז"ל:

"חושבני שנחוצה מאוד לפרסם דברי רבינו הגאון רבי מאיר אריק, שאמר על אסיפת אגודת ישראל בפרשבורג בעת שנתאספו גדולי ישראל מכל הארצות, ביניהם היו גדולי ישראל מהונגריה ובתוכם הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל והגאון הרב [הלל] וויינבערגער אב"ד סערדעהעלי. גדולי ישראל ממדינת 'הגר' רצו לדעת השקפת גדולי ישראל מארצות שונות בדבר ארץ ישראל. עיני כל הנאספים היו פונים אל גאון הדור הרב מבוטשאטש רבי מאיר אריק זצ"ל. וכך אמר להם:

אוצר החכמה

"בעת שיהודי רוצה לקיים מצוה לשם שמים, השטן משתדל למנוע זאת. ואם רבים רוצים לקיים מצוה, השטן עושה כל מיני תחבולות לעמוד בדרכם ולהפר מחשבתם. מצינו במשנה במסכת ברכות (מ"ט:), שמצוה שמקיימים אותה ברבים, ככל שמספר המשתתפים יותר גדול כך קידוש השם הוא יותר גדול, ומכ"ש כשמדובר על מצוה כזו [מצוות ישוב ארץ ישראל] שחכמינו ז"ל (ספרי דאה י"ב כ"ט) מונים אותה בין אלו ששקולים כנגד כל המצוות, עאכ"ו שהשטן מנסה בכל תחבולותיו להפר עצתם ולקלקל מחשבתם הטובה".

"לכן אין כל פלא שכאשר מנהיגי ישראל כהבעש"ט הקדוש והגאון מוילנא זצ"ל רצו לעלות לארץ ישראל, וכבר היו בדרכם לארץ ישראל, שבו חזרה לביתם. הגם שאין אנו יודעים הטעם שהניע אותם לעשות זאת, אבל דבר אחד ברור, שהשטן היה מתיירא שקדושי עליון אלו יעלו לארץ ישראל ויזכו לקיים מצוות התלויות בארץ. ולא דוקא קדושי ישראל, אלא כל יהודי ירא ה' הרוצה לעלות לארץ ישראל לקיים מצות ישוב ארץ ישראל, פוגע בעיכובים ומניעות קשות ושונות עם יסורים רבים".

"והנה בתקופה אחרונה, גדלה ההתלהבות לקיים מצות ישוב א"י בהוגים שהם רחוקים מאד מתורה ומצוות, וחלק גדול מהם הם שונאי דת גלויים וידועים, והם עולים במחנות של עשרות אלפים, ומהם אין הבעל דבר מונע זאת, אדרבה הוא עוזרם וממלאם בהתלהבות ורצון עז, והשטן ע"י שלוחיו מפרסם מאד מאד את המצוה הזאת, בידועו כמה הוא ירווח מזה", ע"כ דברי מורי ורבי זצ"ל, עכ"ל.

רבינו כינה תנועות אלו, בשם 'משיחי שקר'. וכחכם עדיף מנביא, צפה בעיני הבדולח שלו את תוצאותיהן השליליות וההרסניות בעתיד, והזהיר את תלמידיו בדברים בוטים כמדקרות חרב: "תדעו, שמאז ומעולם כשהיו משיחי שקר, נסתיים הדבר ב'שמד', וזה יהיה לכם סימן מובהק, לא היום, אלא לאחר כמה וכמה שנים תראו שהתנועות שנתייסדו היום, יסתיימו אף הן בשמד". דברים איומים שבימים ההם נראו כדברי נבואה גרידא, ואף מנגידים למציאות קימעה, אך לא רחק היום ותנועות הציונות הצמיחו פירות באושים, עד אשר הוכיחו סופן על תחילתן כי ענבימו ענבי רוש, ואשכלות מרורות למו.

בין תכלת לקלא אילן – תנועת 'המזרחי'

1234567

פעם התקיימה בווינא אסיפה של מפלגה 'דתית-לאומית' תחת מסוה של 'קבלת פנים' לאחד מרבניהם, בימים ההם היה בלבול ועירפול חושים גדול כל כך, עד שאף רבנים נשואי פנים מעיני העדה נטלו חבל במפלגה זו, וראו עצמם שותפים חלק כחלק עם אותם הוגי דעות נפסדות. גם חלק מתלמידי רבינו שלא היו בקיאים כ"כ בהווית העולם, ושמעו את דבר האסיפה הנערכת ע"י אנשים שהם שומרי תורה ומצוות, לא חשדו במאומה והלכו לשם. למחרת, כשהגיעו אותם תלמידים לשיעור היומי בבית רבינו, לא הניחם להיכנס, ולתלמידו הגר"ר מיכל פרעמינגער זצ"ל שלא היה נוכח באסיפה זו, הסביר בנחרצות: "תלמידים שנוטלים חלק באסיפות כאלו אינם נחשבים לתלמידים שלי". הבחורים שהיו שוגגים בלבד, נשבר ליבם בקירבם, והתחננו בפני רבינו בטענה: "הלא מעולם לא אמרתם ולא הסברתם לנו על ענין זה, הרי תמיד למדתם אתנו גפ"ת אבל לא עניי השקפה, ומאין לנו לדעת זאת", משנשתכנע רבינו בתום ליבם, סלח להם וקיבלם. העיד תלמידו הגר"ר יעקב טייטלבוים ז"ל, שמאותו יום והלאה לא עבר יום שרבינו לא שוחח איתם בענינים אלו, ובפרט פעמיים בשנה – ביום חגם 'ניטל' הפולני והרוסי, אשר כנהוג אין לומדים תורה באותם שעות, היה מדבר עמם בעניני השקפה בשיחה שהחלה מיד אחר תפילת מעריב ונמשכה עד אור הבוקר, באותו מעמד למד אתם כל הענין כמו סוגיא עמוקה, והאריך בהשתלשלות הדברים למן לידת הנוצרי יש"ו, ועד התנועות השונות בני ימינו.

רבינו אמר אז לתלמידיו, "אל תיראו ואל תערצו אם תפגשו בחסידים ואנשי מעשה, ואפילו בכאלו הלובשים בגדי משי ועטופים בשיראין, באסיפותיהם", וסיפר להם בהקשר לכך, "שכאשר נשמת הבעש"ט זצ"ל ירדה לזה העולם, הרעיש השטן עולמות, ובא בטענה – הלא הבעש"ט ותלמידיו יאירו את חשכת העולם בקדושה וטהרה עצומה כ"כ, ששוב לא יהיה בחירה. נמנו וגמרו בבי"ד של מעלה שאכן הצדק הוא עם השטן, ואז יצא פסק דין שהבעש"ט ותלמידיו אכן ירדו לעולם, אך גם השטן יקבל כמה רבנים דגולים שיעמדו לצידו, ואלו הן אלו עם הזידינער זיפטשעס' היושבים שם (במקהלות המזרחי) בראש...³⁰¹".

ובתקוממך אתקוטט

רבינו קבע במסמרות של ברזל ובאיזמל חד את גבולות ההפרדה וחומות ההתבדלות בין היראים והחרדים לעדותיהם, לבין קהילות החפשיים והפוקרים, בימים ההם כאשר אור וחושך שימשו עדיין בעירבוביא, ולמרות רחמנותו ואהבת ישראל שגאתה בקירבו והיתה טבועה בדמו, הכריז מלחמת קודש נגד מהרסי הדת – המסיתים והמדיחים.

פעם חזר לביתו מאסיפת רבנים, כשפניו היו חיוורות כסיד, ואותות עצב עד רכדוכה של נפש ניכרו בין ריסי עיניו. באותו יום מסר את שיעורו הקבוע בהרגלו, אך תלמידיו חשו שדבר מה אירע, ומטריד את מנוחתו. לאחר השיעור כשנתפזרו התלמידים, ונשארו מתי מעט בלבד, סיפר להם כי היו לו חילוקי דעות עם אחד מגדולי ישראל שיש לו השפעה על אלפים מבני עמנו, שרבינו טען באזניו, כי הגיע הזמן לומר לציבור שיטה ברורה ולפרוס כשמלה את כל האמת ללא כחל ושרק, למרות שהדברים מרים וקשים לאוזן שומעת, וכי אין זה סותר כהוא

301. שם (עמ' ק"ב).

זה למידת אהבת ישראל כמבואר בדברי חז"ל. וכששמע אותו גדול את הדברים הבוטים כמדקרות חרב, נענה ואמר שאין זה מדרך הבעש"ט, שהיה כידוע מקרב רחוקים.

אך רבינו ענהו כסיל כאיוולתו, כי ללא ספק אף המגיד ממעזריטש הכיר הרק היטב את דרך הבעש"ט, ואעפ"כ סבר כי יש לשפוך קיתונות של רותחין על הרשעים ללא חת, כמובא בספר 'אור האמת' (שרשם הרה"ק מבארדיטשוב ממה ששמע מפורש יוצא מפה קדשו של המגיד), כי המגיד ממעזריטש פירש את הפסוק (משלי כ"ה, ד'): 'עוובי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בס', שבין הרישא ובין הסיפא קאי על צדיקים, אלא שיש צדיקים המקיימים את כל התורה וזאת מצוות הוכח תוכיח, כי מחמת רכות מזגם אינם מסוגלים לומר לאדם 'לא עשית כשורה', וצדיקים אלו יש להם אוהבים רבים, אך הם מכונים בשם 'עוובי תורה', מאידך ישנם צדיקים העומדים בפרץ, המתגרים בעושי עוול כדי שלא יסיתו וידיחו את הנשואים, ומחזיקים את מעשיהם כדוד המלך בשעתו, שאמר (תהילים קל"ט, כ"א): 'הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט', והם נקראים 'שומרי תורה'.

ורבינו סיים, כי מי ששומע מאמר זה של הרה"ק מבארדיטשוב, וממשיך להיאחז בקש ובעלה נידף של 'דרך הבעש"ט', הרי זה מסלף את דרכו, ותולה עצמו ב"געקונסעלטער אהבת ישראל..." [= אהבת ישראל מעושה]³⁰².

רבינו היה מרבה לספר, כי משכיל אחד היה נוהג לבוא ולהתווכח עם הגאון האדיר רבי חיים הכהן ראפפארט זצ"ל ראש חכמי הקלויז בבראדי, במשך תקופה מסוימת מדי יום ביומו, שיגר אליו הבעש"ט שליח, לאמר לו, כי אם יהודי כזה היה בא אליו, היו אפילו הכוסות רוגזות וקופצות מעל השולחן, כי גם הכלים שבביתו אינם יכולים לסבול אנשים כאלו, "ומדוע הנכם מתעסקים עמו", ומצד שני היה הבעש"ט מקרב בלבביות רבה חוטבי עצים ושואבי מים, ואף כפריים פשוטים, כיון שהיו תמימים ומאמינים בני מאמינים, לכן אף שלא ידעו פרק בלימוד, השפיעו על ביתם ועל זרעם מסירות נפש לתורה, עליהם היה אומר, כי אמירת התהילים שלהם ותפילתם העילגת, בוקעת רקיעים. אבל אותם המשובשים בדיעות כוזבות, ומתעים אחרים מדרך הישר, אותם הרחיק הבעש"ט עד מאוד, ונמנע מלהתעסק עמם³⁰³.

סימן מובהק

וכך היה אומר: "לכל חולה יש סימנים מובהקים כיצד לקבוע מהות המחלה, אם הלב חולה או העינים חולות וכיו"ב. וגם ליהודי שבחיצונותו אין נראה בו פגם, לובש בגדי חסידות וכדו', ישנם סימנים להעיד על מהותו אם נכשל ומכשיל בדעות כוזבות, והוא, שאם יש לו חבילה של קושיות על צדיקי דורו או דורות שעברו, ולעומת זה יש לו חבילה של תירוצים ללמד זכות על כופרי זמניו או מדורות שעברו, הרי זה סימן מובהק לעמוד על מהותו ולאיוזה כת הוא שייך"³⁰⁴.

ברוח הדברים הללו ביאר רבינו את דברי חכמים וחידותם אשר במסכת שבת (דף קי"ט ע"ב), שכתבו כי 'לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה', ומאידך אמרו (שם)

302. שם (עמ' ק').

303. שם (עמ' קי"ח).

304. שם (עמ' פ').

לא חרבה ירושלים אלא מפני שביו בה ת"ח, ולכאורה הדבר צריך תלמוד – מה ענין זה אצל זה.

וביאר רבינו בקדשו, כי על החטא שלא הוכיחו זא"ז, שייך ללמד זכות, כי לא רצו לגרום מריבה משום שיכל נתיבותיה שלום, או משום שדנו את חבריהם לכף זכות וכדומה, אך כאשר הרבנים מחו והתריעו נגד פירצות בחומות הדת, לפתע נתעוררו כל האריות מריבצם ובינו תלמידי חכמים, והרי לנו הוכחה ברורה שמה שלא הוכיחו לא נבע מאהבת ישראל ומכוונות טהורות... ולכן מכח שני הסיבות גם יחד חרבה ירושלים.

"אחת היא לנו, כתרה של תורה בטהרתה..."

בתקופת וינא כאשר מלחמת העולם הראשונה השתוללה במלא עוזה, ריחפה גזירת הגיוס על כל הצעירים בגיל הצבא, למעט הרבנים, וכן הלומדים להוראה המועמדים לשמש ולכהן בעתיד במשרה רבנית. הממשלה מינתה אז אגודת רבנים, שהורכבה מעשרה רבנים מפורסמים – וביניהם רבינו, אשר קיבלו סמכות רשמית מכח החוק, להעיד ולאשר בחתימת ידם על התלמידים הלומדים ומוכשרים להוראה, ובכך לפטרם מן השירות בצבא.

אחי"צ 1234567

פעם נכנס אל רבינו אברך חרדי ת"ח, שלמד גם חכמות חיצוניות, וביקש מעימו תעודה שלומד להוראה. אך רבינו סירב בכל תוקף, וענה: לא אתן לך כתב הוראה, לא בלשון דייטש ולא בשום לשון, "איך קען עס נישט געבן". "איינס פארמאגן מיר, די קרוין פון תורה. די קרוין פון תורה לאזט חאטש איבער פאר די בחורים וואס זיצן און לערנען". כשמעו זאת יצא האברך משם בפחי נפש.

כחודשיים לאחר מכן, כשהגיע זמנו להתגייס לצבא בפועל, חזר אל רבינו ביחד עם משב"ק של אחד האדמורי"ם והביא אתו המלצות משלשה אדמורי"ם. גם אביו ואמו נתלו עמו והתחננו בדמעות שליש ובקול בוכים בפני רבינו שיעניק לו את התעודה הנכספת, אך רבינו נשאר בשלו. ובהיותו בעל רחמים גדול, קם וסבב בביתו הלך ושוב בכדי להפיג את צערו, ושפתותיו דובבות: "איך קען נישט געבן". אח"כ פנה להאברך ואמר לו: "איינ זאך זאג איך דיר צו, איך וועל פאר דיר מתפלל זיין אז דו זאלסט ניצל ווערן, עס זאל דיר גארנישט פאסירן". ענהו האברך בחוצפה גסה ובזעם: "לא באתי אליכם בתור רבי לקבל ברכה, באתי רק לקבל התרת הוראה. אם אינכם נותנים אל תתנו, אבל ברכות איני צריך מכס".

כעבור שנה, באמצע שיעורו של רבינו, נכנס אברך צעיר חבול ומוכה על פניו, שנפל לפני רגלי רבינו ונישקם, ולאחר מכן אמר: "רבי, יודעים אתם מי אני? אני הוא זה שאמרתי שאיני צריך לברכותיכם. אולם אני ועוד אחד הם היחידים שנותרנו בחיים פון א גאנצע מארש קאמפאני (= מפלוגה שלימה של חיילים), ואני יודע שהכל רק בזכות תפלותיכם. רבי תמחלו לי" ³⁰⁵.

כשיהודי הפוסח על שתי הסעיפים נכנס פעם אל רבינו קודם הפסח כדי למכור חמצו. שאלו רבינו: "האם כללית בתוך המכירה שלך גם את כל ספרי המינות שברשותך כדי שלא תעבור

³⁰⁵. שם (עמ' קי"ה).

על כל יראה וכל ימצא? ומיד המשיך: "דע לך שספרי מינים אינך יכול לכלול במכירה, כי חייבים לאבדם כליל"³⁰⁶.

חובת מחאה עד היכן

פעם הגיע 'רב' מסויים מעיר קלויזענבורג לזויען ודרש שם בפני הציבור דברים אשר לא כדת, וכשמסרו הדברים לרבינו, התבטא שצריכים לקרוע קריעה על דבריו. אח"כ הגיעה אליו משלחת של שני רבנים שהיו בעצמם נגועים קצת בדיעות כוזבות בנושא זה, והציעו לרבינו לערוך מחאה כנגד הרב הנ"ל, אך רבינו לא השיבם דבר. לאחר שהלכו, נשאל רבינו, למה לא הסכים עמהם למחות. ענה רבינו: "חוששני שאם נעשה מחאה גם הם ידברו בפני הקהל, ואצטרך לעשות מחאה גם על דבריהם"³⁰⁷.

החכם והגולם

משכיל 'מכובד' מקטני אמנה בחכמים ובמדרגתם, פנה אל רבינו בשאלת התרסה ע"מ לקנטר: "מה דעתכם על הא ששגור בפי העולם, שהמהר"ל מפראג ברא גולם ע"י ספר יצירה, האמת נכון הדבר?", "לא אבין את שאלתך", השיבו רבינו מיניה וביה, "גוף הענין שיכולים לברוא ע"י ספר יצירה איננו דבר חדש" וכבר היה לעולמים, "הלא ידועים דברי השל"ה (פרשת וישב בשם קובץ ישן) שאאע"ה הי' לו ספר יצירה, ובה ברא בן הבקר אשר נתן להמלאכים עם חמאה וחלב, כי אין בבשר הנוצר ע"י ספר יצירה משום בב"ח, וספר זה מסר לבני בניו – השבטים, שבראו עגל ע"י ספר יצירה ולכן אכלו מזה בלא שחיטה", וגם החכם צבי (סי' צ"ג) דן בשאלה מסוגיא זו, וז"ל: "נסתפקתי אדם הנוצר ע"י ספר יצירה, כאותה שאמרו בסנהדרין (ס"ה:) רבא ברא גברא וכן העידו על זקני מוהר"ר אליהו אבדק"ק חעלם, מי מצטרף לעשרה לדברים הצריכים עשרה...." אי"כ מוכח שגוף הענין יוכל להניח, אלא מאי, שאלתך היא אם המהר"ל היה בר הכי, ולמה ליה לכבודו להביא ראיה 'מן הגולם' על גדלות המהר"ל, הלא יכול להוכיח זאת 'מן החכם' – התוספות יו"ט, שהיה תלמידו של המהר"ל ומעיד עליו בחכמתו שהיה אדם הגדול בענקים, א"כ מה לו להסתפק בגדלות המהר"ל?³⁰⁸

אל תגעו במשיחי - אלו תינוקות של בית רבן

רבינו חרד עד למאור לדמותו ועתידו של החינוך הטהור, ואף התבטא כי בעיני חינוך קשה לו לחוות דעה הרבה יותר מאשר לפסוק על שאלה חמורה אחרת, כי הוא רועד וירא לנפשו פן ישנה ח"ו מקוצו של יו"ד מדרך אבותינו³⁰⁹.

מסיבה זו התנגד רבינו נמרצות לערב בין קודש לחול, ולהתיר לימודי חול בתלמודי התורה ובישיבות הקדושות, וכשהתברר לו שאחד מגדולי האדמו"רים – שרבינו היה ממעריציו – היה בין המצדדים להיתר בסוגיא זו, אזר רבינו עוז, וניסה להוכיחו כי לא נכון הדבר, אולם האדמו"ר

306. שם (עמ' קע"א).

307. שם (עמ' פ"ז), וראה עוד שם (עמ' ק"ע).

308. 'זר זהב' (נדף מ' ע"א). ובס' 'תפארת משולם' (עמ' פ' הערה ל"ז) הביא המו"ל מה ששמע כעיו" מהרה"ח הישיש ר' נח ליכטער שליט"א שהי' נוכח שם בעת מעשה, ורבינו השיב לפלוגי: "אז ער האט אויפגעשטעלט א תלמיד (תו"ט) וואס ער האט ארויפגעזעצט א נייע קרוין אויף די תורה, האט ער זיכער געקענט מאכן א גולם...".

309. ספר 'קול יעקב' (עמ' ק"ט).

הנ"ל עמד בשלו באמרו כי ע"ז יצילו רבים מבני ישראל מלילך ללמוד בבתי ספר של גוים, ענה לו רבינו נחריצות: "אף על פי כן רבי'ס און רבנים' צריכים לבנות תלמידי תורה וישיבות זהו חובתינו, מעבר לזה אינו מעניינו"³¹⁰.

אוצר החכמה

כשהגה"ק מקאלאשיץ זי"ע הי"ד אסף חתימות מגדולי הדור לאסור לימודי חול ולשונות העמים בתלמודי התורה, התנוססה שם חתימת רבינו בראש רשימת האוסרים³¹¹. ביום מן הימים הפיצו מחרחרי ריב בזדון, שמועה לפיה כאילו חזר בו ונתן היתר על כך בתנאים מסויימים, לא המתין רבינו כמעט רגע, ומיד נטל קסתו לכתוב להתוודע ולהגלות כי שקר הדבר³¹²:

ב"ה

מכתבו הגיעני בזה הרגע והנני עט ממהר להשיב לו, ע"ד אשר כתב כת"ד כי יצא קול אשר הסכמתי ללמוד לימודי חול בבתי תלמוד תורה, שקר הדבר ומעולם לא הסכמתי לזה. אמנם הגיעני מכתב מהרב מסאקאלוב נ"י אשר כתב לי כי שם לומדים זה מכבר לימודי חול בבתי ת"ת ורוצים עתה שיהיה מטעם הממשלה וירוחו בזה שלא יכרחו ללכת בבתי ספר העמים ותיארו לפני את גודל הנחיצה, ועכ"ז לא הסכמתי לזה, ובפרט במקומות אשר עד כה לא למדו חול בבתי ת"ת. ויקבל כוח"ט כנפשו בנפש דוש"ת הק' מאיר

אחרי מלחמת העולם הראשונה חקקה הממשלה בגאליציה חוק, כי לימודי 'סמינר' הם חובה להכשרת רבנים, ראשי העסקנים הציבוריים שחשבו לתומתם כי אין להשתמש מחובת הממשלה, החלו להתעסק בהקמת מוסד זה וכינונו. אולם רבינו והגאון מבראדי זצ"ל ששהו אז בווינא, התנגדו לכך בכל תוקף, וכששמעו שראש ממשלת גאליציה בא לביקור בעיר וינא, נפגשו עמו בכדי לשדלו לבטל רוע הגזירה – החוק והמוסד. אך הלה התחמק ואמר שהדבר כמעט בלתי אפשרי, כי המלוכה הכינה כבר סך מליון 'זלוטי' לטובת יישום החוק, אך גילה את אוזנם כי באם ה'ראבינער' מבעלזא יביע התנגדות חריפה למוסד, יתכן והדבר אכן לא יתממש. מרן הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע התגורר אז במונקאטש, והעסקנים שלחו אליו טעלעגראם ובו השתלשלות הדברים, אחר ימים אחדים הגיעה תשובתו בטעלעגראם בשפת דייטש בזה"ל: "אין מיין נאמען אלעס אן ווענדען קעגן די סעמינאר". כאשר הובא הטעלעגראם לפני ראש הממשלה, הכריז: אם כן, הסמינר בטל ומבוטל³¹³.

כך עמד רבינו תמיד – יחד עם עמיתיו הגאונים – על משמר הדת, להגן על כרם בית ישראל לבל יפרצו בה פרץ, ולעורר הלבבות להתחזק ולהתאמץ בתורה ועבודת השי"ת, באמונה ובהשקפה טהורה.

310. מפי הגה"צ ר' אלחנן היילפרין שליט"א.

311. 'דברי חנה' (ח"ב עמ' קצ"ט) בשם הגה"ק ר' יעקב מפשעווארסק זצ"ל.

312. נדפס בספר 'תיקון עולם' (מונקאטש תרצ"ו, אות נ"ט).

313. 'תפארת משולם' (עמ' תשנ"ז).

פרק ט

אחרית ימיו

בשנותיו האחרונות של רבינו עלי חלד, תש כוחו מאוד, והפך לידוע חולי ומכאוב מהסתיידות עורקים רח"ל. ראייתו נחלשה עד שאפילו קריאת המכתבים הרבים בלבד עלתה לו בקשיי קשיים, עם זאת התאמץ עד מאוד לפתוח שער לדופקי בתשובה, ולענות לכה"פ בקצרה על השאלות שהופנו אליו, וכמש"כ במכתב (מיום ו' עש"ק ח"י שרה תרפ"ה): "אמין לי כת"ר כי לא ככוחי אז כוחי עתה, כי תש כוחי ועיני חלושות, וכבר עלי לקרות המכתבים, אבל לרוב הפצרתו אשיב בקצרה"³¹⁴. בשנים אלו נתקיים בו ברבינו: "זקני תלמידי חכמים בשעה שהם מזקינים ונחלשים, ויפסיד גופם, תרבה חכמתם, ויתחזק שכלם, ויוסיפו שלימות" (פי' המשנה להרמב"ם סוף מס' קנים). גם בתקופה קשה זו לא הפסיק ולא וויתר על סדרי הלימוד ועל שיעוריו הרבים עם תלמידיו הבחורים, דבר יום ביומו.

בחדש ניסן שנת תרפ"ה, נפל רבינו למשכב ל"ע, במשך כל ימות הקיץ היה מוטל על ערש דוי, המוני בית ישראל שפכו שיח והתחננו לפני שוכן מרומים כי בזכות תפילת רב ורבים יחלים ויחזור לאיתנו. באגרת ששיגר הרה"ק רבי בנימין מבאבוב זצ"ל הי"ד (ט' למב"י תרפ"ה באבוב יע"א) אל רבינו, כותב הוא בזה"ל:

בריות גופא, ונהורא מעליא, לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק, נר ישראל, פאר הדור, החסיד המפורסם, כקש"ת מו"ה מאיר אריק שליט"א.

נבהלתי מאוד כאשר הובא לפני טעלעגראם כי נחלה רח"ל, לכן הנני מכפיל ברכתי בתפלה קצרה, המקום ירחם וישלח לו מהרה רפואה שלמה מן השמים, בזכות תפלת רבים השופכים שיח בעד שלומו הטוב, ואבקש מאנשי ביתו כאשר יתראה הטבה כאשר קותה נפשי, אל ימנעו הטוב להודיעני מיד להשקיט רוחי³¹⁵.

בשלהי דקייטא של שנת תרפ"ה לפ"ק, נקלע אחד מתושביה של טארנא – רבי יצחק שנור ז"ל לצרה צרורה ומסובכת. מאמציו להחלץ מן הסכך עלו בתוהו, וידידיו הקרובים יעצו לו ליסוע בעלזאה לשפוך שיחו לפני מרן הגה"ק מהר"ד מבעלזא זי"ע – למרות שלא נמנה על עדת חסידי בעלזא – ולהזישע כרבים אחרים בדבר ישועה ורחמים, אולם הוא אטם אזנו משמוע. ידידיו דורשי טובתו לא אמרו נואש, וחיפשו כל דרך להשפיע עליו לשנות את דעתו ולצאת תיכף לדרך כי בנפשו הוא. נמנו וגמרו אומר לפנות אל הרבנית מטארנא ע"ה ולבקשה שתשטח את הדברים ואת משמעותם בפני בעלה – רבינו, והוא יעץ לו מצידו לשים לדרך פעמיו, וביודעם כי רבי יצחק לא יעז להמרות פי הרב, יינצל. ויהי היום ורבי יצחק נכנס אל

314. שו"ת 'אמרי יושר' החדש (ס"י ט"ו).

315. 'מכתבי קודש' (מהרב"צ מבאבוב מכתב ד').

רבינו, שעל אתר פנה ואמר לו: "שמעתי עליך שאתה נוסע לבעלזא". רבי יצחק הבין מזה שנפש רבינו חשקה כי יסע לבעלזא, ועל כן ענה: "אכן, אמת הדבר אני נוסע לבעלזא". הוציא רבינו מכתב מכיסו שימסרנו להגה"ק מבעלזא, וכן שילם לו מחצית מדמי הנסיעה, כשכר טירחא.

איצור החכמה

עם הגיעו לבעלזא, ראה המון רב צובא על הפתח וממתין להכנס אל הקודש פנימה. נתחכם רבי יצחק, ניגש אל הגבאי רבי אהרן יושע לאנדא ולחש באוזנו כי יש עמו מכתב אל האדמו"ר מאת הרב מטארנא. אמר לו ר' אהרן יושע, תן לי אותו ואמסרנו מיד אל הרבי. אך רבי יצחק השיב לו, כי מכיון שהוא קיבל שליחות למסור המכתב, ע"כ ברצונו למסור בעצמו. אמר לו הגבאי א"כ עליך להמתין. לא עבר זמן רב, והגבאי יוצא ומכריז: "תנו לעבור ליהודי מטארנא שהביא מכתב מהטארנער רב".

כאשר קיבל מרן מבעלזא את המכתב, הורה לגבאי לקרוא אליו את בנו הרה"ק רבי אהרן ז"ע, וכן ביקש מן המשמש בקודש להביא לשולחנו את ספרי רבינו הנדפסים. כשהגיע הרה"ק מהר"א נתן לו אביו לקרוא את המכתב, ואדהכי עיין מהרי"ד בספרי רבינו. לאחר מכן נפנה לשמוע את שאלתו ובקשתו הפרטית של ר' יצחק, ואמר לו: עצתי לך אמונה, כי תשאר בבעלזא חודש ימים, ואח"כ אענה לך תשובה, בינתיים תוכל להתאכסן אצל בני רבי אהרן, ופטרו לשלום. לאחר כלות החודש, חזר אל מרן מהרי"ד עם שאלותיו, ונענה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. בצאתו הפטיר הרב מבעלזא: "כשתחזור לעירך אמור לרבי מאיר, שבקרוב נתראה יחדיו ואז אענה לו תשובה על המכתב". כאשר חזר ר' יצחק לטארנא, הלך תיכף לקבל שלום מעם רבינו, ומסר לו את דברי הגה"ק מבעלזא. כשמוע רבינו את הדברים, תפס את שערות זקנו בשתי ידיו, פניו חוררו כסיד, ונאנת: "הנני מבין את כוונתו הקדושה – כבר הגיע זמני להיפטר מן העולם..."³¹⁶.

אשכבתיה דרבי

כעבור זמן קצר, בהגיע ליל א' דחג הסוכות, שחל אז בשבת קודש, ומצבו של רבינו הלך והחמיר, ביקש רבינו מבאי ביתו להכניסו לסוכה, שם קידש על היין, וטעם מירי, אך מחמת רוב חולשתו נאלצו להחזירו לביתו, בכדי לגמור סעודתו. רבינו פרץ אז בבכי מר, באומרו כי כבר בהיותו ילד קטן כבן ד' או ה' שנים, נזרר היה שלא לשתות אפילו מים חוץ לסוכה, ואילו כעת לעת זקנותו מוכרח הוא לאונסו להקל ולאכול מחוץ לסוכה, מפאת חליו אשר הכביד³¹⁷.

נשימתו של רבינו כבדה, נר ה' נשמת אדם שהעניקה חמה בקומתה, וזיעזעה את אמות הסיפין בתורתה, הולכת ודועכת, הסובבים נאלמים דומיה בכדי שלא להטריח את רבינו יתר

³¹⁶. כתבי הר"ד אהרן בר"ב ווינר שליט"א.

³¹⁷. הרה"ח הישיש ר' משה נאכמן ז"ל, שהוריו התגוררו בשכנות לבית רבינו בטארנא, העיד בגדלותו ממה שראו עיניו בקטנותו בהיותו כבר תשע שנים, שכאשר רבינו חש ברע נחלש מאוד בפתע פתאום, ולא היה איש נוכח בכיתו מלבד הרבנית שנחלצה ומיהרה לבקש מאת השכנים להזעיק רופא, והוא היה הילד השליח. וסיפר שהיה נוכח בעת שקידש רבינו בסוכה, ואף זכר שלאחר מכן ששה רביעית יין נוספת בכדי לצאת חובת קידוש במקום סעודה ומצוות סוכה, אכל כזית 'מוזנות' בכדי לצאת חובת קידוש במקום סעודה, ואח"כ הכניסוהו לביתו. כשסיפר זאת הוסיף כי הוא זוכר זאת היטב משום שהיה מילתא דתמיהא אצלו, שרבינו לא אכל כזית פת בסעודה בסוכה כמצוות התורה, מחמת חולשתו וחוליו. וראה עוד בגליון 'דאס אידישע ליכט' (תש"כ, גליון 344).

המאיר   אחרית ימיו   לעולם   צה

על המדה, אך רבינו עוסק בשלו ואינו פוסק מלהגות ולשוז בדברי תורה הקולחים מפיו ללא הפוגה, ומקיים בעצמו ברגעיו האחרונים את הכתוב: "זאת התורה – אדם כי ימות באוהל", וכדבריהם ז"ל (שבת פ"ג): "אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה", ומפיו נשמעים חידושי תורה, לא פסיק פומיה מגירסא. אך לפתע... נדס לבו – נגרע פתיל חייו ונתבקש במיתת נשיקה לישיבה של מעלה, נשמתו הטהורה עלתה בסערה לגנוי מרומים, ונשבה ארון הקודש בליל חג האסיף שנת תרפ"ו. זמן שמחתנו נהפך לאבל, העיר "טארנא" נתמלאה תונה, לבשה קדרות, ותרב בה תאניה ואניה³¹⁸.

רק למחרתו בליל יום טוב שני של גלויות במוצש"ק, הובא למנוחות במעמד אלפי תושבי טארנא שליוו את רבם האהוב בכתפיים שחוחות וכשברון לב בדרכו האחרונה. ציבור הנוכחים, פרץ בזעקות שבר קורעות לב, וגעה בבכיה גדולה ומרה, על האי שופרא דבלי בארעא. נהרי נחלי דמעוות נשפכו בחג ניסוך המים, על המאור הגדול לממשלת התורה שכבה בשנת השבעים לחייו, והחשיך תבל ומלואו, ועל שר התורה גאון הדור שנאסף אל עמיו, והותיר את הדור כצאן בלי רועה, וכיתומים מאביהם ורבם של ישראל.

תיאור פטירתו של רבינו נתפרסם בקובץ תורני 'בית ועד לחכמים' (סאטמר, תשרי – מרחשון תרפ"ו):

עמק הבכא

נפלה עטרת ראש העיר "טורנע" (פולניה), ה"ה אדמו"ר, ראש גולת אריאל, גאון ישראל, אור טמיר, מנופך ספיר, בוצינא קדישא, חריף ובקי, כליל החכמה והמדע, משובח בענותנותו בכל המעונות לאיש האשכולות מו"ה מאיר אריק זצ"ל"ה בעמ"ח שו"ת "אמרי יושר" ב"ח, "מנחת פתים", "מנחת קנאות", "טל תורה" הגהות על ש"ס בבלי ירושלמי.

בן שבעים שנה גוע בגויעה הנאמרה בצדיקים. אחר שקדש על הכוס בסוכתו וטעם מידי, הוכרחו להכניסו לביתו, וגמר שם סעודתו, ובכה בכיה גדולה איך בילדותו כשהיה בן ד' - ה' שנים לא היה רוצה לשתות מים חוץ לסוכה.

לא פסיק פומיה מגירסא, ואמר כמה חידושי תורה, וקיים בעצמו מאמר חז"ל "אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה". הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות! בליל שני דסוכות הובא לקבורה, וגעו כל העם בבכיה גדולה ומרה על האי שופרא דבלי בארעא, אוי לנו! מי יתריך שכרים! ומי יפרק הרים!

מכח קדושת יו"ט לא היה ביכולת לאסוף שמה הקרובים והרחוקים, אמנם העיר "טורנע" מקטן ועד גדול צעקו חוצה: "אבינו רועינו! נשארנו כצאן בלי רועה! כיתומים ואין אב!" השם יגדור פרצותינו. תנצב"ה.

318. ישנם גירסאות סותרות אם רבינו נפטר בסוכה או בבית, לעומת האמור לעיל כי רבינו נאלץ לגמור סעודתו בבית, ונלב"ע בבית, וכן נזכר בירחון 'בית ועד לחכמים' (המובא להלן), הרי שבהקדמת הגרא"ל ווילנער לספר 'טל תורה' (טהורות בחקליו תש"ו) כתב: "נשמתו [של רבינו] יצאה בטהרה בסוכה, אחר אשר קיים מצות סוכה כראוי". וכן בס' 'דברי יחזקאל' בהספדו על רבינו (המובא להלן) מזכיר בתוך הדברים: "כי בלילה הראשונה של חג הסוכות התעלה ויצאה נשמתו בטהרה בתוך הסוכה וכו', ובהסוכה בהקפת ענן הכבוד על ראשו יצאתה נשמתו בטהרה", וכן בספר חידושי אבר"ח בהספדו על רבינו (המובא להלן) כתב בתוך דבריו בזה"ל: "הצדיק הזה הלך לסוכה בלילה הראשונה, וקידש היום ואכל כזית בסוכה, ואמר דברי תורה, ויצאה נשמתו בטהרה בחגא דמטללי ועלה בענני כבוד בסוכת שלום".

במוצאי החג כאשר הגיעה השמועה הנוראה והמעציבה אודות הסתלקות רבינו, נשתרר אבל כבוד ברחבי פולין וגאליציה, הספדים רבים בקינה ובקול בוכים נערכו עליו על ידי גדולי ישראל ברחבי המדינה. וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' ³¹⁹.

בהסתלקות רבינו תם פרק מפואר בתולדות בית ישראל, ונסתם הגולל על גאוני עולם משיירי כנסת הגדולה כדוגמת רבינו, שהעניקו חמה בקומת תורתם.

וזה הנוסח אשר נחרת על מצבת רבינו בבית החיים בטארנא לזכרון עולם:

כתר תורה

מו"ר הרב הגאון חסיד ועניו
המפורסם בתורתו ויראתו
האיר פני תבל בחיבוריו היקרים
ובתשובותיו להלכה
הרביץ תורה בישראל והעמיד
תלמידים הרבה רשכבה"ג כקש"ת ¹²³⁴⁵⁶⁷
רבינו מאיר ז"ל
אב"ד דקהילתנו
ולפנים אבד"ק יאזלאוויץ ואבד"ק בוטשאטש
בן הרב מו"ה אהרן יהודא זלה"ה
מגזע בעל הטורי זהב והב"ח זי"ע
..... יום א' ..... תרפ"ו לפ"ק

ועל הצד נחקק:

לזכר עולם הניח אחריו ברכה:
ספר 'שירי טהרה' על משניות טהרות
'מנחת קנאות' על מס' סוטה
'מנחת פתים' על ד' חלקי שו"ע
שו"ת 'אמרי יושר' ב' חלקים
וספר 'טל תורה' הגהות על ש"ס בבלי וירושלמי
ועוד הרבה ספרים אשר המה בכתובים.

שבעת ימי האבל נדחו עד לאחר ימי החג. ואחיו הגאון רבי פישל אריק זצ"ל ישב שבעה בביתו, בית אפל אשר דר בו. בכל יום אחרי תפלת שחרית החל לומר דברי תורה וחידושים מאחיו (שלא היה קורא אותו בשם 'אחיו', אלא 'דער רב'). כשהרגיש כי מאן דהוא מן המנחמים מתמיה עליו על שאומר ד"ת באבלו באמצע השבעה, בעוד ש'אבל אסור בדברי תורה', גחן

³¹⁹. ראה בסו"ס מאמר הישר והטוב להג"ד יעקב יוסף שפירא ז"ל (נפ' כ"ה) בהספרו על הרה"ק מהר"י מטשארטקוב זצ"ל בא"ד: "כי שמענו שהוטב מצב הבריות של אדמו"ר זצ"ל וכי שב לאיתנו אחרי הניתוח האיום שהיה לו וחזר להיכל קדשו, אבל אך כרגע ה' השמחה ונהפך תיכף לתוגה, כי הלב הרך הטוב של האי סבא קדישא זצ"ל בסבלו זה זמן כמה עניים קשים ומרים ר"ל, בהלקח ממנו בנו הבכור אשר ה' אצלו כבבת עינו, והסתלקות מובחר אנשיו גבוריו ושריו, וגם איש שלומו אשר בחר בו, מגדולי חסידיו, הגאון מהר"מ אריק האבד"ק טארנא זצ"ל".

אליו והצטרך בפניו בלחש, שא"א לו לחיות בלי תורה ושהוא לאונסו³²⁰. אם כי רבי פישל ידוע היה כשפל בדרך, ולא היתה דרכו לחשוף טפח מגדולתו ולדבר דיבורים מסוג זה על עצמו, מ"מ בעת צערו יצאו מפ"ק דברים אלו לקיים זיהיתם נקיים³²¹.

יצוין, כי בעת שנסתלק רבינו, נמנעו מלהודיע את דבר השמועה הרעה לידידו הקרוב אליו – הגה"ק ר' חנה הלברשטאם מקאלאשיץ זצ"ל הי"ד, כדי שלא להשבית את שמחת הרגל. ויהי ממחרת במועד חג הסוכות לעת ערב בין תפלת מנחה למעריב, לקח את ספרו של רבינו "שו"ת אמרי יושר" ולמד בו זמן מרובה, ויהי לפלא³²².

מילי דהספידא

המוני בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם, בראשות הרבנים שבכל אתר ואתר – ארזי הלבנון אדירי התורה, שהכירוהו מקרוב או מרחוק ושמעו את שמעו הטוב, נשאו קינה ונהי וטבעו בים הדמעות שנשפכו על גודל האבידה שאין לה תמורה, על שר התורה ועל חכם שמת. ובקול בוכים הרבו תאניה ואניה וקראו: איך נפלו גיבורים במלחמה, איך היינו לשמה כרגע, ועוררו את קהל עדת ישורון להתעוררות תשובה ולתיקון המעשים, בכדי למלאות ולו במעט את החלל שנוצר עם פטירתו.

מיד לאחר חג הסוכות נערכו ההספדים בעיר טארנא. הראשון שהספידו היה הגאון ר' נחום וויידענפעלד מדאמבראווא (בעהמח"ס שו"ת 'חזון נחום') זצ"ל, בנו של רבו הגאון בעל ה'כוכב מיעקב'³²³. אחריו הספידו הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל, ראש ישיבת חכמי לובלין³²⁴, שהעלה על נס את סגולותיו ומעלותיו הנדירים של רבינו, שהאירו את אישיותו בשלל גוונים נוצצים ככוכב נוגה, כשכל מעלה ומדה טובה עליה המליץ או שוחח עם תלמידיו, נתקיימה תחילה בעצמו, כמאמר החכם 'קשוט עצמך תחילה', עד שהיה כליל המעלות – פשוטו כמשמעו.

ברוח הדברים הללו יישב הגר"מ שפירא תמיהה בברייתא בפרק שישי דמסכת אבות, אשר לפני כל מאמר קדם שמו של התנא בעל המאמר. ולכאורה יש לתמוה, בשלמא בכל הש"ס, היה צורך להקדים את שמו של התנא, כיון שישנם כמה מכללי הש"ס אשר קובעים 'הלכתא כמאן' – על פיו דהאי תנא בעל מימרא זו, או על פי דברי חבירו החולק. אך במס' אבות, שכולה מוסרי חז"ל ומדות טובות, מה ראו לנכון לציין מיהו בעל המאמר, וכי נפק"מ לן בזה להקל או להחמיר, להתיר או לאסור. על כך תירץ, כי חכמי אומות העולם, כשכותבים

320. כנפסק להדיא בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה): "אם היה להוט אחר התורה, מותר".

321. 'עיר הגולה' (עמ' תמ"ח).

322. י"ג אורות' (ח"א עמ' שמ"ח), וע"ע לעיל פ"ז – 'שושלת הקודש לבית צאנז', אודות ידידותו של רבינו עם הגה"ק מקאלאשיץ ז"ע.

323. ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת 'אמרי יושר' (ח"ב ס"ו קע"ט): 'לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם, כש"ת מו"ה'.

324. שיעק מים על ידי רבינו ונחשב לתלמידו, כמובא להלן פי"א אות ס"א.

ספרי מדות טובות ומוסרים, כותבים כל מה שעולה על דל מחשבתם, ללא שום קשר למדרגתם ומצבם הם בעניינים אלה. אך חז"ל הקדושים, להבדיל, לא היו אומרים שום דבר או הנהגה, בטרם הגיעו הם בעצמם למידה ומדרגה זו, בכדי שלא תהיה חכמתם מרובה ממעשיהם, וכפי שפירשו בספרים: 'הוא היה אומר' – דהיינו שלא אמר אלא דבר שהוא גילם ואחזו בה בעצמו. בכך פירש הג"ר מאיר את דברי ההקדמה לפרק שישי דמסכת אבות (אבות פ"ו מ"א): 'שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם', שאף כאן נהגו חכמים לשנות ולהקדים את שם בעל המאמר כדרכם במשניות בכל אתר, ובאו בכך ללמדנו, כי תנאים אלו, היו בעצמם בעלי מדרגות אלה, וזהו 'ברוך שבחר בהם' – בעצמם, ורק אח"כ 'ובמשנתם'.

בסיום דבריו פנה הג"ר מאיר אל צאן מרעיתו של רבינו – בני קהילת טארנא, ולאחר הקדמה קצרה שנשא בפניהם בזה הלשון: "איך בעט איך איבער טויענט מאהל, אבער איך מוז איך זאגן", קבל בפניהם בטרונאי, כי הלך לנחם את האבלים בבית רבינו, ונדהם לראות כסאות שבורים, עניות ודחוקות זועקות מכותלי הבית, בכל פינה ופינה. והוכיחם באותו מעמד תוכחת מגולה על כך שגאון עולם כרבינו שכן בקירבם, והם לא תמכו בו בפרנסה בריוות, כיאות לפי כבודו הרם.³²⁵

אחרית

כאמור, השמועה המעציבה אודות הסתלקות רבינו לשמי רום, נתפשטה כאש בשדה קוצים, ומקהלות ישראל בכל מקומות מושבותיהם בראשות הרבנים וראשי העדות, נאספו לקונן על דבר השריפה אשר שרף ה'. בעיר אושפיץ, ספד לרבינו הגאון רבי אלי' בומבאך זצ"ל הי"ד אבדק"ק דשם, את הספידו על רבינו פתח במאמר חז"ל (מנחות ט"ו): "אמרו לו לר' מאיר 'אדם מביא זבחו היום ונסכיו עד עשרה ימים', רומז על גאון עוזינו רבי מאיר אריק אשר הזבח הקרבן הוקרב להשי"ת בחג, והנסכים ניסוך המים נחלי דמעות ואבילות חל עלינו לשפוך עשרה ימים אח"כ היינו אחר שמחת תורה, ובכן נוריד דמעות על אדם כשר קרבן תמים ללא מום אשר נקטף מבינינו ואורו כבה..."³²⁶.

גם בפרעשבורג המעטירה נאמרו דברי הספד על רבינו ע"י הגה"צ רבי מרדכי יהודא דאנאט זצ"ל, ראש ישיבה ומגיד מישרים, חלק מן הדברים נדפסו בספר 'דברי מרי"ד' (עמ' שמ"ט). שם ביכה את רבינו 'הגאון הגדול, מופת הדור, לו דומיה תהלה', שהיה משפיע ומדריך גם לאחרים, וכאשר צדיק כזה אבד, כל הדור מרגישים את השבר, עליו ועל שכמותו נאמר: "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא", שעי"ז כולם מתו. צדיק שכזה הוא בבחינת 'הולך' גם לאחר מיתתו, וזהו 'בכו בכה להולך'.

בגמר השלישים התאספו מסלתה ומשמנה של יהדות פרעמיסלא והסביבה אל הקלוז' הגדול דחסידי בעלזא – דינוב, לשמוע דברי ההספד מפי ראב"ד העיר הג"ר צבי הירש גלאזער זצ"ל

³²⁵. 'ניצוצי אורות' (צו תשס"ד, עמ' ד'), מרשימות הרה"ח ר' יהושע זאב לערנער שליט"א, בשם הגה"ק ר' יעקב מפשעווארסק זצ"ל שהיה ניכח במעמד, קטע מההספד מובא גם ב'שיח זקנים' (עמ' שניה) בשם הנ"ל.

³²⁶. נדפס בספר 'אהל יהושע' (להג"ר יהושע פנחס בומבאך, חלק א', בתולדות המחבר).

הי"ד, שנשא קינה מרה על רבינו, ופתח ואמר: "בתורתו של רבי מאיר היה כתוב כתנות אור באל"ף. תורתו האירה לנו את הנהיגה, ולאורה אנו הולכים תמיד. שר התורה וגדול בחסידות נפל בישראל. אוי לה לספינה שאבד קברניטה ואוי לו לדור שאבד מנהיגו. על במותיך חלל, איך נפלו גבורים בתורה ויראה ויאבדו כלי מלחמה מלחמתה של תורה...", וקהל הנאספים הרב געה בבכי.

כמו"כ נדפס קונטרס מיוחד של דברי הספד על רבינו, הנקוב בשם 'ציון לנפש חיה', ובדף השער רשום: "דרוש הספד הרב הגאון המפורסם שלשלת היוחסין מוה"ר אלי' יהודה הכהן גוטוויטש שליט"א מפה"ק, ביום השלושים לפטירת אדמו"ר הגאון המובהק רבן של כל בני הגולה מוה"ר מאיר אראק ז"ל אבד"ק בוטשאטש וטארנא, ביום א' וירא תרפ"ו בבית המדרש דחו"ל לכוב".

הספד מיוחד במינו ואבל יחיד קשר הגאון רבי רפאל יחזקאל האכבערג זצ"ל ראב"ד דק"ק גלינא על רבינו בגמר השלשים, במילים קודרות ונוטפות יגון תיאר את המכה הכואבת והנוראה לעולם התורה ולכל בית ישראל, וימאן להתנחם. ובין השאר קונן:

"היה עוד משירי כנה"ג מהגאונים שלפנינו, ואין עוד תקוה כי ישאיר אחריו גאון כמותו, לכן נאלמתי דומיה ואין לי דיבורים לשאת עליו הספד, כי נגע הכאב עד לבי... כן עד היום שהיה עוד הגאון הנספד ז"ל, ופתר כל הספקות שעמדו בעולם הלימוד, לא ניכר עוד העדר מגאונים הנ"ל, אבל עתה בעו"ה כי הגאון האחרון נאבד מאתנו, דומה עלינו כאלו עתה נחרב כל כרם ישראל... כי כמות הגאון הנ"ל דומה כאלו נפלו כל הגבורים ואבדו כל כלי מלחמה, כי מי יעמוד בפרץ ללחום מלחמתה של תורה..."

הגאון הנפטר ר' מאיר ז"ל הוכה במכאובים, ויסורי איוב סבל בעולמו, שהי' גבר חלש ומסוכן, והיה לו צער גידול בנים ל"ע ועוד כדומה כידוע, וממש הי' ר' מאיר מסיים ספר דאיוב עד גמירא מכל הצרות הכתובים שם, בכ"ז קיבל היסורים מאהבה ולא מש מתוך אוהל של תורה... וכן הגאון הזה הי' גדלו ועמלו בתורה ביגיעה ושקידה רבא, ונפטר בשם טוב לגאון ולתפארת ישראל, ומפורסם בדורו בחיבוריו היקרים, ובודאי טוב לו יום המות מיום הולדו, אך אותנו עזב לאנחות והוא הלך למנוחות, כי נרגיש מיד בהעדרו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל. היום הזה ראינו הנפילה והאסון שקרה לנו לכל ישראל בכלל ואותנו הרבנים בפרט, כי אין לנו אל מי לפנות לשאול בעצה מהשאלות העומדות על הפרק להפתר, ונסתמו מעינות החכמה...

כל המוריד דמעות על אדם כשר, על אדם כשר כמו הנספד הגאון הנ"ל כי נפטר מאתנו ואבדה כלי חמדתה מתוה"ק ומשתתף בצערה מעלבון התורה כי ירדה אחורנית ומונחת בקרן זוית אין דורשה ואין מבקשה... ויגן עלינו זכותו מהנפטר וימליץ טוב בעדנו כי תרומם קרן התורה ויסיר דמעה מעל כל פנים"³²⁷.

327. נדפס בספרו 'דברי יחזקאל' (בילגורייא תרצ"ח - חלק ההספדים עמ' 32).

בספר 'נאות דשא' להגה"ק מנייטרא זצלה"ה, נדפס קינה שנשא על הסתלקותו של רבינו (דרוש לז' אדר - עמ' ר"ז), וז"ל:

"ועל דא יש לנו לבכות כי נשארנו כצאן בלי רועה, כי נלקח מאתנו הרב הגאון הגדול, חריף ובקי נפלא, עושה פלא, צדיק יסוד עולם, המפורסם בכל העולם בתשובותיו ובחיבוריו מוה"ר ר' מאיר אריק זצ"ל אבדק"ק טורנא, הוא היה מאיר פני תבל בתשובותיו ובדברי תורתו אשר שקד בו כל ימי חייו, לא נח ולא שקט... הגדול בענקים שדבריו בתורה היו כרורים נאמנים, מילתא בטעמא, והי' מאיר לשואליו דבר ה'.... מידותיו הטובות והתרומיות, וענותנותו וצדקתו ופרישותו, מי יוכל להגיד שבחיו והילוליו...".

1234567 תחית

ההספדים על רבינו חצו גבולות וארצות, עד שהיתה כל הגולה כמדורת אש על שבר בת עמי, במדינת 'בעלגיה' נערכה עצרת מספר בגמר השלשים בביהמ"ד בעיר אנטווערפן יצ"ע הגאון רבי אברהם אביש ריינהאלד זצ"ל - מלפנים ראש הישיבה דק"ק טארנא - בו העלה על נס את רובי תשובותיו שהאירו עיני ישראל בהלכה, ומשנה את פטירתו ליום שבירת הלוחות. והי"א לז' נדפס"ה בספרו 'חידושי אבר"ח' (עמ' 334) וזה לשונו בא"ד:

"שבת משוש לבנו, שצדיק משוש כל הארץ בפרט לק"ק טארנא שנשבת הששון והשמחה שהיה להם עם הגאון הצדיק זללה"ה. נהפך לאבל מחולנו, נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו. על זה היה דוה לבנו. כי מיתת צדיקים נמשל כשבירת הלוחות שנאמר בהם "מזה ומזה הם כתובים"... וכן גאון הדור שכותב תשובות לכל צד הרי הוא מזה ומזה הוא כותב כלוחות... וחשכה עינינו על שבירת הלוחות שהי' מאירין עינים. ואיתא בעירובין (י"ג ע"ב ר' מאיר נהוראי שמו, ולמה נקרא ר' מאיר, שהי' מאיר עיני חכמים בהלכה, וכן הגאון זה שהי' שואלין לו הלכה מכל מקומות, וכל דיינים ורבנים שלחו אליו שאלותיהם, והוא הי' מאיר עין כל בהלכה ופלפול, ושפיר נאה לו שמו ר' מאיר. ועתה בעוה"ר חשכו עינינו שמי יאיר לנו בהלכה... וכיון שנסתלק ואין לנו למי לשאול הרי "מכה אשר לא כתובה בתורה", שאין אנו יודעין לברר הדין ואין כאן גדול הדור לשאול...".

אוצר החכמה

הצדיק הזה הלך לסוכה בלילה ראשונה, וקידש היום ואכל כזית בסוכה, ואמר דברי תורה, ויצאה נשמתו בטהרה בחגא דמטללי ועלה בענני כבוד בסוכת שלום, שיהיה למליץ יושר לנו ולכל ישראל שנזכה ומלאה הארץ דעה, ומחה ד' דמעה ויפרוס עלינו סוכת שלומו בגאולה וישועה בב"א".

גם בארה"ב הרחוקה נישאו על רבינו דברי קינה ומספד גדול, ע"י הגאון רבי יקותיאל ארי' קמעלהאר זצ"ל³²⁸.

לאחר שעזב את בני עירו לאנחות, נתנו פרנסי הקהל את עיניהם בהגאון רבי אברהם יעקב הלוי הורוויץ זצ"ל אבד"ק פרוביזנא בעהמח"ס שו"ת 'צור יעקב' [שרבינו נפגש עמו פעם בעת ביקורם אצל הרה"ק מטשארטקוב זי"ע, ומאז נתרקמו קשרי ידידות ביניהם], וביקשו להכתירו אלוף לעדתם, אך למעשה לא הגיעו הדברים לידי גמר והוא נשאר עד סוף ימיו

³²⁸. ספר 'הצופה לדורו'.

המאיר   אחרית ימיו   לעולם   קא

בפרובינצ'נא³²⁹. בני העיר ביקשו גם את הגאון רבי שאול בראך זצ"ל שיבא למלאות מקומו של רבינו בטארנא, אך מכמה טעמים לא נעתר לבקשתם³³⁰. לפי השמועה הציעה קהילת טארנא את רבנות עירם גם להגאון רבי שמואל ענגיל זצ"ל, וביקשוהו לכהן פאר כרב דמתא, אולם הוא סירב לרגל חולשתו ומצב בריאותו. יחידי סגולה אלה בלבד היו המועמדים לרשת את מקום רבינו, שכן כל בני העיר – אף הרוב החילוני שבהם אשר הספיק לנעוץ את טלפיו בחיי הקהילה והנהגתה – באו לידי ההכרה כי אין בדורם מי שראוי למלא את מקומו, ורבינו נותר איפוא כרבה האחרון של קהילת 'טארנא'. בכך הצטרפה טארנא לעיר בוטשאטש שגם בה נותרה כסאו של רבינו מיוותמת מסיבה זו, ורבינו חתם את רשימת הרבנים הגאונים שפיארו את כס הרבנות בשתי קהילות אלו במשך מאות בשנים³³¹.

צאצאיו יוצאי חלציו

לרבינו נולדו שני בנים ושתי בנות, אשר הלכו בדרכיו ונתחנכו לאורו. בנו, הגאון רבי שמואל, והגאון רבי דוד, היו ת"ח מופלגים, ורבינו אף מביא מדבריהם בתוך ספריו³³², כמו כן נדפס ונתפרסם חלק מחידושי תורתם במקומות נוספים³³³. אך למגינת לבו, לא זכה רבינו להניח אחריו בנים זכרים, מאחר ושניהם נפטרו על פניו בחייו, בנו ר' דוד נפטר בדמי ימיו ביום ו' לחודש שבט תרס"ה לפ"ק, ובנו ר' שמואל נפטר בשנים מאוחרות יותר בחיי רבינו³³⁴. ומסיבה זו אמר תלמידו המובהק של רבינו – הגאון ר' מיכל'ע פרעמינגער הי"ד, 'קריש' לעילוי נשמת רבו, למרות שהיה זה עדיין בחיי הוריו³³⁵.

329. 'גדולי חסידי בעלז' (עמ' ר"ג – ר"ה).

330. אודות היכרותו והערצתו של הגר"ש בראך את רבינו, ראה לעיל פ"ג – 'על אדמת נכר'.

331. 'דאס אידישע ליכט' (תשי"ב, גליון 344).

332. מבנו ר' דוד – ראה 'שירי מנחה' יו"ד (שכסוף מנחת פתים יו"ד) ס' ק"ה ס"א; 'שירי מנחה' או"ח (שכסוף מנחת פתים יו"ד) ס' רס"ג ס"א; שם ס' רצ"ט ס"ו; 'מנחת פתים' יו"ד ס' צ"ט ס"א ד"ה ובעיקר; 'מנחת פתים' או"ח מהדו"ת ס' קכ"ח סעי' מ"ה; 'מנחת קנאות' דף ג' ע"ב ד"ה ועפ"י; 'קונטרס אחרון' לשירי טהרה מסכת מקואות פ"ו מ"ב; 'של תורה' ירושלמי תרומות פ"ג ה"ג. מבנו ר' שמואל – 'הוספות למנחות פתים' או"ח (שכסוף מנחת פתים אבה"ע) ס' שמ"ה ס"ג; שם ס"ו; 'מנחת פתים' יו"ד ס' שכ"ג ס"ח ד"ה שם בהגה; 'שירי מנחה' יו"ד (שכסוף מנחת פתים יו"ד) ס' קפ"ט ס"ג; 'שירי מנחה' או"ח (שכסוף מנחת פתים יו"ד) ס' רט"ו ס"ב.

333. ראה קובצי 'עדר חכמים' (יאלוביץ תרנ"ד – תרנ"ה). וראה עוד ספר 'מנחת יהודה' (לר' יהודה צבי געלבארד – יאלאוויץ, קראקא תרס"ו, ח"ב עמ' ע"ה): "למזכרת עולם אוזכר ממה שמצאתי מרגניתא טבא כאמתחות מכתבי ירד נפשי החרות על לוח לבי לאהבה מהרב החרף אשר היה מצויין במעלות ובמדות טובות פאר ישראל והדרו חכם ונכון ויראת ה' היה אוצרו ה"ה המנוח מו"ה דוד אריק נ"ע בן הרב הגאון הנשר הגדול אדומ"ר מו"ה מאיר אריק האב"ד מיאלאוויץ שליט"א". וכן הובאו מדברי תורתו בספר 'החלום ברוב ענייניו' להג"ל.

334. זמן פטירתו המדויק לא נודע לנו, אולם מפי בת אחות רבינו מרת פונד תחי' מארה"ב שמענו, כי כשהגיע רבינו לוינא כבר לא היו שני בניו בין החיים.

335. כ"כ בספר הזכרון לקהילת בוצ'אץ' (ת"א – תשט"ו עמ' 208). ואגב, אביו הגר"ר ר' צבי פרעמינגר היה ג"כ מתלמידי רבינו. וראה שם עוד, שזמן רב לא נתברך ר' מיכל הנ"ל בזש"ק, ופעם בא אליו רבינו בחלום ואמר לו "אשתך הרה ותלד בן, ותקרא אותו 'מאיר' על שמי", ר' מיכל ניצל את ההזדמנות וביקש מאת רבינו שיברכו בבן נוסף, אולם רבינו סירב באמרו שבימים טרופים אלו אין כדאי יותר ודי לו בבן אחד, הוסיף ר' מיכל לבקש מרבינו ברכה שיוכל ללמוד מתוך הרחבה, ורבינו נאות לברכו ע"ו, וכן היה. אחר כן נודע כי אשתו הרה, וטולד להם בן וקראוהו 'מאיר' על שם רבינו. אודות הגר"ר מיכל פרעמינגר ראה עוד להלן פי"א אות מ"ט.

בנותיו, מרת גיטל ומרת פרומא, אף הן היו צנועות וחסודות כיאות לבית אביהן, ונישאו לת"ח מופלגים חסידים ויראי ד'. בתו מרת גיטל ע"ה, היתה זוגתו של רבי ברוך רייך (ב"ר חיים אייזיק רייך מפאדוולוציסק) הי"ד שנהרג בחיי חותנו – רבינו³³⁶, ובתו מרת פרומא ע"ה נישאת בזו"ש להגאון רבי ברוך (ב"ר אהרן) צוקערמאן זצ"ל מהיבניב שהי' עילוי ות"ח גדול, נסתלק ביום כ"ה טבת תרצ"ב לפ"ק³³⁷.

רבינו סבל מרורות ושתה כוס תרעלה מצער גידול בנים, כאשר כאמור שני בניו נפטרו על פניו בחייו, בתו אחת נשארה עגונה ואלמנה לאחר מות בעלה, ובתו השניה נתגרשה מבעלה הראשון. לפי השמועה, אמר פעם הגה"ק מאוסטרובצא זי"ע על רבינו, כי אם יחדול מלהדפיס את חידושי תורתו, יינצל מסאת צרותיו³³⁸, אך רבינו לא שת לבו לכך.

12345671234567

336. כמסופר לעיל פ"ג – אין הכושר מתיר עצמו. מרת גיטל שרדה את מאורעות השואה והיגרה לארה"ב.

337. וז"ל רבינו במכתב להגרא"י ווילנער (מיום ו' עש"ק נצבים תרפ"ב טארנא): "זה מקרוב שבתי מקרעניץ, ואודיעך בזה כי בעז"ה עשיתי שידוך עם בתי פרומא ת', עם הרב הגדול האברך מו"ה ברוך צוקערמאן נ"י מהובנוב, הוא כבן כ"ה שנים... השי"ת יגמור להשיאה בקרוב בשטו"מ" (צילום המכתב מופיע בספר 'מנחת אהרן'). לאחר כשנה, (יום י' מניא תרפ"ג טשענסקוויץ הסמוך לטארנא) כותב רבינו להג"ר זאב לייטער: "...בתי הצעירה פרומא ת' אשר מאז ניסת לבעל מאונגרין ולא הי' באפשרי לדור עמו כאשר בלי תפונה ידע כ"ת מזה, אודיעהו כי בעז"ה קבלה ג"פ מאתו, וכבר ניסת לאברך ת"ח גדול ועילוי ה"ר ברוך צוקרמן מהיבניב, והוא אצלי על שולחני ובדירתי הקטנה, והוא ג"כ מיוחס גדול נכד הגאון הקדוש הר"ש מניקלאשפורג זצ"ל, ונכד הגאון אמיתי בעל ברוך טעם זצ"ל, ונכד הגאון ה"ר אליהו אבד"ק דראהאביטש, השי"ת יעורני לראות נחת מאתם ומכל יו"ח לאו"ש...". (נדפס בס' 'שם משמעון' – זיווין).

רבינו מביא מחידושי תורתו בשו"ת אמרי יוסף החדש (ס"י צ"ח): "זאתני הרב הגדול מו"ה ברוך נ"י אמר...". (הכוונה היא על ר' ברוך צוקערמאן, כי תשובה זאת נכתבה בשנת תרפ"ג, ואז כבר לא הי' ר' ברוך רייך ז"ל בחיים כדלהלן). כמו"כ נדפס מדברי תורתו בקונטרס 'אמרי ברוך' (שבסו"ס 'בית אהרן' עמ"ס הוריות שחיבר אחיו הג"ר דוב בעריש זצ"ל, אשר נסמך מרבינו להוראה, כמובא להלן בשלהי פ"א).

338. וכהא דאיתא בספר 'חסידים' (ס"י שס"ז): "יש צדיק שזוכה לשם, שגורו למעלה שיזכרו שמו על תורתו, ולפעמים לוקה בזרע זכרים, כדי שלא יהא לו הנאה כפלים".

פרק י

תורתו של ר' מאיר

רבינו הותיר אחריו ברכה מרובה – יכול פירש של חידושי תורתו, כתנות אור מתורתו של רבי מאיר, חיכם מחמדים וכולם ממתקים, אשר חלק נכבד מהם הספיק להעלות ולהקריב בעצמו על מזבח הדפוס, וחלקים אחרים הוציאו תלמידיו לאור עולם לאחר פטירתו. חוץ מאלה נשארו מאיתו תשובות בהלכה וכן הגהות וחידושים אשר המה בכתובים. כשחלק גדול מכתבי היר, אבדו בצוק העיתים ועקבותיהם נעלמו למגינת כל לב.

ספריו המצויינים בבהירותם, ואשר רובם נשנו בחריפות ובבקיאות בדרך קצרה, קולעים בשניות אל המטרה כדרכו בקודש של רבינו, והם מכילים מרגליות ופנינים נחמדים מזהב ומפז, המאירים באור יקרות את דברי הראשונים האחרונים והפוסקים. כמו"כ זאת היתה גישתו באשר לתשובות הרבות שיצאו מתחת ידו – אין מגמתו של רבינו להלך בגדולות ובנפלאות, בפרפראות מעשה חידודיו, או בגיבובי דברים לפלפולא בעלמא, אלא לפשט עקמימות שבלב הלומד ביישוב קושיות חמורות, או באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא לאמיתה של תורה.

אח"כ 123850

אוצר החכמה

הלומדים והמעיינים, ובעיקר הרבנים והפוסקים יושבי על מדין, אשר חזו את האור כי טוב – תאווה לעינים ונחמד להשכיל, נקשרו אל ספריו בחבלי קסם ובאהבת עולם, הרכינו ראש בקידה למול הכרעותיו העמוקות, הצדיקו עליהם את דינו, וקבעו הלכה כמותו בכל מקום.

שירי טהרה

בשנת תר"ן לפ"ק, התחיל רבינו לפרסם את פרי ביכוריו בהדפסת חידושי תורתו אשר הוציאו לו מוניטין בעולם התורה ובקרב גדולי הרבנים. ותהי ראשית מלאכתו להדפיס בקאלאמיא את הספר 'חידושי הרמ"ל' שהשאיר אחריו ברכה דודו ורבו אחי אמו "כבוד הרב הגאון החסיד סיני ועוקר הרים מו"ה מנחם מענדל ליפא שטיין זצ"ל" על משניות סדר טהרות וחידושי סוגיות³³⁹. אליהם צירף רבינו את חידושיו לסדר טהרות, ונקבו בשם 'שירי טהרה'.

339. בהקדמת הספר העלה רבינו דברים לזכרו: "אזכרה ימים מקדם בהיות עוד דודי (אחי אמי מוה"י יראת ה' שרת פרימא תנצב"ה) הרב הגאון מו"ה מענדל ליפא שטיין זצ"ל חי עמנו, מתענג על רוב שלום ושלוח השקט על התורה והעבודה – חיי רוחו ומשוש נפשו מני החל רוח הרעת לפעמו, אם כי היה כסף תועפות לו ופלגי שמן עמדו אף נחלת שפרה לו, לא לחם במנעמיהם ולא באלה חפצו, כי אם בתורה ויראת ה' כל היום. רבת שבעה לה נפשי גיל ועונג, כי עוד בימי חרפי יקרתי בעיניו נכבדתי להשתעשע עמי בעמק הלכה, וחליפות מכתבים רבים בלימודים עברו בינו וביני, שאבתי מים חיים ממעיני חכמתו ומנחל עדניו כי גאו גאו, וראיתי אני את עומק לבבו ורוחו הכביר, כלי יחולל נפלאות, אמרתי מי יתן ויחוקר בספר מליו... וזה בערך שמנה שנים מאז נפטר כבוד דודי ז"ל

וכלשונו בהקדמתו שם: "ולאשר חידושי דודי ז"ל בסדר טהרות המה מעט הכמות, ראיתי לנכון לצרף לחיבור זה חידושי אשר חנני השי"ת בסדר טהרות, וביחוד במס' מקואות העמוקה מני ים והלכות עולם לו, הארכת למעניתי בבירור שיטות הפוסקים להלכה, וקראתי לחידושי בשם שירי טהרה".

בספר זה חושף רבינו את זרוע עוזו וצולל במים אדירים – 'מי הדעת', בסוגיות החמורות שבסדר טהרות, בבירור שיטות הראשונים במס' מקואות ובביאור דבריהם, ובאסוקי שמעתתא להלכה ולמעשה כאשר הדברים מחוורים ומלובנים כשמלה, כמו"כ דן רבות בדברי רבותינו גדולי האחרונים: הנודע ביהודה, החתם סופר, והבית שלמה³⁴⁰ ועוד.

כשעמד רבינו להוציא לאור את ספרו 'שירי טהרה', פנה אליו רבו שר התורה רבי יעקבלי מהרימלוב בתמיחה, ושאלו: "הגם אתה ממדפיסי הספרים?", ובתוך כך התחיל לנסותו בסוגיות עמוקות שבסדר טהרות, וכעדות רבינו אח"כ: "הרבי העמיד לנגדי אלע קאנאָנען". לאחר מכן כשנוכח בהן צדקו, ובשליטתו המקיפה והמדהימה במקצועות מסובכות אלו, העניק לו רבו את הסכמתו אשר בו כותב: "וראיתי כי הם דברים עריבים מאוד בשכל ישר ובסברא ברורה וטובים הם דברי דודיך מיין ופריך מתוק לחכי מדבש ונופת צוף... וקורא אני עלי מאמר הירושלמי (הוריות פ"ג) ברוך רחמנא דחמי לי פירין עד אנא בחיים"³⁴¹.

סיפר הג"ר חיים העליר זצ"ל שבשנת תרס"ב לפ"ק בפגשו את הגאון העצום רבי יוסף ענגיל זצ"ל בעיר ווארשא, הציע לו הגאון רבי יוסף, שאם הוא רוצה לראות ספר טוב ומעולה, יקנה את הספר 'שירי טהרה' מהג"ר מאיר אריק, הלך הנ"ל וקנה את הספר. ללאחר מכן הביאו אל הגאון העצום רבי חיים הלוי מבריסק זצ"ל, וכשהביט בה הגר"ח זצ"ל היה ניכר בפניו גודל התפעלותו. לימים התבטא הגר"ח שהוא מעיין בספר זה יותר מבספרים של שאר גדולים³⁴².

מנחת קנאות

בשנת תרנ"ד לפ"ק הדפיס רבינו בלבוש את ספרו 'מנחת קנאות' עמ"ס סוטה, וסינף אליה חידושים ושו"ת על שו"ע או"ח, ונקבם בשם 'מנחת פתים'³⁴³. וכך כותב הגאון האדיר רבי יצחק שמעלקיש זצ"ל בעהמח"ס שו"ת 'בית יצחק' בהסכמתו: "בן בקודש חזיתי את ספרו של הרב המאור הגדול החריף ובקי בכל חדרי תורה מורג חריץ המפורסם כש"ת מ' מאיר אריק נ"י... והספר היקר הזה כולו אומר כבוד למחברו הנעלה, אשר עמו שרי' נהורא בכל מקצועות

ולא השאיר אחריו בנים, נכספה גם כלתה נפשי בתשוקה עזה לגמול חסד עם נפשו הטהורה להפיץ מעיינותיו חוצה, וכי יאמרו דבר הלכה בשמו תהיינה שפתותיו דובבות בקבר וזכרו יהי כרוך... ואם כי רבו כהיום ספרי פלפול, אקוה כי מביני דבר לאישורו עוד ימצאו כחידושי דודי ז"ל חפץ, כי מלבד אשר חידושי יפעה להם וגובה להם ויבן כמו רמים מקדשו, לי מה יקרו אמרותיו".

³⁴⁰ ראה לעיל פ"ה – 'על הראשונים ועל האחרונים', ובהערה 163, כי רבינו התבטא על ה'בית שלמה' שהוא היה פוסק הדור, וכי הוא ה'מהדורא בתרא' של החת"ס.

³⁴¹ הרה"ח ר' אלי קרויטוויטש שליט"א ששמע מפי הגאון מטשעבין זצ"ל.

³⁴² 'שיח זקנים' (חידא עמ' שמ"ג) מפי הג"ר אהרן לייב ווילנער זצ"ל. ועי' לעיל פ"ה – 'תל תלפיות', כי הגר"ח אף התבטא פעם על רבינו: "כבר הורה זקן".

³⁴³ ראינו לנכון להעתיק מה שהמליץ רבינו בהקדמתו שם בענותנותו כי רבה: "לפנים זאת בישראל כהיות מקום מקדשנו גאון עוזינו על תלו, כל מגישי מנחה ומביאי תודה בית ה' צבאות, מנסיכי אדם המביאים אבירי הבשן

התורה, דבריו מיוסדים על אדני הדעת בחריפות ובקיאות, נחית לעומקא דדינא וחבל טוב צפון בדבריו היקרים, וראוים דבריו להתבדר בעלמא, וישמחו בהם אוהבי תורה ושוחרי תושיה".

ספרו של רבינו 'מנחת קנאות' התפרסם ברחבי תבל מיד עם יציאתו לאור, ונתקבלו בחיבה בין שוחרי תושיה, וכאשר הגיע תור הגאון רבי מרדכי לייב ווינקלער זצ"ל אב"ד מאד בעמח"ס 'לבושי מרדכי', ללמד לתלמידיו במסכת סוטה, המליץ להם לרכוש את הספר 'מנחת קנאות', ולקבוע בו עיונם³⁴⁴. כשנה בלבד לאחר שיצא הספר 'מנחת קנאות' לאור עולם, צירף הגאון רבי נתן נטע לאנדא זצ"ל אבד"ק אושפיץ לספרו 'כרם נטע' עמ"ס סוטה – קונטרס הערות על ספר 'מנחת קנאות' נקוב בשם 'מחול הכרם'³⁴⁵.

אף הגאון רבי אריה לייביש הורוביץ, מגדולי גאוני דורו ובעמ"ח שו"ת 'הרי בשמים' מביע את התפעלותו ואת הערכתו אל מול הדרת גאונו של רבינו ושל ספרו דגן, ובפתיחת מכתבו לכבוד "ידיד נפשי הרב הגאון חריף ובקי בכל חדרי תורה, ערוגת הבושם כבוד שמו מפארים, רבי מאיר אריק נ"י אבד"ק יאזלאוויטש יצ"ו", הוא רושם: "לנכון הגיע לידי חבורו הקטן מעט הכמות ורב האיכות הנקוב בשם 'מנחת קנאות', מנחת מרחשת היא אשר רחשו רעיוני והגיוני שרעפיו בתורת ד', ששתי לראות מתוכו עזוז כחו לצלול במים אדירים, ולהעלות פנינים וכל אבן יקרה מבין נבכי תהומות ים התלמוד, כן יהי ד' עמו ויפוצו מעיני חכמתו באר מים חיים להגדיל תורה ולהאדירה, ולאשר דרוש דרש ממני לשים עיני עליו ודבר מה אראהו לעשות רצונו חפצתי, והיום בפתחי ספרו היקר הבריק לנגד עיני מ"ש...", וכאן הוא יורד לגנו, לפלפל ולסלסל בדבריו רבינו לחיבת הקודש³⁴⁶.

תח"ת 1234567

ורבבות נחלי שמן, עד דלת העם אשר עשירית האופה מנחתם ומלוא כף לבונה, שם יתנו צדקת ה' ותהלתו יבשרו, הברכה אחת היא להם שהחיים וקיום לזמן הזה נכונות ליו, כי שם צוה ה' את הברכה, ומאז בענינו נפלה עטרת ראשינו, עוד לנו שויר זאת התורה לעולה ולמנחה, כי מעט ה' צבאות יצאה, הפליא עצה הגדיל תושי' לבל תחסר כל בה, ספיר אבניה וכל אבן יקרה מסוכתה אוצר כל כלי חמדה, והן אני השפל מגיש כהיום מנחתי מנחת עני, חרושים אשר חנני השי"ת מהגהותי אשר לי על ד' חלקי הש"ע ת"ל, הגהות עם מעט תשובות על או"ח כי לו משפט הבכורה, וקראתי בשם מנחת פתים כי המה פתיתי להם אשר ערכתי על השלחן הטהור, ואם כי לא נכחד ממני מך ערכי, ומה המנחה הזה אשר הבאתי מעט הכמות והאיכות בכורי פרי עשתונות דלים ורזים, לא בללתיה בשמן הטוב ולא הוגעתיה בלבונה זכה, ואם אל הכוונה אשא עיני כי טוב מעט בכונה, יראה ורעד יבוא בי כי עקוב הלב מכל ואנוש הוא, עכ"ז נפשי תגיל בה' תשיש בישועתי כי שם חלקי מיושבי ביהמ"ד, ויצורי בצל החכמה יתלוננו, אף תושע לי זרועו וימינו הוא סמכתני והחיינו וקומנו להוציא כלי למעשהו מאז חיבורי שירי טהרה על משניות סדר טהרות הנספח לחדושי הרמ"ל מדורי הג' ז"ל, וכעת חיבורי הקטן הנוכחי, ואני תפלה לה' כי לא יסור מאתי חסדו, יאר עיני במאור תורתו וידריכנו בנתיב מצותיו, ויהיו עיני ולבי ליראה אותו כל הימים באמת ותמים, עד עמוד הכהן לאורים ותומים, ועיני כל ישראל רואות מלך ביפוי, ותהי האמת נהדרת עטרת תפארת. וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם ושנים קדמוניות".

344. מפי הגה"צ רבי אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א שאביו היה מתלמידי בעל ה'לבושי מרדכי'.

345. הספרים 'כרם נטע' ו'מחול הכרם' נדפסו ב'על מסכת סוטה' (ירושלים תשנ"ז).

346. שו"ת 'הרי בשמים' (חלק ג-ד סי' ו', וכמריכ נדפס במהדו"ת סי' ל"ב).

מנחת פתים

במרוצת השנים הוציא רבינו לאור עולם את חידושיו על ד' חלקי שו"ע נקוב בשם 'מנחת פתים', אשר השאיר רושם רב בקרב הוגי התורה בכלל, ובמיוחד אצל הרבנים ויושבי על מדין, אשר פסקו ובירוריו להלכה נתקבלו אצלם כמשנה אחרונה וכיתר בל תמוט.

וזאת תורת המנחה אשר ערך על השולחן הטהור, מנחת סולת מנופה ב"ג נפה בבירור וליבון שמעתתא והלכתא, כלולה בשמן הטוב הערות והארות קצרות – "פתיתי לחם אשר לקטתי מפתורא דדהבא של רבותינו הראשונים והאחרונים", ומלוא הקומץ תשובות שהניף ידו להשיב לכל דורש ומבקש – "אשר בס באתי בארוכה כאשר מצאה ידי הכהה בעזה"י.

כאמור, הדפיס רבינו את ספרו 'מנחת פתים' על שו"ע או"ח בסוף ספרו 'מנחת קנאות', ובשנת תרנ"ח לפ"ק הניף את ידו שנית, והוציא לאור במונקאטש ספר 'מנחת פתים' על שו"ע יו"ד, ובסופו קונטרס 'שירי מנחה' השמטות והוספות לחלק או"ח. בשנת תרס"ג לפ"ק המשיך והדפיס את ספרו 'מנחת פתים' חלק חו"מ. ובשנת תרס"ח הו"ל את חידושיו על שו"ע אהע"ז, כאשר שוב באו בסופו הוספות ל'מנחת פתים' חלק או"ח, וכן הוספות והשמטות לחלק יו"ד. כן צירף שם מעט חידושי תורה מבנו המנוח הגאון רבי דוד זצ"ל שנפטר בדמי ימיו, למען יהיה לו לזכרון טוב.

למרות היות הספר מנחת פתים נפוץ מאוד, אשר מאז יצא לאור, נחקק כ'נכסי צאן ברזל' בין כל יודעי דת ודין, ושמעתת' מבדרין בבי מדרשא, עם כל זאת, עובדה בלתי ידועה היא, כי טרם נטו צללי ערב בשנת תרס"ח לפ"ק, הוציאו לאור תלמידי רבינו הנאהבים והנעימים, ה"ה נכדו הרב החריף ובקי מו"ה רבי קלונימוס קלמן אראק הי"ד (דומ"ץ בק"ק טארנא), והרב החריף ובקי מו"ה רבי יחיאל מיכל פרעמינגער הי"ד, במהדורא חדשה – 'מנחת פתים השלם', הכולל בתוכו 'מנחת פתים' חלק או"ח' בו נקבצו וגם באו אל מקום אחד כל החידושים וההשמטות עם ההוספות הנ"ל, בתוספת מרובה – תיקונים והוספות חדשות, אשר טרם באו לדפוס, ובסופו 'מנחת פתים' חלק יו"ד' אשר כולו אומ"ר הבא מן החדש, שעדיין לא בא לידי הדפוס.

בעלות הכורת האיום על יהדות אירופא, בו נשרפו הגוילין יחד עם נפשות ישראל, לא נשתיירה ממהדורה זו של 'מנחת פתים השלם' שטרם הופצה בעולם התורה, כמעט שריד ופליט. וכפי הידוע, אין לנו שיור מהתורה הזאת אלא עותקים יחידים ממש, אחד או שניים בלבד, ושמשה עדיין לא האירה פני תבל עד היום³⁴⁷.

אמרי יושר

בשנת תרע"ג לפ"ק נדפס במונקאטש ספרו שו"ת 'אמרי יושר' חלק א', ע"י תלמידו המעתיק הגאון רבי הלל שפערבער זצ"ל (שמילא אח"כ את מקומו ביאזלואוויץ), אשר גם סיפח לנחלה זו בסוף הספר את הערותיו על דברי רבו. בתשובותיו השיב רבינו לשואלים מכל קצוי תבל,

³⁴⁷. אכן ברוך ה' אשר לא השבית גואל, והספר נערך מחדש ברוב פאר והדר, בתוספת מרובה על העיקר, והוא קרב ועולה על מזבח הדפוס, ע"י המתעסק בקדשים הרה"ג ר' מרדכי רוד צוויבל שליט"א מאנטווערפן, לשמחת לב שוחרי תורה הוגי תושיה המצפים לאורו.

המאיר תורתו של ר' מאיר לעולם קו

החל מארצות הונגריה, רומניה, רוסיה ופולין, ועד התשובות להאג³⁴⁸, לאנטווערפן³⁴⁹, ואפילו לאמריקה הרחוקה³⁵⁰.

על יושר אמרותיו כותב רבינו בין השיטין: "ואין הזמן גרמא להשיב בענינים כאלה שאין בהם חדשות רק לגבב דברי אחרונים, וזולת זה אין דרכי להשיב בלתי על הלכה למעשה או על קושיא חמורה"³⁵¹.

את חלקו השני של תשובות 'אמרי יושר', הדפיס רבינו לאחר שבעת מנוסתו מנוסת חרב בעת מלחמת העולם הראשונה, השאיר אחריו חמשה כרכים גדולים שהכילו כמה מאות תשובות, רבינו שהצטער מאוד על אבידתו זאת, פירסם במכתבי העת שמי שיש לו איזה תשובה ממנו יואיל נא בטובו לשלחו אליו, ולאחר שנקבצו אצלו כמה תשובות, צירפם לעוד תשובות שכתב במשך הזמן, והדפיסם בעיר טארנא בשנת תרפ"ה, וכך כותב רבינו בהקדמתו שם:

"הן מאז הוצאתי לאור שו"ת אמרי יושר ח"א, נשאר כת"י כמה כרכים תשובות שהשבתי לשואלי בעוזה שי"ת, היה עם לבבי לחלקם לחלקים ולהוציאם לאורה מעט מעט, ולתת ריוח בין הדפסה להדפסה, אמנם רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, כי בתחלת המלחמה כאשר ברחתי מביתי השארתי חמשה כרכים גדולים כת"י כמה מאות תשובות, ובְּעוֹנִי כולם נאבדו וכפי הנראה ה' למאכולת אש, יהי שם ד' מבורך על הכל".

גם בהסכמתו לספר 'דברי מהר"ז' (מיום ב' דחנוכה תרפ"ד – טארנא) מתאונן רבינו: "הנה כמה מאות תשובות נאבדו ממני בעת שברחתי מבאטשאטש לוויין מאימת המלחמה והשארתי שם ה' כרכים שו"ת וכולם נאבדו וכו', וכבר הדפסתי מאז במכ"ע היהודי שמי שיש לו איזה תשובה ממני שיואיל לשלחה לי, ונקבצו איזה תשובות, וגם ניתוספו במשך הזמן שהייתי בוועין וגם מאז הנני פה – כך גדול מתשובות נחוצות, אבל אין בידי לתתם לדפוס מחסרון כסף בעת היוקר הזו...".

גם את ספרו זה – אמרי יושר ח"ב – ערכו על מזבח הדפוס תלמידיו המובהקים הנ"ל, ורבינו מודה להם על כך בהקדמת הספר:

"והאמת אגיד כי מרוב הוצאות הדפוס אשר יעלו למעלה ראש בעתות הללו, וגם מחמת חולשת כוחי, לא עלה בלבי עד הנה להדפיס לולא עזרת ד' בגיבורים,

348. ח"ב סי' קצ"ט.

349. ראה שו"ת 'אמרי יושר' (ח"א סי' ב') תשובת רבינו לדומ"ץ אנטווערפן הגאון ר' יצחק הכהן שטערנבערג וצ"ל אורות העירוב דשם, וכן שם כסי' צ"ד, קצ"ה, קצ"ו, וב'אמרי יושר החדש' סי' ט"ז, ו'במנחת פתים' אבה"צ סימן ה' סעיף ד', 'שירי מנחה' לאבה"ע"ו סי' קכ"ה. וראה עוד בשו"ת 'יד מרדכי' (להנה"ק ר' מרדכי ראטענבערג וצ"ל הי"ד אבד"ק אנטווערפן – סי' ט"ז) שאלה לרבינו, ופותח שם במכתבו: "לכבוד הרב הגאון האמיתי הנודע המפורסם בכל קצו ארץ בחכמתו וצדקתו, חריף ובקי בכל חרדי תורה, רבן של כל בני הגולה, חכם חרשים ונבון לחש, צדיק בדרכיו וחסיד במעשיו, כבוד קדושת שמו מפארים ומעריצים מוהר"ר מאיר אריק שליט"א המכבד את מקומו אב"ד דק"ק טארנא יצ"ו".

350. שו"ת 'אמרי יושר' (ח"א סי' קנ"א).

351. שו"ת 'אמרי יושר החדש' (סי' קל"ג).

שהעיר השי"ת ונתן בלב תלמידי הנאהבים והנעימים, ה"ה נכדי מחמד נפשי, הרב החר"ף ובקי, יראת ה' היא אוצרו, מו"ה קלונימוס קלמן אראק שיחי, ותלמידי אהובי הרב החר"ף ובקי וירא ד', מו"ה יחיאל מיכל פרעמינגער שיחי, אשר המה אמצוני ודברו על לבי להדפיס ספרי הנוכחי, והמה קבלו ע"ע טורח העתקת הכת"י, והשתדלות לשות לכסף מוצא. ישלם ד' פעלם ומשכורתם תהא שלימה, ויתברכו בכרכה משולשת ברוב נחת לאוי"ש".

סיפר הג"ר שמעון פירסט זצ"ל, שכאשר הדפיס רבינו בטארנא את ספרו שו"ת 'אמרי יושר' חלק שני, שלח מספר כרכים לאחיו הגאון המפורסם רבי פישל זצ"ל שהתגורר אז בווינא בכדי שימכרם עבורו, לאחר שעייין רבי פישל בספר, אמר לתלמידו הג"ר שמעון פירסט – שהיה גם תלמיד רבינו, "שבשו"ת 'אמרי יושר' ח"א ישנם כמה דברים שניתן לפקפק עליהם, אך חלק שני זה הוא סולת נקיה"³⁵².

מלבד כל ספרי רבינו הנ"ל אשר נדפסו לפני שנות דור, זכה דורינו ובשנת תשנ"ז יצא לאור הספר 'אמרי יושר וטל תורה החדש' ע"י הרה"ג ר' מרדכי דוד צוויבל שליט"א מאנטווערפן, אשר בו נקבצו תשובות חדשות מתוך כתבי יד רבינו שנלקטו מתוך ספרים וקונטרסים רבים, המהווים המשך והשלמה לספרי רבינו.

טל תורה

ההגהות הקצרות שרשם רבינו דרך לימודו עלי גליוני הש"ס – בבלי וירושלמי – יצאו לאור ע"י תלמידו המובהק הנ"ל הג"ר יחיאל מיכל פרעמינגער זצ"ל, בשנת תרפ"א לפ"ק בהיות רבינו בגולה בעיר ווינא, וייקרא שמם בישראל: 'טל תורה'.

הספר 'טל תורה' מלא על גדותיו בבקאות המופלאה של רבינו, אשר עיניו צופיות כיונים על אפיקי שני התלמודים, וכטל יזלו אמרותיו בביאורי הלכה, ואף בדברי אגדה לא הניח ידו, וכרסיסי טל הראה מקום לדבריהם של רבותינו גדולי האחרונים זכרונם לברכה.

ובנותן טעם לציין גם את ההערות הרבות אשר רשם רבינו וחרט לחיבת הקודש בין בתרי ההסכמות אשר העניק למחברי ספרים, וכן את ההערות אשר העלם על הכתב בשולי גליוני ספרי רבותינו הראשונים והאחרונים, ומתוכם יש אשר נדפסו בעודו בחיים, והם, הגהותיו על פירוש 'הרמב"ן על התורה', אשר נדפסו בספר 'כסף מווקק' לר' אברהם ליבליין זצ"ל – לעמבערג תרנ"ח, [ונדפס בפירוש הרמב"ן בהוצאת מה"ק], וכן הגהות על 'ספר חסידים' מהדורת רבי ראובן מרגליות, שי"ל בחיי רבינו³⁵³. וכן נדפסו הערותיו על ספר 'אשל אברהם' להרב הגאון הקדוש אבדק"ק בוטשאטש, בסוף ספר 'אשל אברהם מהר"ת' – בוטשאטש תרס"ן³⁵⁴.

³⁵². 'עיר הגולה' להג"ר שמעון פירסט ז"ל (עמ' תמ"ז – תמ"ח).

³⁵³. בדף השער: 'עוד נוספו בהוצאה זו עשרים ושתים מעלות הוספות והגהות חכמי הדור, ובראשם ממרן הגאון המובהק כש"ת מוה"ר מאיר אריק שליט"א, אבד"ק טארנא'.

³⁵⁴. בספר 'קול יעקב' (עמ' קמ"ח) מובא משמו של רבינו, שסיפר כי בעת שמחת נישואי בנו של הגה"ק מבוטשאטש,

ובכתבי הקודש...

בנוסף לכל האמור, השאיר רבינו אחריו ברכה מרובה, אוצר בלום של כתבי יד קודש רבים, בכל מקצועות התורה, מהם חיבורים שלמים על הרבה מסכתות הש"ס דף דף, כתבי יד אלה נשתמרו עד פרוץ המלחמה העולמית השנייה, וחבל על דאבדין...

רבינו מזכיר את כתביו אלה בהסכמתו לספר 'דברי מהר"ז' (הג"ל), ומיצר על יוקר הדפוס המונע מאתו לבצע את זממו ולהוציאם לאור עולם: " גם יש בידי בכת"י חיבור על כמה מסכתות דברים נחוצים על כל דף ודף, והם מס' נדרים, נדה, ע"ז, מכות, בכורות ועוד, אם היה נמצא איזה מדפיס שירצה להדפיס על חשבוננו הייתי נותנם ברצון בלי שום הרוחה בזה, אבל פה במדינותינו לע"ע לא נמצא מגודל יוקר הדפוס..."

זכה רבינו, ושפתותיו דובבות בקבר, ושמעתתיה מתבדרין בבי מדרשא, כאשר כל שוחרי הלכה הוגים בספריו, ורבים הם העם המתאווים, הכמהים ומשתוקקים לחזות בנועם תורתו, לאמר מי יראנו טוב, לאדפוס אידרא את חידושי תורתו להשקות את הצמאים לדבר הלכה, מעושר כבוד מלכותו ומסגולות בית גנזיו.

תורתו הנצחית של רבינו, משמשת עדות לבאי עולם ולדורי דורות, לאות ולמופת אודות פסגת שמי רום, אליה העפיל רבינו בצדקתו ובקדושתו, בהתמדתו וביגיעתו, ועליו ועל שכמותו נאמר (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה): 'אין עושיין נפשות לצדיקים - דבריהם הן הן זכרונם'. א"כ איפוא, אין ספק כי לא יצאנו ידי חובתנו בתיאור גדולתו של רבינו, וכי אין החיבור הנוכחי אלא אפס קצה הדרת גאונו בלבד, ואין ספק כי קיצרנו במקום שאמרו להאריך בפרשת גדולתו. תקוותינו, כי קונטרס זה יספיק לשמש כצוהר לעולמו המופלא של רבינו, דרכו נוכל להתבונן ולהציץ מבין החרכים ולקיים ולו במעט את הכתוב: 'זהו עיניך רואות את מוריך', ואת דברי חז"ל: 'לעולם יראה אדם כאילו בעל השמועה עומד לנגדו', וכספר הדרכה ומוסר במשנתו המאלפת והנשגבה.

תורתו מגן לנו, היא מאירת עינינו

הוא ימליץ טוב בעדנו

להושע בתשועת עולמים

במהרה בימינו

הרצה בפניו אחד מגדולי ישראל דבר תורה בשם הגר"א מווילנא, אך הגה"ק מבוטשאטש בהיותו חסיד, לא היתה רוחו נוחה מזה, בגין היות הגר"א כידוע מתנגד לדרך החסידות. כשנוכח אותו גדול בכך, הגיב ונענה כי קבלה בידו שכבר עבירו רבנן שלימו במתיבתא של מעלה. הוסיף על כך רבינו, כי בהיותו חוזר על כתבי הגה"ק מבוטשאטש בעל 'אשל אברהם', ושהיה נוהג כידוע לכתוב בכל יום י"ח חידושי הלכות, שם לב כי אכן במשך כל התקופה עד תור נישואי בנו, לא מזכר הגר"א כלל בכתביו, והחל מאותו תאריך ואילך מזכר הגר"א פעמים אין ספור...

פרק יא

נספח

תלמידי רבינו / רשימה חלקית

מבוא

משאת חיינו של רבינו במשך כל שנותיו עלי חלה, היתה הרבצת התורה לכל דכפין, אך בעיקר לבני תשחורת, צורבים וצעירי הצאן³⁵⁵. רבינו הרביץ בהם תורה וחסידות, כלולה ביראת שמים צרופה, הקרין והאציל עליהם מקרני הודו, והנחם צעד אחר צעד עד שהסמיכם להוראה, ורבים מהם נתמנו לשרת בקודש על גפי מרומי קרת, כרבנים דיינים וראשי ישיבות. לא רק בצעירותו בימי שבתו ביאזלאווין או בשבתו על כסא מלכותו בבוטשאטש, אלא גם בגלות וינא, וגם בערוב ימיו בטארנא, לא פסקה הרבצת תורה מעל שולחנו, וכדברי חז"ל (יבמות ס"ב, א): 'היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנאמר (קהלת י"א, ו') בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך'.

רבינו בהיותו מפורסם כגאון ישראל וקדושו, כפוסק יחיד מומחה ראש וראשון בממלכת ההוראה, היה כאבן שואבת לתלמידים שהגיעו להוראה, שנהרו אחריו וכתתו רגליהם ממרחקים, כדי לצקת מים על ידיו, ולהיסמך מאיתו בהורמנא דמלכא³⁵⁶, רבים מאלו שהגיעו עדיו רק כדי לעמוד אצלו בכור המבחן, נמשכו ונקשרו אליו בעבותות של חיבה, והסתופפו בצילו ימים ושנים לאחר עיטורם בכתר ההוראה, ורבינו העשירם מאוצרות חכמתו. וכך ישבו בצל רבינו בעת ובעונה אחת, תלמידים צעירים בחורי חמד, וגם אברכים מעוטרים כבר בתעודת הוראה, שלימודם אצל רבינו היה בבחינה מסויימת כ"היב חכמתא לחכימין, ואף הם הפכו להיות מתלמידיו המובהקים. כשהצד השוה שבהם, שיראתם קודמת לחכמתם, וחזותם תורתו ואצילותו של רבינו הוטבע עליהם לעד, להבדיל ולהורות להאיר לארץ ולדורים.

במעמד הענקת סמיכה להוראה, היה רבינו מדריכם בדבר גודל אחריותו ותפקידו של רב בישראל, ודרש מעמם כתנאי קודם למעשה, שלא לשנות ולא לסטות כהוא זה מן הדרך המקובלת מדור דור³⁵⁷.

ריבוי התלמידים בכמות ובאיכות, ואשר רבים מהם העניקו חמה בקומת תורתם, והיו אח"כ לגדולי ישראל בזכות עצמם, מעלה על נס עשרת מונים את גדלותו העצומה של רבינו,

355. ראה לעיל פ"ו באורך.

356. וכנזכר להלן הערה 446.

357. וכמסופר לעיל פ"ה – 'חדש אסור מן התורה'.

ומבדיק באור יקרות פן נוסף ברובדי אישיותו הרגולה, כמקיס עולה של תורה, וכחוליה מרכזית בשרשרת קבלת התורה מסיני ומסירתה לעם ישראל לדורי דורות.

הרשימה שלפנינו מורכבת איפוא, מתלמידים שלמדו מלכתחילה אצל רבינו, וכן תלמידים שנסמכו מאיתו להוראה, ונשארו לאחר מכן ללמוד ולקבל תורה מפיו. בסוף הרשימה, מובאת רשימת נסמכים להוראה מעם רבינו, שלא נמנו על תלמידיו כלל. הרשימות סודרו ע"פ אותיות א"ב.

יצוין, כי מפאת ריבוי התלמידים, וכן מפאת חורבן יהדות אירופה בשנות הזעם, אשר רבים וטובים מתלמידי רבינו נעקדו ועלו על מוקדה על המזבח, הי"ד, לא זכינו לרשימה מלאה של התלמידים כולם, אשר מספרם הגיע למאות, ואין קומץ זה משביע את הארי ואינו מכיל אלא את התלמידים המפורסמים ואשר באו ברשומות ובכתובים זעיר פה זעיר שם. ואחרי ככלות הכל, גם הרשימה שלפנינו לוקה בחסר, ואם כי התלמידים כולם אהובים כולם גיבורים במלחמתה של תורה, יש מהם שלא נודע לנו תוקף ופרשת גדולתם די הצורך, ולכן יתכן וקיצרנו במקומות שאמרו להאריך. אתנו תלין משוגתנו, ועם כבוד תורתם הסליחה.

ומכל מקום, למרות האמור, גמרנו אומר להנציח לדורות רשימה חלקית זו אשר באמתחתנו, ולהעדיף להסתפק במועט, מאשר להימנע כליל מלהעלות את זכרם. ויצאו תלמידים אלו ללמד על הכלל כולו, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, על איכותם וגאונותם של כלל תלמידי רבינו לדורותיהם הנגלים והמפורסמים, הנעלמים והנסתרים, בכל מקומות מושבותיהם, אשר הארץ האירה מזיו כבוד תורתם, עד אשר עלה הכורת ונגדע תור הזהב באבו למגינת כל לב. תהא נפשם צרורה בצרור החיים³⁵⁸.

רשימת התלמידים

(א) הג"ר ראובן אונגאר זצ"ל הי"ד. נולד לאביו הג"ר ישראל יוסף זצ"ל האדמו"ר מדזאבנע - דעמביץ. היה אחד מתלמידיו המצויינים של רבינו בטארנא. שימש רב בקאזימיר' - ווילקי [קוזמיר]. בצוק העיתים, כשאסרו הנאצים הרשעים ימ"ש את השחיטה היהודית, דאג הג"ר ראובן לשחיטה כשרה בקהילתו. כשנתפס השו"ב של קהילתו בידי הרשעים ימ"ש אסרו גם אותו, הכוהו מכות נמרצות ועינוהו ביסורים קשים ומשונים רח"ל, כתוצאה מעינויים אלה איבד את חוש השמיעה שלו, אולם כל עוד בו נשמתו, אור כח והמשיך לדאוג לבני קהלתו העניים ולפליטים שבאו לקאזימיר' מהכפרים הסמוכים. נעקד"ה יחד עם כל יהודי קאזימיר' - ווילקי בחשון תש"ג לפ"ק. הי"ד³⁵⁹.

³⁵⁸. חובה נעימה עלינו לציין, כי בליקוט נפודים אודות תלמידי רבינו, נסתייענו רבות בספרו החשוב של הרב מאיר וונדר - 'מאורי גאליציה', שהיה לנו לעינים, ופרטים רבים ברשימה זו שלא צויין מקור מוצאם על אתר, מקורם בספר הנ"ל.

³⁵⁹. 'ארמו"רים שנספו בשואה' (עמ' 182).

(ב)

הג"ר משה אלחנן אלטער זצ"ל, מחסידי בעלזא. נולד בשנת תרמ"ט לאביו הנכבד ר' אברהם יהודה ז"ל מעיר לבוב, מגזע הב"ח והטו"ז והמגלה עמוקות ולמעלה בקודש עד רש"י ז"ל ועד ר' יוחנן הסנדלר. בימי ילדותו כבר יצא שמו לתהלה בתור שקדן ובעל מח חריף וכן בתור רודף חסד. שעות ארוכות עסק בתורה בהתמדה רבה מתוך מיעוט שינה. בגיל עשרים שנה נסע ליאזל אווין, ולאחר כמה ימים שנשא ונתן בהלכה עם רבינו, העניק לו רבינו סמיכת חכמים בכותבו עליו: "הבחור כהלכה חריף ובקי מורג חרוץ בעל פיפיות כמהור"ר משה אלחנן אלטער ג"י... ומצאתי מלא ברכת ד', הרבה מקנתו בש"ס ופוסקים קמאי ובתראי, ומשה שפיר קאמר - משיב כהלכה בכל מידי דאיתא בשאלה, וידיו רב לו בפלפול וסברא ישרה, לעשות ציצים ופרחים לתורה, ויראת ד' היא אוצרו, וראוי הוא לשות עליו הוד והדר כתר תורה, וכאשר ישקוד על לימודו לאפי רברבי יתעביד, ע"כ הרימותי בחור מעם לסמכו בסמיכת חכמים, וכאשר יפרוס סודרא ארישיה ידין ידין יורה כדת של תורה...". לאחר חתונתו עם בת הנגיד ר' משה זיידמאן ז"ל מבוטאשטש קבע את דירתו בעיר מגורי חותנו, וכשרבינו נתקבל שם לרב, נקשר אליו בעבותות, הסתופף בצילו והיה נוכח בביתו כמעט בכל שעות היום, ונתעלה אצלו בתורה וביראה. בתקופת מלחמה הראשונה הגיע לאחר טלטולים ארוכים לווינן, וגם שם כמעט לא מש מתוך אוהל רבינו. בווינן קיבל בשנית התרת הוראה מרבינו, ובין השבחים שכתב עליו גילה שהיה והוא מקבל שאלות רבות מרחוק ומקרוב, ותשועה ברוב יועץ, אינו מכריע את פסק דינו עד שהוא מתייעץ מקודם עם ר' משה אלחנן לשמוע חו"ד. סדר לימודו היה דומה מאוד לדרך רבו. והעיד הג"ר יעקב טייטלבוים זצ"ל ששמע מרבינו בדברו אודות הרבנים הצעירים שבדרו, שרק שלשה מאלו שהוא מכיר, ידועה לו שיטת לימודם, ועליהם יכול הוא להעיד שלימודם הוא לאמיתיה של תורה, ^{אוצר החכמה} ^{ה"ה} גאב"ד טשעבין, הרה"ק ר' משה'ניו מבאיאן והג"ר משה אלחנן זצ"ל. רבינו הוקירו וחיבבו מאוד, ואף התבטא פעם אודותיו: חשבתי לעצמי כמה פעמים, הלא איש בא בימים אנכי, מי ימלא את מקומי אחר מאה ועשרים שנה, אולם בראותי את תלמידי אהובי ר' משה אלחנן תנחם עלי דעתי. פעם אחת אסרוהו כמה שבועות במשמר בית הסוהר בגין חטאו בעניני הצבא, וכאשר יצא בשלום שם ראשית פעמיו ביחד עם אחיו לקבל פני רבינו, אשר שהה אז במחוז היטטעלדארף לשאוף אויר צח. כשלא מצאוהו בביתו הלכו אל פאתי היער שם יצא לטייל מעט, כאשר ניגש אל רבינו מקרוב, נפל רבינו על צוארו ונשקו כאב רחמן הנושק את בנו. לאחר מלחמת העולם הראשונה נתקבל לדומ"ץ בלבוב, ושנים ספורות לאחר מכן, כשנפטר הרב דמתא, נתקבל שם לראש בית דין. במלחמה השני קיבל התקפת לב קשה מרוב חלחלה ומדכדוך נפש עקב פרעות הרשעים ימ"ש, והובילו אותו לבית החולים, אך מחלתו ביחד עם מחלת הטיפוס גברו עליו והכריעוהו, ונשמתו עלתה השמימה, ושומר בית החיים בעיר אמר שזכה להביא גופו הק' לקבורה. גם משפחתו ושמנה בנים ובנות נעקד"ה בימי המלחמה, הי"ד ³⁶⁰.

(ג)

הג"ר שמואל אלטער זצ"ל. נולד בשנת תרמ"ה בלבוב כבכור לאביו רבי אברהם יהודה ז"ל, ואחי רבי משה אלחנן הנ"ל. מילדותו התבלט בכשרונותיו הברוכים, בפקחותו ובכח

³⁶⁰. 'ליקוטי בתר ליקוטי' (לאחיו הג"ר שמואל אלטער) בסוף הספר, במצבת זכרון לאחיו הג"ר משה אלחנן זצ"ל. תשובות רבינו אליו בשו"ת אמרי יוסף (ח"ב סי' י"ח) בתואר "ידי"נ הרב הה"ג המובהק הח"ב בחדר"ת"; ושם (סי' ע"א): "ידי"נ הרב הה"ג המובהק"; וכן עוד שם להלן (סי' קנ"ט): "ידי"נ הרב הה"ג הח"ב עצום בכח"ת".

זכרוננו העצום, היה חביב על כל מכריו, ונודע לדרשן בחסד עליון. למד תורה מפי רבינו, וכשגרל והיה לתלמיד שהגיע להוראה, נסמך מהמהרש"ם ואף מרבינו. כהגיע לפרקו נשא את בת הג"ר חיים אייזיק רייך מפאדוולוצ'סק, מחותנו של רבינו. בשנת תער"ד בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, ברח לווינ, ולאחר מכן נתקבל שם לרב המחוז התשיעי. לאחר שניצל ממאורעות הזעם במלחמת העולם השנייה, היגר לקובה, שם שימש בעיר 'האוואנה' כרב בית הכנסת 'מחזיקי תורה' של פליטים יוצאי אנטווערפן, משם עקר לארה"ב וכיהן כרב בית הכנסת 'מחזיקי הדת' דחסידי סאדיגורא בברונזוויל שבברוקלין. חיבר ספר 'לקוטי בתר לקוטי' המכיל כעשרים חלקים של פנינים יקרים ודרושים מלוקטים, ספר שנתחבב על כל המגידים והדרשנים. נלב"ע י"ז כסלו תש"ל לפ"ק³⁶¹.

(ד) הג"ר אליהו אפטערגוט זצ"ל הי"ד. נולד לאביו הרה"ח חיים ז"ל בעיר דאברא. כבר בבחרותו קנה לו שם של עילוי בעיר וסביבותיה, ורבינו העיר שיבחו את גדולתו ואת חריפותו, התפעלו מפלוליו השנונים, וניבאו לו גדולות ונצורות בעולם התורה. לאחר מכן למד תורה אצל רבינו והיה לאחד מתלמידיו המצויינים. בהגיעו לפרקו נשא את בת הרה"ח ר' חיים בוטטערמאן מעיר דאבראמיל. לאחר נישואיו התגורר בפרעמישלא, ועסק בצרכי ציבור באמונה לשם שמים, כשעלתה על הפרק גזירת השחיטה הכשרה בסיים הפולני, נבחר כאחד מחברי המשלחת מעיר פרעמישלא להשתתף באסיפה הידועה שנתקיימה בווארשא, כדי להעביר את רוע הגזירה. היה מחסידי הרה"ק רבי פנחס מאוסטילא זצ"ל, והרה"ק מבלאזוב זצ"ל. בשנות הזעם הועלה על המוקד באכזריות נוראה יחד עם כל משפחתו ועוד כאלף איש, בעיר אמסאנא ביום ו' אלול תש"ב. הי"ד³⁶².

(ה) הג"ר אהרן יהודא אראק זצ"ל. נולד בשנת תרנ"ד לאביו הרה"ח רבי שמואל שטערנקלאר ז"ל גיס רבינו – חתן אביו³⁶³, וכשהגיע לפרק האיש מקדש היה לחתנא דבי נשיאה של כ"ק אדמו"ר רבי ברוך פנחס ראבינאוויץ מסקאליע זצ"ל. זכה להיות תלמידו של רבינו רבות בשנים, וחיבה יתירה נודעת לו ממנו, הסתופף ארוכות בצלו ושאל מבאריו באר מים חיים מימי דעת תורה ויר"ש, וגם נסמך ממנו להוראה בשנת תרע"ח. שמו הגדול הלך לפניו, וק"ק יאולאוויץ נתנה עיניה בו למלאות מקום רבינו כראב"ד. משם עקר לווינ, בה התגורר קרוב לעשרים שנה, וכיהן שם גם כרב ומו"ץ. אח"כ היגר לארה"ב, ומשנת תש"א היה רב בית הכנסת 'בית שלום' בבראנקס – ניו יורק. היה שקדן עצום ועמקן נפלא, את השו"ע ומפרשיו – הש"ך והט"ז זכר וציטט בע"פ מילה במילה, וכן את הספר 'מנחת חינוך'. נהג לסיים ש"ס משניות כל שנה לע"נ כל איש מישראל שנפטר ללא קרובים. חיבר ספר 'מנחת אהרן', ובסופו סידר בקונטרס מיוחד – הנקוב בשם 'מאירת עינים' – תשובות וחיידושי תורה מהעתק כתי"ק של רבינו, "למען עשות נחת רוח לנפשו

361. 'מאורי גאליציה' בערכו, וראה עוד בספריו שמוכר עשרות פעמים את מו"ר – רבינו.

362. 'שו"ת אמרי כהן' (דפוס ש"ל ע"י ר' שמואל וועקסלער) בהקדמת חתן גיס המחבר.

363. ראה לעיל פ"א – זאלה תולדות, אודות הסבת שם המשפחה 'ל'אריק'. מוזכר ע"י רבינו בשם "כ"א ר' אהרון לייב שטערנקלאהר" בטל תורה (מכות ט"ז ע"א, זכחים ו' ע"א).

קיד   המאיר   תלמיד רבינו   לעולם

ולנשמתו הקדושה, להאיר מאור תורתו המאיר לעולם לנצח, ולזכות הרבים לומדי תורה אשר יהנו ויתענו מנועם דברי קדשו, ולמען יהיו שפתותיו דובבות בקבר³⁶⁴. זכה לאריכות ימים מופלגת וראה דור חמישי מיוצ"ח. נלב"ע י"ד שבט תש"נ לפ"ק³⁶⁵.

(ו) הג"ר קלונימוס קלמן אראק זצ"ל הי"ד. נכדו חביבו של רבינו, אשר היה יוצא ונכנס תדיר בבית סבו, ולמד ממנו אורחות חיים, וכן קיבל תורה מפיו עד שנתעלה לגאון בזכות עצמו, ולאחר פטירת רבינו כיהן כמו"ץ וכדיין בבי דינא רבא בק"ק טארנא. נתברך בנשיאות חן הודות להדרת פניו המרשימה, וקידש שם שמים בהופעתו המעוררת כבוד. בשנת תרפ"ה הוציא לאור בטארנא יחד עם ידידו הג"ר יחיאל מיכל פרעמינגער הי"ד תלמידו המובהק של רבינו, את הספר 'אמרי יושר' ח"ב, ורבינו מודה להם על כך בהקדמת הספר, בשנת תרח"ץ הניפו ידם בשנית והוציאו לאור את הספר 'מנחת פתים השלם' במהדורא חדשה, על או"ח ויו"ד עם הוספות רבות מכת"ק, אלא שלדאבון הלב פרצה מלחמת העולם השנייה, והספר הפך לגוילין נשרפין ואותיות פורחות באויר, ולא נשאר ממנו כ"א עותקים יחידים, ולכן טרם יצא טבעו בעולם. נעקד"ה בשנות הזעם למגינת כל לב. הי"ד³⁶⁶.

אוצר החכמה

(ז) הג"ר אברהם משה באב"ד זצ"ל. נולד בחודש טבת שנת תר"ס לאביו הגאון רבי מנחם מנדל באב"ד זצ"ל, רבה של העיירה 'גורחומורה' שבבוקובינה. במשפחתם רבת היחס, עברה הרבנות וההוראה מאב לבן דור אחר דור, החל מהגה"ק הרבי ר' העשיל מקראקא. כאשר התייתם מאביו, נתנו בו בני העיר את עיניהם ומינוהו לממלא מקומו, קהל החסידים לחצרותיהם שהתגוררו בעירו, דבקו בו בעז בהתקשרות איתנה שנמשכה אף לאחר השואה בעלותו לארץ ישראל. במעליו התנכר נער בכח זכרונם העצום, ובחריפות שכלו, ונודע כחריף ובקי בכל מכמני תורה, כשעל כולם חופפת פשטותו וענוותנותו המופלגת. למד תורה אצל רבינו ואף נסמך ממנו להוראה בסמיכות חכמים. בהגיעו לפרקו נשא את בתו של הרה"ק ר' אליעזר ניסן הורוביץ זצ"ל מצפת, בנו של האדמו"ר הרה"ק ר' נפתלי חיים מדז'יקוב זצ"ל. העלה על הכתב חידושים רבים וכן הערות והגהות על ספרים רבים, מהם הערות והגהות על ספר 'אהבת ציון' 'שיבת ציון', שחיבר הגאון רבי שמואל לנדא בן הנודע ביהודא. באחרית ימיו התגורר בירושלים בשכונת 'מאה שערים', וביתו הפך לתל תלפיות. לא זכה להשאיר אחריו זש"ק³⁶⁷.

(ח) הג"ר מאיר באדנער זצ"ל. נולד לאביו הרה"ח ר' חיים אהרן מעיר צאנז, ומחסידיו צאנז ושינאווא. בהגיעו לפרקו נשא את בת דודו הנגיד הג"ר יוסף יוחנן הלוי העניק זצ"ל – תלמיד רבינו בעיר טארנא. ושם למד אצל רבינו. סבל הרבה בשנות הזעם ובניסי ניסים ניצל ממות לחיים, וערק לבודפעסט. לאחר מלחמה"ע גר תקופה קצרה בגרמניה, ואח"כ

364. מתוך לשונו בהקדמתו לס' 'מנחת אהרן'.

365. ספר 'אהל צבי' (לייקווד, תשס"ג, עמ' י"א).

366. יצויין, כי גם לאחר בירורים רבים לא נודע לנו סדר יחסו אל רבינו, מי מבניו של רבינו היו הוריו.

367. קובץ תורני 'מוריה' (גליון רפ"ט-ר"צ, כסלו תשס"ג).

היגר לאנטווערפן ועסק במסחר, היה ת"ח מופלג ומסר שיעורים בביהח"ס דגור ובביהמ"ד בית יעקב באנטווערפן, פיזר מהונו עבור הדפסת ספרי רבינו 'אמרי יושר' (הוצאת ברקלין). נלב"ע ביום א' דסוכות, יום פטירת רבינו, בשנת תשל"א ונטמן בב"ב. לא זכה להשאיר אחריו זש"ק³⁶⁸.

(ט) הג"ר יואל משה בוימעהל זצ"ל. נולד ביום ה' דחנוכה שנת תרמ"ו בקראשניקא לאביו האב"ד הג"ר נחום זצ"ל³⁶⁹. בהגיעו לפרקו, נשא את בתו של הגביר ר' עזריאל אויערבאך ז"ל מבוטשאטש, מחשובי חסידי הוסיאטין, ועבר להתגורר בבוטשאטש – עיר מגורי חמיו, שם למד אצל רבינו. בזמן מלחמת העולם הראשונה ברח כרוב תושבי העיר, ושירת זמן מסוים בצבא. בשנת תרפ"ב עבר ללבוב ועסק שם במסחר. כשנפטר אביו בשנת תרפ"ז, נתקבל על מקומו כאב"ד קרשניקא ושצעבניץ. היה גדול בנגלה ובנסתר, וחיבר ספר חידושים על כללי הש"ס, שנאבד בשנות מלחמת העולם השנייה. נלב"ע בווינען ביום ב' ניסן תרצ"ז לפ"ק³⁷⁰.

(י) הג"ר יצחק גליקמאן זצ"ל. נולד בברעז'וב ביום כ"ג כסלו תרס"ד, לאביו השו"ב הג"ר יוסף. היה מחסידי בית טשארטקוב וסאדיגורא. זכה ללמוד תורה אצל רבינו בטראנא, ולאחר מכן אצל הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל בעיר סאניק. בהגיעו לפרקו נשא את בתו של הג"ר משה זכריה מאייער. כשעלה לארה"ק כיהן כרב בעיר 'חולון'. מחבר ספר 'ברכת אמונה', ושו"ת 'רסיסי תורה'. זכה לאריכות ימים ונלב"ע ביום ז' אדר"א תשנ"ה לפ"ק.

(יא) הג"ר חנינא גניביש זצ"ל הי"ד. נולד בגארליץ בשנת תרס"ח לערך, לאביו הג"ר יוסף. למד בבחרותו אצל רבינו בטראנא, וכן למד בשיבת 'תפארת בחורים' בגארליץ, וכישיבת 'עץ חיים' בבאבוב, ונסמך להוראה. בשנת תר"ץ נשא את זוגתו מצאנז, ושב לגארליץ, שם נודע כאחד מלמדני העיר. עורך הקובץ התורני 'הלבנון', ובה אף פירסם מחידושו. נספה בשנות הזעם באירופה עם כל משפחתו. הי"ד.

(יב) הג"ר יהודה ארי' לייב גפן – אויסאיבל זצ"ל. נולד ביום ט"ו אייר בשנת עת"ר בטראנא לאביו הג"ר טובי' ז"ל הי"ד, ולמד אצל רבינו. לאחר הסתלקותו, היה מחשובי התלמידים בשיבת חכמי לובלין אצל הג"ר מאיר שפירא זצ"ל, שם כונה: 'לייבל טורנער', וכן נסמך ממנו להוראה. לאחר פטירת הגר"מ שפירא נתמנה כנשיא וועד תלמידי יח"ל. בשנת תרצ"ג נשא את בת הרה"ח ר' אברהם טעללער ז"ל מרזעפניק הסמוכה לבאבוב. משנת תרצ"ז כיהן כאבד"ק ליפסק במחוז ראדום, בשנת תרצ"ט נקרא לכהן פאר בעיר המחוז דרילדז. בתקופת מלחמה השנייה הוגלה לסיביר. בשובו לפולין בשנת תש"ו הוזמן לרבנות לובלין, אולם לא רצה להשתקע שם, ונסע לגרמניה שם כיהן כרבם של מחנות הפליטים ב'אולם' וכחבר נשיאות

368. מפי הרה"ח ר' שלמה זלמן לערער שליט"א מאנטווערפן. וראה עוד 'מאורי גאליציה' ח"ו, 'כוכבי יצחק' (ח"ב עמ' כ').

369. תשובת רבינו להג"ר נחום נדפסה בשו"ת 'אמרי יושר' (ח"ב סי' פ"ט).

370. 'מאורי גאליציה' בערכו.

אגודת הרבנים בגרמניה. בשנת תש"ט עלה לאר"י והתיישב בחיפה, ויסד ביחד עם כ"ק אדמו"ר מסערט וויזניץ זצ"ל את ישיבת 'יחל ישראל', ועמד בראשה שנים ספורות. בר"ח אדר שנת תשי"ג הוכתר כרבה של קרית אתא במקומו של הגה"צ ר' בנימין מענדלסון זצ"ל, חיבר ספר 'שבט מיהודא' על סוגיות בקדשים. נלב"ע כ"ו שבט תשי"ז לפ"ק.

(יג) הג"ר שלום גרינבערג זצ"ל. נולד בהוסיאטין בשנת תרל"ו לאביו הג"ר יעקב זצ"ל, שכיחן כריש מתיבתא בעיר. בעודו נער הצטיין בלימודיו, ובהתמדתו הגדולה ב'קלויז' יומם ולילה, כשמשתבש לשבת לא ישן אלא שינת עראי. בהיות בן שבע עשרה שנה, נשא את בת הנגיד רבי יעקב קאפל מעיר גרודק יגילונסקי הסמוכה ללבוב. חותנו תמך בו ביד נדיבה, ורבי שלום גלה זמן קצר לאחר חתונתו ללמוד אצל רבינו בבוטשאטש. לאחר פרק זמן הוכתר על ידו בסמיכת חכמים. כשחזר מבוטשאטש ושלח ידו במסחר, לא האירה לו ההצלחה פנים, והוא נאלץ לחזור לתלמודו. לאחר שנתאלמן מזוגתו בשנות מלחמת העולם הראשונה, ונישא בשנית, נתמנה לרב ודיין בעיר ווינער-נישטאדט, בגלילות ווינא. בשנת תר"פ נתיישב עם כל משפחתו בעיר קשאנוב הסמוכה לקראקא, והרביץ תורה לבחורי חמד. חיבר חיבור רב הכמות והאיכות שהכיל שלשה כרכים על שו"ע אבן העזר, בכדי לסייע ליושבי על מדין להתיר בנות ישראל מכבלי העיגון, אולם רובם של כתבי היד אבדו בעיר וויעליטשקע הסמוכה לקראקא בשנות השואה, בשנת תשי"ט הוציאו בניו לאור עולם מעט מזעיר מן הכתבים שנשארו בידם ונקבחהו בשם 'בית יעקב מחצית השקל', בהסכמת ידידו הקרוב אליו – הגאון מטשעביץ זצ"ל. נלב"ע בקשאנוב בר"ח מרחשוון תרח"ץ לפ"ק³⁷¹.

(יד) הג"ר אליעזר האגער זצ"ל – אדמו"ר מוויזניץ זצ"ל, בעל 'דמשק אליעזר'. נולד ביום כ"ב שבט תרנ"א, לאביו הרה"ק ר' ישראל מוויזניץ, בעל 'אהבת ישראל'. מנעוריו התבלט בכשרונותיו, בזכרונם הכביר ובבקיאותו המדהימה. נסמך להוראה מהמהרש"ם, ומהגאון רבי אברהם מנדל שטיינבערג מבראדי. בשנת תרס"ד נשא את בת הרה"ק רבי יצחק מאיר העשל מקאפיטניץ זצ"ל, וישב סמוך על שולחן אביו בוויזניץ. בזמן מלחמת העולם הראשונה ברח לווינה ושהה אצל חמיו. שם נתקרב אל רבינו, ישב רבות בצילו והיה מתלמידיו החביבים הקרובים אליו, ואף רשם גליונות ומחברות שלמים מחידושי תורת רבינו³⁷². בשנת תרפ"ב נתמנה כרבה של וויזניץ, וייסד בה ישיבה מפוארת למאות בחורים. עם פטירת אביו בשנת תרצ"ז נתמנה לאדמו"ר ומילא את מקומו. היה מראשי אגודת ישראל וחבר מועצת גדולי התורה, ופעל גדולות ונצורות לביטול גזירות קשות נגד השבת ונגד תלמודי התורה, וכן פעל למען תושבי ארץ הקודש. בשנות המלחמה השניה אירגן פעולות הצלה, וגייס כספים רבים לשם כך. כששרד את מאורעות הזעם עלה לארה"ק ונתישב בתל-אביב, שם ייסד מחדש את ישיבתו שנחרבה, והחל לקומם את הריסות מלכות בית וויזניץ. כתב חידושים רבים בכל מקצועות התורה, אלא שרובם – ובמיוחד חידושי בהלכה – אבדו בצוק העיתים, ולא נדפסו אלא מעט מזעיר בשם:

³⁷¹. 'בית יעקב מחצית השקל', בהקדמת בן המחבר. ניו-יורק, תשי"ט.

³⁷². הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמאן שליט"א.

דמשק אליעזר. נלב"ע ביום ב' אלול תש"ו, לא זכה להניח אחריו זש"ק, ומנוחתו כבוד בהר הזיתים בירושלים³⁷³.

טו) הג"ר יחיאל מיכל הכהן האלגנדר זצ"ל הי"ד. נולד בטארנא לאביו הנגיד החסיד רבי שלמה הכהן ז"ל. היה מגזע היחס בהיותו נכד הגה"ק בעל קיקיון דיונה; הש"ך, ועוד, וכן היה נכדו של הגה"ק ר' יעקב ממעליץ בן הגה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זצ"ל. כעילוי גדול ובעל מוח חריף, שקדן ומתמיד עצום, עלה מעלות רמות בסולמה של תורה. היה מתלמידיו החביבים והמובהקים של רבינו בטארנא עיר מגוריו, ורבותיו נכאו לו עתיד מזהיר בשמי עולם התורה. אביו נמנה על גדולי חסידי בעלזא³⁷⁴, ובאחת מנסיעותיו בעלזא לקח עמו את בנו יחיאל מיכל שהיה אז בשנות ילדותו, כשנכנסו אל הגה"ק מהר"ד זצ"ל, הורה לילד הרך, כי לשגיגל יעין היטב בחידושו, ואותם שאינם אמת לאמיתה לאור ההלכה יגנוז בעת ביעור החמץ³⁷⁵. בשנת תרפ"ח נשא את בתו של הר"ר בנימין זאב וועקסלער ז"ל. כיהן כדומ"ץ ור"מ בעיר טארנא והיה אהוב ורצוי לכל מכריו. נודע כאחד מגדולי רבני גאליציה, הפיץ תורה ברבים ומסר שיעורים קבועים בקלויז דחסידי בעלזא בעיר, שהיוה מרכז תורני לצורבים – פרחי חמר, אשר רבים מהם היו תלמידי רבינו, אריות שבחבורה ובקיאים ברוב הש"ס בע"פ³⁷⁶. בעיוזו וברוב חילו היה מתרץ קושיות ומיישר הדורים, והאיר עיני רבים בענינים סתומים ומורכבים בכל חדרי תורה. בשנת תרצ"ז הדפיס את ספרו 'שו"ת אמרי כהן', שם מצטט ומביא גם מתורת רבינו. בסוף הקדמתו מעיד על עצמו בזה"ל: "ועוד בימי נעורי יצקתי מים ע"י מו"ר המובהק הרב הגאון האמיתי מופת הדור כקש"ת מו"ה מאיר אריק זצ"ל בעהמ"ח ספרי שו"ת אמרי יושר ומנחת פתים ועוד ספרים יקרים בעת היותו אבדפה"ק ולהבה"ח הייתי חביב אצלו מאוד". ספרו תפס מיד עם צאתו לאור עולם מקום מכובד בכותל המזרח, וגדולי הרבנים התחשבו בדבריו והתייחסו אליו כאל אחד מגאוני הדור³⁷⁷. הוא נמנה על סגל בי דינא רבה של קהילת טארנא המפוארת עד שעלה עליה הכורת. ביום כ"ו סיון תש"ב נהרג עקד"ה ביחד עם משפחתו, הי"ד.

אוצר החכמה

טז) הג"ר שמואל האלענדער זצ"ל.

זי) הג"ר חיים אליעזר הלוי איש הורוויץ זצ"ל הי"ד, אבד"ק בעלכיסוב. נולד בשנת תרס"ח בקראקא לאביו הרה"ח ר' מרדכי צבי הלוי ז"ל מחשובי חסידי אלכסנדר, ומגזע הגה"ק ר"י מהאמבורג, והחכם צבי זצ"ל. בעל כשרון נפלא, ובימי בחרותו חיבר ספר 'ארבעים לבינה' ובו ארבעים תירוצים על קושית הג"ר יוסף ענגיל זצ"ל, כמו"כ חיבר ספר 'נר למאה' הגהות על הש"ס. היה תלמיד אהוב לרבינו בטארנא³⁷⁸. בהגיעו לפרקו, נשא את

³⁷³ ראה תשובת רבינו אלוי ב'אמרי יושר' (ח"ב סי' ז'): 'לכבוד ידיד נפשי הרב הגדול החרף ובקי, חסידא ופרישא, בנן של קדושים, מו"ה אליעזר האגער שליט"א, כעת הגאבד"ק וויזניטץ יצ"ו.

³⁷⁴ היתה לו 'חזקה' לעלות לתורה ככהן בחג השבועות בבעלזא. ע"ע לעיל פ"ו – רבינו למדנו אורחות חיים'.

³⁷⁵ מתוך הקדמת המו"ל לספרו 'אמרי כהן'.

³⁷⁶ אחד מתלמידיו המפורסמים שם, היה הגאון רבי שלום בראנדער ז"ל – מלפנים ראש ישיבת בעלזא.

³⁷⁷ 'גדולי חסידי בעלז' (עמ' תל"ו).

³⁷⁸ ע"י תשובת רבינו אלוי בשו"ת אמרי יושר החדש (פי' קל"א), בתואר: 'תלמידי אהובי החרף ובקי מרג דרוץ מאוד נעלה...".

הרבנית מרת רבקה בילא ע"ה בת הגה"צ אבד"ק פאביניץ זצ"ל, בן מרן הגה"ק בעל ה'שפת אמת' זי"ע. נלקח ביחד עם משפחתו לטרבליניקה ביום כ' אב תש"ב לפ"ק, ושם נהרגו עקד"ה, הי"ד³⁷⁹.

(יח) הג"ר חיים מנחם מנדל הורוביץ זצ"ל, מדזייקוב. נולד בשנת תרס"ד לאביו הרה"ק ר' אלטר יחזקאל אליהו זצ"ל מדזייקוב, בנו של הרה"ק העטרת ישועה' מדזייקוב וחתן הרה"ק האהבת ישראל' מוויזניץ זי"ע. בילדותו למד והתחנך בצל סבו בעל העטרת ישועה'^{אוצר החכמה} בעת מלחמת העולם הראשונה ברח לגרוסווארדיין אל זקנו הרה"ק האהבת ישראל'. אח"כ למד בטארנא אצל רבינו, ואף נסמך ממנו להוראה. בהגיעו לפרקו נשא את בת דודו הרה"ק ר' עמנואל וולטפרייד מפביאניץ ורוספיש זי"ע. בשנת תרפ"ד, בטרם מלאו לו עשרים שנה, נתמנה לכהן פאר כרבה של דזייקוב, ואף כל תושבי הכפרים הסמוכים קיבלו עליו את מרותו ללא עוררין. הוא ניהל את עדתו על מי מנוחות ביד רמה לשביעות רצונם, והרביץ תורה לצעירים, עד שכמעט כל צעירי העיר היו תלמידיו, כמו"כ ערך שולחנות טהורים כמנהג אבותיו, עד השעות המאוחרות. כל עניני הנהלת הקהילה והתלמוד תורה התנהלו תחת עינו הפקוחה, והשפעתו ניכרה היטב כל פינה ופינה, ותרמה רבות לצביון הרוחני בעיר. כיהן כרבה האחרון של העיר דזייקוב עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. בשנות הזעם גלה ממקום למקום ועודד את הנדכאים, אך גוו נחלש וסבל מרורות, עד שגברה עליו מחלת הטיפוס ונלב"ע ביום שמחת תורה תש"ה לפ"ק³⁸⁰.

(יט) הג"ר יהודה הורוויץ זצ"ל – אדמו"ר מדזייקוב. נולד ביום ח"י אלול שנת תרס"ה בוויזניץ לאביו הרה"ק ר' אלטר יחזקאל אליהו זצ"ל מדזייקוב, הנ"ל, ואחי הג"ר רבי חיים מנחם מנדל זצ"ל הנ"ל. מילדותו החל לדרוש את ד' בתורה ועבודה. למד אצל רבינו בטארנא, וזכה לחיבה יתירה ממנו, וכשהיו מגיעים אל רבינו שאלות מרחבי תבל, היה מציע אותם בפני רבי יודא'לע כדי לשמוע חוות דעתו בהלכה³⁸¹. נשא את בתו של דודו בעל אמרי חיים מוויזניץ זצ"ל. לפני מלחמה השניה שימש כדומ"ץ בעיר קלויזנבורג. באמצע המלחמה ברח יחד עם חמיו לרומניה, ואחר המלחמה עלה והתיישב בירושלים עיה"ק, שם שימש כראש כולל תרביצ"א, ובמסגרתה העמיד תלמידים הרבה, גדולים וחשובים. שקידתו ועיונו בתורה היתה עד להפליא, והעלה על הגליון הגהות רבות בתורה ובחסידות, שחלק מהם י"ל אחר הסתלקותו בשם 'גליוני מהר"ם'³⁸². דביקותו ברבינו כתלמיד מובהק אל רבו היתה לשם דבר, וכשהיה מזכיר סתם "רבי" היתה כוונתו על רבינו³⁸³, כמו"כ היה דבוק מאוד בספרי רבינו ותורתו, ורשם הגהות רבות על ספריו וחיידושיו. במשך השנים נתפרסם לגאון

379. מסו"ס 'מנחת פרי' על נדה (תש"מ).

380. 'מאורי גאליציה' בערכו.

381. 'דער אידישער געדאנק' סיון תשנ"ט (עמ' 27).

382. ע' בגליוני מהר"ם (על ש"ע א"ח עמוד ל"ה) בסוף מכתבו לא' שכותב בזה"ל: "ע"ד המסופק לכת"ה... אני תמה שלא זכר כלום מדברי מרן ז"ל, דבר זה כתב מנחת פתים א"ח ס' ש"ז ושנוי בטל תורה פ' ז' דדמאי ומשולש באמרי יושר חלק ב' ס' צ"ו, ובפרט כי התשובה הנ"ל באמרי יושר היא למר אביו היקר ז"ל".

383. מפי תלמידו הגה"צ רבי אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א.

וצדיק נשגב כחד מן קמאי, האמת היתה נר לרגליו, ועלה ונתעלה בקדושה עילאה וזיכך וטיהר עצמו עד אין שיעור, וגודל צדקתו ופרישתו ושמירתו מצ"ט שערי היתר היתה נפלאה מאוד, עד שבשנותיו האחרונות פרש לגמרי מן העולם הגשמי ופסק מלדבר עם בני"א. בערוב ימיו התיישב בלונדון ושם חלקת מחוקק ספון. נלב"ע י"א סיון תשמ"ט לפ"ק.

(כ) הג"ר מיכאל העניק זצ"ל הי"ד. מתלמידי רבינו בטארנא³⁸⁴.

(כא) הג"ר משה וואלף זצ"ל הי"ד. מתלמידי רבינו בטארנא³⁸⁵.

(כב) הג"ר שלמה וואלף זצ"ל הי"ד. מתלמידי רבינו בטארנא³⁸⁶.

(כג) הג"ר דוד פתחי וויינשטאק זצ"ל. נולד בשנת תרל"ה כבכור לאביו הנגיד ר' גרשון וויינשטאק ז"ל מקיטוב שבגאליציה, ולאמו מרת מאטיל בת ר' צבי שטיין מקיטוב דודו של רבינו³⁸⁷. הצטיין משחר ילדותו בהתמדה עצומה, ובהיותו צעיר לימים נסע ללמוד אצל שאר בשרו – רבינו – ביאולאוויץ, ומאז נקשר אל רבינו בקשר אמיץ וחזק אשר נשאר בר קיימא גם בשנים הבאות³⁸⁸. לאחר נישואיו עבר לפודגורץ והתגורר שם קרוב לעשרים שנה. עשה מלאכתו עראי ותורתו קבע, ואף חיבר באותה תקופה את ספרו 'קול דוד' עה"ת והמועדים. שרבינו עיטרו בהסכמתו וכותב עליו בין השאר: "ומדי שוטטו עיני בו אחת הנה ואחת הנה, כל יקר ראיתי בו, דברים נחמדים בנויים על שרשי יסודות אשר ממקום קדוש יהלכו דברי חז"ל וזוה"ק וגורי האריות"ל ע"ד פרד"ס וכו' ומכיר אני אותו כי הוא גבר דחיל חטאין ענוותן ושפל ברכ", בעת מלחמת העולם הראשונה נמלט והגיע לווינץ. עסק הרבה בתורת הנסתר, וכתב חידושים רבים ברוי התורה. מטבעו היה איש תמים וצנוע, נחבא אל הכלים. כשפרצה מלחמת העולם השנייה נלקח ר' דוד בחודש אלול שנת תרצ"ט עם אלפים מאחב"י לבוכנוואלד, ושבועות מספר לאחר מכן עלתה נשמתו עקד"ה, הי"ד³⁸⁹.

(כד) הג"ר יעקב יצחק ווייסבלום זצ"ל מחיפה. נולד בזידיטשוב ביום כ"ג ניסן שנת תרס"ז לאביו הר"ר נפתלי מבאלחוב ז"ל שהיה נכדו של הרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע מליזענסק בן אחר בן. בגיל אחת עשרה שנה נתייתם מאביו, וכעבור זמן קצר נפטרה עליו גם אמו, וגדל בסטאניסלאוו בבית דודתו אשת הרה"צ ר' נפתלי אשכנזי זצ"ל האדמו"ר מאלעסק. למד אצל רבינו בטארנא³⁹⁰. בשנת תרפ"ח נשא את בתו של הג"ר חיים הלוי אייזן זצ"ל

384. ממאמרו של הג"ר ארי' לייב גפן בס' הזכרון לעיר טורנא (עמ' 211).

385. שם.

386. שם.

387. רבי דוד שטיין אביו של רבי צבי הנזכר, היה סביו של רבינו – אבי אמו, ונכד לבעל הטוי"ז.

388. ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר החדש סי' צ' בתואר "שב תלמידי החרף מחצבת קודש יקר הערך...". ושם בס' צ"ה בתואר "שב האברך החרף ושנון זך הרעיון שלשלת היוחסין", וע"ע שם בס' צ"ד ובס' ק"י.

389. הקדמת המו"ל לס' 'קול דוד'.

390. ממאמרו של הג"ר ארי' לייב גפן בס' הזכרון לעיר טורנא (עמ' 211). בס' 'מאורי גאליציה' בערכו נדפס העתק מכתב ידו שכתב בתוך הספר מנחת קנאות "זה הספר מנחת קנאות ממורי ורבי הגה"צ זצ"ל קניתי בירושלים בשנת תש"ד הי"ק יעקב יצחק ווייסבלום חיפה ת"י".

אבר"ק סווירז, ומשנת תרפ"ט מילא שם את מקומו. התחבב על הבריות בנועם הליכותיו אף כי לא נשא פני איש, ונודע כבקיאת בתורה ובחסידות. עלה לאר"י עוד בשנת תרצ"ה, ולימים נתקבל כרב בחיפה, ויסד ביהכ"נ עטרת צבי ע"ש זקינו הרה"ק מזידיטשוב זי"ע, דלתי ביתו היו פתוחים לרווחה והכניס אורחים במאור פנים. נלב"ע ביום י' מרחשון תשל"ז לפ"ק.

(כה) הג"ר אהרן לייב ווילנער זצ"ל. נולד בשנת תרנ"ט בטלוסט שבגאליציה, לאביו הג"ר משה ז"ל, מחסידי טשארטקוב. ואמו היתה בת הג"ר אהרן יהודא אריק ואחות רבינו. בהגיעו לגיל ט"ו שנה פרצה מלחמת העולם הראשונה, וברח יחד עם הוריו מעיר מולדתו, אלא שבטלטולי הדרך נתפרדה החבילה והקשר ביניהם נותק. ור' אהרן לייב הגיע בגפו לעיר וויען, כשבדרך מנוסתו פגש את דודו – רבינו שהתגורר כבר בוויען, רבינו אספו אל ביתו, הכניסו תחת כנפי חסותו, וגידלו על ברכיו כבן³⁹¹. משהכיר רבינו את כשרונותיו העצומים, הכניסו לפנים ממחיצתו ולמד עמו בחברותא, עד שהיה לתלמידו המובהק שרוב חכמתו הימנו. רבינו מביא מחידושי בספריו ובעיקר בספר 'של תורה', ורחש לו אהבת עולם, עד שהיה למחמד נפשו³⁹². לאחר כשנה ומחצה שעשה במחיצתו, כותב עליו רבינו (יום א' י' סיון עטר"ת, ווין): "תהא השורה הזאת לעדה על מוכ"ז בן אחותי האומר לחכמה אחותי, תלמידי החרף הנעלה כמר אהרן ליב ווילנער נ"י, אשר הוא תלמיד ותיק שהגיע לפלג הוראה, ותבונתו וכח זכרונו נעלים מאוד, ומאז הוא פה ערך שנה ומחצה למד אצלי איזה מסכתות עם תוס' ומפרשים, ואיזה הלכות בש"ע, ובקי בהם, ערוכים ושמורים בלבו ושפתיו, ושקידתו בתורה היא להפליא וכל מעיינו בה. וברצתי כאשר ישקוד על לימודו הלאה, חפץ ה' בידו יצליח לעלות מעלה מעלה ויהי ת"ח מובהק בכל מקצועות התורה, ומורה הוראות בישראל..." בשנת תר"פ נשא את זוגתו הרבנית בת הג"ר אשר זעליג וויצנפעלד ז"ל מוויען. ולאחר חתונתו המשיך והוסיף להגות בשקידה עצומה עד שנתפרסם בכל וויען, ומסר כמה שיעורים בבתי מדרשות בעיר מדי יום ביומו, ואז נתמנה להיות שומר משמרת הקודש על המקולין, להשגיח על כל סדרי השחיטה והניקור. בשנת תרפ"ב (י"ב למב"י, ווין) עיטרו רבינו בהורמנא דמלכא כפי ערכו הרם, ובכתב הסמיכה שקיבל נכתב בזה"ל: "בן אחותי האומר לחכמה אחותי תלמידי היקר הרב האברך כמדרשו החרף ובקי בכל חדרי תורה ירא ושלם, מו"ה אהרן ליב ווילנער נ"י, אשר למד אצלי כמה שנים ולא מש מאהלה של תורה בשקידה נפלאה וחפץ ה' בידו הצליח כלי יקר הוא, וכלי נפלאים כבוד סיד שאינו מאבד טיפה, שכלו צח וגקי ועיניו כיונים על אפיקי ים התלמוד ופוסקים, וגם בהוראה למעשה עשה חיל ובכל אשר יפנה וישים עין עיונו ישכיל אף יצליח למצוא הלכה ברורה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובעזה"י לאילנא רבא יתעביד, וכל מן דין סמוכו לנא להורות בישראל יורה יורה כדת של תורה..." אף לאחר שעקר רבינו לטארנא המשיך עמו בחליפות מכתבים, מהם ניכר גודל חיבתו אליו³⁹³. לימים נתקיימה נבואתו של רבינו, והג"ר אהרן לייב נתעלה

391. רבם הרה"ק מהר"י מטשארטקוב זצ"ל, המליץ על כך: "או דודו או בן דודו יגאלנו". (נפונות גליון י"ג – תשרי תשנ"ב, עמ' מ"ז).

392. וכלשון רבינו בתשובתו אליו בשו"ת אמרי יושר החדש (סי' קצ"ו). רבינו מזכירו כמה פעמים גם בספר 'של תורה' (ראה ובחס' ט' ע"א: ל' ע"א: ס').

393. ע"י תשובות רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר החדש (סי' קצ"ב) בתואר: "שו"ר לבן אחותי תלמידי יקירי הרב החרף

המאיר תלמידי רבינו לעולם קבא

לגאון אדיר עד להפליא, בבקיות וחריפות מדהימה בכל מכמני תורה³⁹⁴. בפרוץ מלחמת העולם השנייה גלה ונד לאנטווערפן, צרפת, שווייץ, עד שהתיישב בארה"ב, ונתמנה שם ע"י האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל לראש ישיבת 'שארית הפליטה' שייסד, ולאחר מכן אף מינהו כראב"ד קהילת 'יסודי התורה'. היה ממעתיקי השמועה של רבינו, הן בבקיותו בתורת רבינו ובספריו שהיו שגורים על לשונו, והן במידות שבין אדם לחברו, ועל כולם הענווה וההתבטלות בפני כל אדם. כתלמיד נאמן אף הרבה להנחיל לשומעי לקחו הליכות והלכות ממשנתו הנאצלת של רבינו, למען ידעו דור אחרון. בשנת תש"ז הדפיס מחדש את הספר 'של תורה' עם הקדמה ובה פרטים מאלפים אודות רבינו. השאיר אחריו ברכה מרובה – כתביו על כל מקצועות התורה, וזה יצא ראשונה ספר 'מנחת אהרן' על המנחת חינוך (ברוקלין, תשס"ה). נלב"ע ביום י"א אלול תשמ"ז לפ"ק³⁹⁵.

(כ)

הג"ר אלקנה זאבערמאן זצ"ל, אבד"ק יארדינוב, מחסידי בעלזא ובאבוב. נולד בטארנא בשנת תרס"ג לאביו הג"ר צבי יהודה ז"ל. כבר בבחרותו בלט בין הבחורים המופלגים בקלויז חסידי בעלזא בטארנא בכשרונותיו ובכח זכרונו³⁹⁶. היה תלמיד מובהק לרבינו, שאף הסמיכו בסמיכות חכמים, ואכן התפרסם לבעל הוראה מומחה. בשנת תרפ"ה נשא בזו"ר את בתו של הג"ר ישראל שרייבער זצ"ל אבד"ק יארדינוב והגלילות מגדולי חסידי באבוב, ומאז נתקרב אל הרה"ק מבאבוב³⁹⁷, והיה מסייע לחותנו בענייני הרבנות. לאחר פטירת חותנו בשנת תרפ"ט, מילא את מקומו. למד בהתמדה רבה והרביץ תורה לתלמידים. בפרוץ מלחמה השניה ברח ללעמבערג, ועפ"י בקשת הראב"ד הג"ר משה אלחנן אלטער זצ"ל הי"ד כיהן כראש ישיבת 'מחזיקי לומדי תורה' דחסידי בעלזא, לקומץ בחורים פליטים ששהו שם. בשבועות שנת ת"ש הוגלה למחנה סיביר, וגם שם עסק בתורה בהתמדה נפלאה. כששוחרר משם בשנת תש"א נעשה דומ"ץ לפליטים בעיר קז'יל – אורדע. בשנת תש"ב מתה עליו אשתו ובתו. בשו בו לפולין בשנת תש"ו שימש כאבד"ק וואלזביך הסמוכה לגבול גרמניה, ועסק רבות בתקנת עגונות. בשנת תש"ח עבר לגור בארה"ב, כיהן כרב לקהל החסידים בבראנזוויל, והגיד שם שיעורים לבחורים מצויינים. במרוצת השנים העתיק את מושבו לברוקלין. היה חבר בבי"ד של אגודת הרבנים לענייני עגונות. בשנותיו במעון הקיץ בהרי הקעטסקיל, כאשר ירד לטבול ולהיטהר, נטבע ל"ע, ונלב"ע ביום אדר"ח אלול תשי"ט לפ"ק.

ובקי בכל חדרי תורה יקר הערך ירא ושלם... ובסוף התשובה מסיים: "חוק ואמץ לשקוד על דלתות התורה להכניסו לקיום, וה' יהי בעוזך סלסלה ותרוממך...". ועוד שם (פי' צ"ח) שכותב אליו בא"ד: "יהי לבי הומה לשמוע משלומך...". וראה עוד שם (פי' קב"ג קב"ד קב"ה קב"ו קב"ז). רבינו אף מזכירו ב'של תורה' (ובחס ט' ע"א; ל' ע"א; ס' ע"א).

394. עד שהגה"ק מטשעבין התכבא עליו כי מעטים בעולם בקיאים בש"ס כמותו. והגה"ק מצאנו-קלויזנבורג התבטא: "מקען אים נישט כאפען ביי א תוס' אין ש"ס", ואף כינה אותו: "א לעבעדיגע ספר תורה".

395. הקדמת המו"ל לספרו 'מנחת אהרן'.

396. ראה עוד אודותיו בספר 'גדולי חסידי בעלזא' (עמ' תל"ז).

397. וע"ע לעיל בפ"ג – 'זכרו תורת משה'.

קבב המאיר תלמידי רבינו לעולם

(כז) הג"ר משה יוסף זאלץ זצ"ל. תלמידו של רבינו, כיהן בטארנא כר"מ בשיבת 'עץ חיים' דבאבוב, וכן בשיבת 'כתר תורה' אשר בטארנא. לאחר מכן כיהן כרבה האחרון של 'זאטור' על מקום חמיו הג"ר צבי הירש גוטווירט. נספה בשואה, הי"ד.

(כח) הג"ר דוד זיידמאן זצ"ל. נולד בהארדנאק לאביו הג"ר זאב אהרן. למד בקלוז טשארטקוב בהורדנאק אצל הג"ר אביגדור רענגבוין זצ"ל. בהגיעו לפרקו נשא את בת הג"ר צבי פרעמינגער מבוטשאטש תלמיד רבינו, ועבר להתגורר שם. היה תלמיד מובהק לרבינו. בשנות מלחמת העולם הראשונה ברח לוינא, שם התפנה ממסחרו והתמסר לייסוד תלמוד תורה, ולפעול לקירוב וחיוק צעירי הצאן. היה גבאו ומשמשו בקודש של הרה"ק רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע. בשנת תרצ"ט עלה לארץ ישראל, והתגורר בתל אביב. נפטר ביום ט' טבת 398.

(כט) הג"ר מרדכי זיידמאן זצ"ל, ממונקאטש 399.

(ל) הג"ר יעקב טייטלבוים זצ"ל. נולד לאביו הרה"צ ר' ישראל מרדכי זצ"ל שהיה משב"ק לאדמורי" קאפיטשניץ. ר' יעקב היה בין גולי וויען בעת מלחמת העולם הראשונה, ושם נעשה לאחד מתלמידיו החביבים והמובהקים של רבינו. כשרבינו נתקבל לטארנא, המשיך ללמוד בווינה אצל אחיו הגאון רבי פישל זצ"ל. ואף שימש שם כמנהיג הרוחני של צעירי אגו"י. כמו"כ קיבל תורה מפי הגרא"מ שטיינברג מבראדי, ומפי הגר"י ענגיל, וכן מפי הדיין הגר"י בוימגארטן מוינא. רבינו מפליג בשבחו בכתב הסמיכת חכמים שהעניק לו טרם צאתו את וינא (י"א למב"י תרפ"ב, וויען): "תלמידי היקר הבחור כהלכה החרף ובקי זית אגורי וזית שופכני ירא ושלם כמר יעקב טייטלבוים נ"י בן ידי"נ הרב החרף ובקי ירא ה' המפורסם מו"ה ישראל מרדכי טייטלבוים נ"י אשר למד אצלי כמה שנים ולא מש מאהלה של תורה והוא כלי מחזיק ברכה קנקן חדש מלא ישן ושכלו זך וישר דייק וגרים קולע אל השערה, וגם בהוראה הלכה למעשה עשה חיל בפוסקים ראשונים ואחרונים ובכל אשר יפנה וישים עינו ישכיל אף יצליח למצוא דברי חפץ והלכה ברורה בסברא ישרה ועוד ידו נטוי בעז"י לשקוד על דלתות התורה לעבדה ולשמרה וכל מן דין סמוכו לנא סמיכת חכמים להורות בישראל יורה כדת של תורה...". היה כרוך בדביקות נפלאה ברבינו, מתוך אמונת חכמים צרופה. לאחר פטירת רבינו הרביץ תורה בסביבת קהילת ה'שיפשוהל' בוינא, ופעל גדולות ונצורות בקרב הדור הצעיר. בתקופת מלחמת העולם השנייה שהה ב'בלעטשלי', אחת מערי השדה שבאנגליה, שאליה ברחו היהודים מלונדון בשעת המלחמה 400. לאחר המלחמה עבר לגור בארה"ב, שם שימש ברבנות בקיו-גארדענס בקווינס שבניו יארק, וייסד את בית הכנסת 'קהל עדת יראים', בה השקיע בעשרים שנות חייו האחרונות את כל כוחו ומירצו. כל ימיו היה נושא דרשות חוצבות להבות אש, כשדבריו מתובלים בנובולות חכמה מהשקפתו הטהורה של רבינו שנאמרו

398. ראה לעיל פ"ד - 'המאיר לארץ טארנא', ושם - 'כל המקיים את התורה מעוני', ציטוט ממכתב רבינו אליו. וראה תשובת רבינו אליו באמרי יושר (ח"ב סי' קס"ה). באגרת ששיגר אליו רבינו מטארנא לוינא (הנ"ל שם) הוא מכנהו: "ידיד נפשי אהובי, הרב החרף ובקי, זך השכל והרעיון, ירא ושלם במעלות ומדות נעלות, מו"ה דוד זיידמאן נ"י ויופיע".

399. ראה אמרי יושר (ח"ב סי' קט"ו) "לתלמידי היקר החרף ובקי מו"ה מרדכי זיידמאן נ"י במונקאטש".

400. 'קול התורה' (חוב' ט"ז, עמ' י"ד).

ללא חת לשעה ולדורות, כשהוא מדגיש כי אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה וכעת שעברו ארבעים שנה הריהו נוכח כי כל דברי רבינו נתקיימו במלואן. הוא ראה בכך משימת חיים – להנחיל לבני הדור החדש את הדברים ששמע מפי רבינו. בשנת תשכ"ב נחלה מאוד, וכששכב על ערש דווי התפלל שישוב לאיתנו בכדי שדברי רבינו לא ילכו לאיבוד, ואכן בקשתו נתקיימה והחלים⁴⁰¹. דרשותיו נקבעו ונדפסו לאחר פטירתו בספר 'קול יעקב' (ברוקלין, תשנ"ו). נלב"ע בשנת תשכ"ט לפ"ק בניו יארק⁴⁰².

(לא) הג"ר מנשה טייטלבוים זצ"ל הי"ד, נכד הרה"ק בעל ה'דברי חיים' מצאנז. נולד בשנת תר"ע, לאביו הג"ר נפתלי מברגל ז"ל. תלמיד רבינו בטארנא, ונסמך ממנו להוראה, וכן היה תלמיד תלמידו של רבינו הג"ר אלקנה זאבערמאן, ולמד בישיבת באבוב בטארנא. בהגיעו לפרקו בשנת תרצ"א נשא את זוגתו מטארנא, ונשאר להתגורר שם, נספה עקה"ש ביום ערב ראש השנה תש"ג עם זוגתו וששת ילדיו, הי"ד⁴⁰³.

(לב) הג"ר יעקב טירקל זצ"ל. נולד בשנת תר"ס בטארנאפאל לאביו החסיד הנגיד הר"ר שרגא פייוול ז"ל, ויקרא שמו בישראל 'יעקב', ע"ש אבי אמו הגאון האדיר רבי יעקב וויידענפעלד מהרימלוב זצ"ל. נשלח ללמוד אצל אחי זקנו, ה"ה הג"ר מרדכי זאב וואלף טירקל זצ"ל, שהיה גאון בש"ס ופוסקים ועמקן בחסידות, והתגורר בבוטשאטש – מקום כהונתו של רבינו⁴⁰⁴. נודע בכשרונותיו הברוכים ובפקחותו, וכן בטוב לבו ואצילותו, ובחסדיו לזולת. בשנת תער"ד כשמשפחתו ברחה מאימי המלחמה לווינען, נתקרב אל רבינו, לא מש מאהלו ויצק מים על ידיו עד שנעשה לתלמידו המובהק, ונערץ מאוד על רבינו למרות שטרם מלאו לו י"ח שנה⁴⁰⁵. היה מגדולי חסידי הגה"ק ר' משה'ניו מבאנא – קראקא, בדביקות והתקשרות איתנה⁴⁰⁶. בשנת תרפ"ח נשא את בתו של הנגיד החסיד הר"ר אברהם'טשע באקנראט ז"ל מדרוהוביטש מגדולי חסידי טשארטקוב, והמשיך לשבת באהלה של תורה גם לאחר נישואיו מתוך התמדה עצומה. היה לאות ולמופת בתפילותיו שהצטיינו בהתלהבות אש קודש, ובדקדוקו והידורו בקיום המצוות, ונתחבב על כל מכריו. נודע לתהלה כאחד מיחידי הסגולה מהדור הצעיר ביהדות החרדית בוינה. בשנת תר"צ חזר לגאליציה ועבר לגור בסכאדניצע ונכנס מעט לעסקי המיו שהיו שם, אך את רוב

401. 'קול יעקב' (עם' ק"ט).

402. רבינו מזכירו בספרו 'טל תורה' (ובחס' כ"ה ע"א): "ותלמידי היקר החרף וכו' כמר יעקב טייטלבוים נ"י הערני...". (וראה עוד שם ס"ט ע"ב; ע"ד ע"ב; ע"א; ע"ז ע"ב), וכן בספר 'מנחת פיתים' (אור"ח ס"י ק"ג).

403. 'מאורי גאליציה' בערכו וכן בח"ז – מילואים ותיקונים.

404. ראה אודותיו עוד לעיל פ"ב – 'זונתנת לו מלכות וממשלה'. ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' כז, ובס' מ"ז): לכבוד ידידי הרב החרף ובקי זך השכל מו"ה זאב טערקל נ"י.

405. רבינו מזכירו בספרו 'טל תורה' (מכות י"ח) וכותב: "ותלמידי היקר החרף וכו' כמר יעקב טירקל נ"י נכד מורי גאון עולם שר התורה מהר"י זצ"ל אבד"ק הרימלוב הערני...", וע"ע שם במס' זבחים (פ"ח) שכתב: "תלמידי היקר החרף וכו' כמר יעקב טירקל נ"י הערני..." ועוד שם (צ"ע ע"ב; צ"ט ע"ב). באגרת להגרא"י ווילנער (תעלום כתב היד נדפס בס' 'מנחת אהרן'), כותב רבינו: "ובזכרוני שבחידושי לקידושין שרמזתי שם בטל תורה, כתבתי שם ע"ד רש"י מנחות, ואין חיבורי לקידושין עתה ת", כי נשאר אצל תלמידי הרב וכו' מו"ה יעקלי טירקל נ"י...".

406. ראה עוד לעיל פ"ג – 'משה איש האלקים'.

קבר תמאיר תלמידי רבינו לעולם

ומנו הקדיש ללימוד, ועמד בקשר וחליפות מכתבים עמוסים בדברי תורה עם דודו הגאון מטשעבין, ועם רבו הגה"ק מבאיאן-קרקא הנ"ל. לימים הוצעה לו הרבנות בזלאטשוב, אלא שהדבר לא יצא לפועל. בפרוץ מלחמה השני' כשהוחרס רכושו, עבר לגור בסאמבור. סבל הרבה מן הרשעים האחרים ימ"ש, ולמרות סבלו ומצוקתו הוסיף לעסוק בתורה ובתפילה מתוך אמונה עזה, ואף חיזק ועודד את רוחם של יהודים דוויים. תושבי המקום שהוקירוהו השתדלו לסייע לו, אך הנסיונות להצילו לא עלו יפה, ובאלול שנת תש"ב נלקח לבעלזין עם זוגתו ויוצאי חלציו. כפי הנראה נעקדה ביום י"ד חשון תש"ג לפ"ק. הי"ד⁴⁰⁷.

אח"כ 1234567

(לג) הג"ר יצחק טעמפלער זצ"ל הי"ד. מתלמידי רבינו בטארנא⁴⁰⁸.

(לד) הג"ר בן ציון כץ-גראספעלד זצ"ל. נולד בשנת תרנ"ז בקראקא לאביו התורני הג"ר שלמה זלמן גראספעלד ז"ל, נין ונכד למצוקי ארץ - הב"ח הטו"ז והתו"ט, ומגדולי חסידי טשארקטוב. כבר בשנות בחרותו נודע לשם ותהלה, ונתפרסם כ'העילוי מקראקא'. למד אצל רבינו, ונחשב לתלמידו המובהק, וכן היה תלמיד הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל. בהגיעו לפרקו בגיל תשע עשרה שנה, נשא את בת הרה"ח ר' שלמה צבי האברמאן ז"ל, חתן הרה"ח ישראל קראהן ז"ל חתנא דבי נשיאה של הרה"ק בעל ה'תפארת שלמה' מראדאמסק זי"ע. כיהן ברבנות בכמה ערים במדינות איטליה ופולין. משנת תרצ"א נתמנה לאב"ד 'שטקטשין' בפולין, ושם ייסד ישיבה והרביץ תורה ודעת לצעירי הצאן. חיבה יתירה נודעת לו ללימוד סוגיות ועניני סדר קדשים, וקבע עיונו בספר 'שפת אמת' על סדר קדשים, עקב כך, נקשר בעבודות אהבה לספרי מרן בעל ה'שפת אמת'. בשנת תרצ"ד, חיבר והו"ל בפיוטרקוב, את ספרו 'ציוני תורה' עמ"ס כריתות, שנתעטר בהסכמת הגה"ק ר' משה'ניו מבאיאן-קראקא זצ"ל, וכן בהסכמת ידידו הנאמן הגאון ר' מאיר שפירא מלובלין זצ"ל. בשנת תרצ"ו, ביומא דהילולא של מרן השפ"א, הלך להסב בסעודת היארצייט שנערכה בבית החסידים ר'גור' בעירו, לאחר מכן כשהגיע לביתו, חש ברע, ונח נפשיה דרב בו ביום - ה' שבט תרצ"ו, בגיל צעיר כשטרם מלאו לו ארבעים שנה⁴⁰⁹.

(לה) הג"ר משה חיים לאו זצ"ל הי"ד, אבד"ק פרעשוב - פיעטרקוב. עוד בילדותו נודע לשם ותהילה בכשרונותיו הברוכים ובשקידתו העצומה בתורה, ונתפרסם כבקי נפלא בכל חדרי תורה, ועקב כך, פנו אליו מכל קצוות ארץ בשאלות הלכה, ובפרט בעניני עגונות. כמו"כ הוכר כנואם בחסד עליון לקרב לבבות ישראל לאביהם שבשמים. למד ויצק מים על ידי רבינו שאף הסמיכו להוראה בצעירותו. כיהן כרב קהילת שאץ ברומניה; קהילת פרעשוב שבסלובקיה; ולאחר מכן בקהילת פיעטרקוב המעטירה שענדוהו עטרה לראשם, שם התמסר להרבצת התורה, ומצודתו בענייני חיוק הדת היתה פרוסה ברחבי פולין כולה. נאומיו ומאמריו נקבצו ונדפסו בספר 'הדרך לקידוש השם' (בני ברק, תשכ"ג) שם נדפסו

407. הר"ר הלל זיידמן, במאמרו אודותיו בספר 'אלה אזכרה' (עמ' 105).

408. ממאמרו של הג"ר ארי' לייב גפן בס' הזכרון לעיר טורנא (עמ' 211).

409. ראה הקדמת המו"ל ספר 'ציוני תורה' עמ"ס כריתות, הנדפס מחדש.

גם שרידים מדבריו בהלכה מעט מזעיר מכתביו אשר אבדו בשנות השואה, נעקד"ה בשנות הזעם, הי"ד⁴¹⁰.

(לו) הג"ר שלמה לאנדאו מטארנוב.

(לז) הג"ר יצחק ליברמן זצ"ל הי"ד. נולד בשנת תר"ס לערך, לאביו הג"ר חיים זצ"ל אב"ד דאברא. ולמד תורה אצל רבינו. חתן הג"ר מנשה מרילוס זצ"ל אב"ד ראפשיץ, וכשנלב"ע חותנו, נתמנה כממלא מקומו וכיהן כרבה האחרון של ראפשיץ. נעקד"ה ע"י הנאצים הארורים, כלכתו להציל ס"ת מבית הכנסת שעלה בלהבות, נסחב על ידיהם דרך רחובות העיירה מתוך הכאות קשות עד זוב דם, והוא לעג ובז להם מתוך שחוק ושמחה, עד שנרצח ביריות בקראו שמע ישראל ביום ב' תשרי ת"ש. הי"ד⁴¹¹.

(לח) ^{אוצר החכמה} הג"ר צבי הירש מייזליש זצ"ל, דומ"ץ ור"מ בווייטצען. נולד בשביעי של פסח שנת תרס"ב לאביו הגה"ק ר' דוד דוב זצ"ל הי"ד אבד"ק אוהעל, בעהמח"ס 'בנין דוד', ולמד ממנו תורה בשקידה נפלאה. בצעירותו בגיל י"ד שנה נסמך להוראה ע"י רבינו, שחיבבו וקירבו ביותר. בתקופת שבת רבינו על כסא ממלכתו בטארנא, היה יוצא ונכנס אצלו, ורבינו אף הכניסו בסוד הענינים בשאלות שהוערמו על שולחנו, ושהיו נוגעים אל הכלל, וכפי שמתואר במכתבו משנת תרצ"א להגה"ק רבי חיים אלעזר ממונקאטש זי"ע⁴¹²: "וכבר נתעוררה שאלה זו בשנת תרפ"ג אחרי שממשלת ספרד הודיעה בכל העולם שמבקשים את אחב"י לבוא חזרה לדור במדינתם, והבטיחו להם חופש הדת ולבוא בעזרתם בכל הענינים. והייתי אז יוצא ונכנס בבית הרב הגאון האדיר מוה"ר מאיר אריק ז"ל אב"ד טארנא בעהמח"ס 'אמרי יושר' ו'מנחת פתים', הראה לי שנשאל בה מהביד"צ מווארשא והיה נחתם על השאלה הרבנים הגאונים המפורסמים... והגאון מטארנא ז"ל התרעם עליהם שלא כתבו במכתבם שום הערה להלכה והטילו כל העול עליו אשר היה לו למשא כבידה מחמת חילשת כוחו אז. וברוב ענוותנותו ומגודל אהבתו אלי דיבר עמי בענין זה וביקש אותי אולי אוכל לסייע לו ולחפש בספר פחד יצחק או שאר ספרים מגאוני ספרד אחרי גלות ספרד אולי אמצא איזה זכר מהחרם... ודכירנא שהגאון מטארנא ז"ל חשש שמה היה סיבת החרם מחמת שחשו הגאונים שמה ברבות הימים ישובו אחב"י לשם ויהיה תחילת ביאתם לרצונם ואח"כ יגזרו עליהם גזירות שמדות בבתחלה רח"ל... וממילא הוי החרם בגדר סייג לתורה⁴¹³. בשנת תרפ"ג נשא את בת הגה"צ ר' חיים יעקב טייטלבוים זצ"ל אבד"ק לימנוב, ובשנת תרפ"ה התיישב בניימארקט ויסד שם שטיבל דחסידי באבוב וישיבת עץ חיים. בשנת תרצ"א נבחר להיות דומ"ץ ור"מ בווייטצען, והמשיך שם בהרבצת תורה ויראת שמים עד פרוץ מלחה"ע השניה. בשנות הזעם אבד את זוגתו וששת ילדיו שנעקד"ה. נתמנה כאב"ד בערגן-בעלז, ועסק בפתרון שאלות הלכה קשות. בזו"ש נשא את בת הגה"צ ר' יוסף פאנעט זצ"ל מדעעש. בשנת תש"ז עבר לארה"ב, וכיהן כרב בשיקאגו. חיבר ספר שו"ת 'בנין צבי' ועוד. נלב"ע בשב"ק פר' וארא כ"ה טבת תשל"ד לפ"ק⁴¹⁴.

410. קובץ תורני 'מוריה' (גליון קפ"א-קפ"ב, שבט תשמ"ח).

411. 'מאורי גאליציה' בערכו.

412. נדפס בקובץ 'בצל תומר' שו"ל ע"י ישיבת סאטמר ב"ב, תש"ס לפ"ק (עמ' ל"ד).

413. כגוף המכתב מביא בארוכה דברי רבינו שדן בזה לכאן ולכאן.

414. ע"י תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר החדש סי' ע"ד "לכבוד ידידי הרב הגדול האברך החרף ובקי בחדרי תורה מלא וגדוש יקר הערך בנש"ק מו"ה צבי הירש מייזליש נ"י...".

(לט) הג"ר שלמה מילר זצ"ל. היה תלמיד רבינו, וכן היה תלמידם של הגאון מבראדי – רבי אברהם מנדל שטיינבערג, ושל הגאון רבי נחום וויידענפעלד בעל 'חזון נחום' מדאמבראווא⁴¹⁵.

^{אוצר החכמה}

(מ) הג"ר ראובן מרגליות זצ"ל. נולד בלבוב ביום ז' כסליו שנת תר"ן לאביו הר"ר משה ז"ל. כשנתיים בגיל י"ד מאביו נאלץ לעזור לאמו במסחר לפרנסתם, אך מ"מ עסק הרבה בתורה ונתפרסם בחריפותו ובבקיאותו המבהילה בכל חדרי תורה. בשנת תרס"ח נשא את בתו של הר"ר מאיר שיין ז"ל, ולאחר פטירתה בשנת תר"צ בלבוב, נשא בזו"ש את בתו של הר"ר מאיר הכהן טויבע ז"ל. למד אצל רבינו וגם נסמך ממנו להוראה בשנת תער"ד, והשי"ב ל"ו נאמר כמ"פ בשו"ת אמרי יושר⁴¹⁶. היה סוחר בספרים עתיקים, וחיבר בעצמו עשרות ספרים בהרבה מקצועות שבתורה, ובשנת תער"ב נדפס ספרו הראשון 'תולדות אדם' על המהרש"א, בנוסף לכך, ערך וההדיר הרבה מספרי רבותינו ועינדם בהגהותיו המצויינים מעשי ידיו להתפאר, בין השאר הוציא לאור 'ספר חסידים' עם הגהות 'מקור חסד', וכן הוספות והגהות מחכמי הדור זבראשם ממרן הגאון המובהק כש"ת מוה"ר מאיר אריק שליט"א אבד"ק טארנא, כן הו"ל ספר הזוה"ק מעוטר בציונים ומראי מקומות, חיבר ספר 'מרגליות היס' עמ"ס סנהדרין, ועוד. בפרוץ מלחמה הראשונה ברח לוויען, ובשנת תער"ו חזר ללבוב. בפרעות שנערכו בשנת תרע"ח הוכה קשות ובית מסחרו נחרב. נלב"ע ביום ז' אלול תשל"א לפ"ק.

^{אוצר החכמה}

(מא) הג"ר יהושע מענדל עהרנבערג זצ"ל. נולד ביום י"ב טבת שנת תרס"ה בקעמעטש (הסמוכה לראצפערט), לאביו הנגיד התורני הרה"ח ר' יצחק ארי' לייב ז"ל. מגיל רך ביותר היה חדור חשק עז ללימוד התורה, בה השקיע את כל מירצו מתוך יגיעה והתמדה עצומה, עד שעשה חיל בלימודו. בשנת תרפ"א החליטו הוריו לעזוב את הונגריה וחזרו להשתקע בגארליץ שבגאליציה – מקום מגורי אבותיו. ר' יהושע מענדל שם פעמיו לטארנא כדי לקבל תורה מפי רבינו, שקירבו והכניסו בחיבה לפני ולפנים ממחיצתו, וכשהתלמיד הגיע להוראה אף נתעטר בסמיכה מרבינו, וכן מהגה"ק מפראביזנא בעל 'צור יעקב', ועוד. כל ימיו החשיב את רבינו לרבו המובהק. בשנת תרפ"ה נשא את בתו של הר"ר דוד הלוי בירנבוים ז"ל ממשפחה מיוחסת של חסידי ראדאמסק בקראקא. בקראקא יצא טבעו ברבים כת"ח מופלג שעדיו לגאון ולתפארת בממלכת עולם התורה וההוראה, והירצה שיעורים בפני צעירים בעלי כשרונות. חביריו הקרובים ביותר בקראקא היו הרה"ג ר' אברהם ריינהאלד זצ"ל, והרה"ג ר' מיכל פרעמינגער זצ"ל מחשובי תלמידי רבינו. חיבר ספר 'הרי בשמים' על ס' הרוקח, אולם גליונות הספר אבדו בשנות מלחמה השניה. בתקופת המלחמה עבר מקראקא לפעסט, והרה"ק מהר"א מבעלזא זצ"ל התבטא אז עליו כי ארי עלה מבבל⁴¹⁷. אח"כ היה במחנה פליטים ביחד עם הגה"ק מסאטמאר זצ"ל,

⁴¹⁵. מאורי גאליציה' בערכו.

⁴¹⁶. עיי"ש באמרי יושר החדש ס' כ"ט שמתארו "הרב הגדול החרף ובקי", ובסי' ל"ס "הרב החרף קנקן חדש מלא ישן חכם ושלם", ובסי' מ"ה "ידידי הרב החרף ובקי אוצר בלום חכם ושלם", וכעיי"ז גם בסי' נ"ז, ובסי' קי"ד "ידידי הרב הגדול המופלג בתורה המושלם", ובסי' קל"ה "הרב האברך החרף ובקי אוצר בלום זית אגורי וזית שופכני".

⁴¹⁷. 'מאפילה לאור גדולי ח"א' (עמ' 363).

והשתעשעו הרבה בפלפולא דאורייתא⁴¹⁸. בשנת תש"ה עלה לא"י, וגורש לקפריסין, שם נתקבל לרבם של הפליטים ששהו במקום, עד חיסול מחנות הפליטים, כשחזר לאר"י נתמנה לכהן כאב"ד יפו, אח"כ נתקבל לאב"ד תל אביב. היה מגדולי חסידי בעלזא ומדיושבים ראשונה במלכות, וגאונותו בחסידות לא נפלה מהדר גאון בכל חדרי תורה. בשנים שכ"ק מרן אדמו"ר הרה"ק מהר"א מבעלזא התגורר בתל אביב, נמנה על באי ביתו המקורבים, והיה הרב הפוסק בכל שאלה בהלכה שנתעוררה בחצר הקודש. חיבר ספר שו"ת 'דבר יהושע', ומזכיר שם את רבינו פעמים רבות⁴¹⁹. נלב"ע כ"ד אדר ב' תשל"ו לפ"ק⁴²⁰.

(מב) הג"ר ישראל פורילא זצ"ל. נולד בגאליציה לאביו הג"ר אלימלך זצ"ל אבד"ק אוסטיטשקא והוסיאטין. למד אצל רבינו בטארנא, ובגיל צעיר נסע לארה"ב. שם שימש כרב בקהילות 'תהלות ישראל' בבראנקס, 'ת"ת בית יהודה' באיסט פלעטבוש, וביהכ"נ 'מחזיקי הדת' בבארא פארק. נשא את בת הג"ר שלום משה שפירא זצ"ל רב בבארא פארק. חיבר ספר 'באר שרים', ח"א פלפול והלכה בגפ"ת, וח"ב הערות והארות על הש"ס בקיצור. נלב"ע בשנת תש"ח לפ"ק.

(מג) הג"ר שלום יוסף הלוי פייגענבוים זצ"ל, אבד"ק לאקאטש. נולד בשנת תרכ"ב לאביו הג"ר זאב הלוי. למד אצל רבינו ביאולאוויץ וגם נסמך ממנו להוראה, והיה מראשוני תלמידי רבינו המפורסמים⁴²¹. בשנת תרנ"ה נתמנה לדומ"ץ בק"ק סמאטריטש פלך פאדאל, ומשנת תרס"א היה אב"ד לאקאטש פלך וואהליון, בה כיהן עד לפטירתו. חיבר ספר שו"ת 'משיב שלום', 'נתיבות שלום' עה"ת, ועוד ספרים רבים אשר עודם בכתובים, כמו"כ פירסם מאמרים רבים גדושים בחידושים בקובצי תורה שיצאו לאור בזמנו, בספריו הוא מביא חידושי תורה ששמע רבינו, בציון שם אומרים: "מור" הגר"מ אריק". נלב"ע בחודש מרחשון תרח"צ לפ"ק⁴²².

(מד) הג"ר יעקב פינק זצ"ל. מחסידי גור, תלמיד ותיק לרבינו בתקופת וינא, להגאון רבי אברהם מנדל שטיינבערג מבראדי ולהגאון רבי יוסף ענגיל. נודע לתהילה כאישיות תורנית דגולה ונלכבת, וכבקי נפלא וגאון בכל מכמני התורה, נוח לבריות ולשמים. כיהן כשמונה עשרה שנה כרבה הראשי של ברזיל וארגטינה, שם עשה נפשות הרבה לתורה וליהדות. כמו"כ כיהן למעלה מעשרים שנה כאב"ד בחיפה, וכרבו של הר הכרמל בחיפה, ופעל רבות

418. שם.

419. עיי"ש בח"ה (סי' נ"ו) שמתחיל דבריו בזה"ל: "כליל כ"ג שבט תשי"ד ראיתי במראה החלום והנה כ"ק מורי ורבי עמוד ההוראה ר"מ אריק ז"ל עומד לפני ויאמר אלי, למה אתה שותק בדבר שערורית השירות הלאומי שכל העולם כולו נודעזע בשבילי? עניתי ואמרתי: מה יש לדבר, הלא אנכי הקטן באלפי ישראל, ואם כל גדולי הדור לא יכלו לעמוד בפני הגזירה, שישמעו בקולי? ויאמר אלי: הלא אנכי סמכתי ידי עליך להיות מורה הוראה לכל ישראל, לא ידעת מה שאמרו חז"ל: כל תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות בפני רבים וכו', ואיקץ...".

420. וכל מעשי תקפו וגבורתו, הלא הם כתובים בהקדמה לשו"ת 'דבר יהושע', בתולדות המחבר.

421. תשובות רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' ט', כ"ד, ל', צ"ו, קכ"ו, קל"ל, קל"א, קנ"א, ח"ב סי' כ"א.

422. קובץ 'בית אהרן וישראל' (שנה ט"ו גליון א עמ' ט"ז). צפונות גליון י"ט (עמ' נ"ו).

לביצור חומות היהדות בקרב הציבור. נלב"ע בשיבה טובה כבן פ"ב שנים בחיפה, ומנוחתו כבוד בירושלים⁴²³.

(מה) הג"ר שמעון פירסט זצ"ל. תלמיד רבינו בתקופת וינא, כמו"כ היה תלמיד אחי רבינו הג"ר פישל אריק בוינא. לאחר החורבן באירופה התגורר בארה"ב, ועורר את צעירי הצאן שלא להסתפק במועט ולהספיק את הש"ס גם בכמות, בלימוד ובחזרה בדרך גדולי ישראל בדור העבר, ואף חיבר על כך קונטרס בשם 'תנו כבוד לתורה', כמו"כ חיבר ספר 'שם משמעון'⁴²⁴.

(מו) הג"ר חיים משה יחיאל פעלדמאן זצ"ל. נולד לאביו הג"ר אליקים געציל פוסטמאן זצ"ל, מלמד דרדקי של הרה"ק ר' משה'ניו מבאיאן-קראקא למן גיל ינקות, ולאחר מכן משמשו בקודש. בפרוץ מלחמת העולם ברח רבי חיים משה יחיאל לוינא, ונאלץ להסב את שמו על שם משפחת אמו לבית פעלדמאן. בוינא למד אצל רבינו וכן אצל הגאון רבי יוסף ענגיל, ונסמך משניהם להוראה. בשנת תר"פ נשא את עזרתו מקודש, ועבר להתגורר בבערלין. שם למד בבית המדרש, ושימש ברבנות, עד שנספה במאורעות הזעם על קידוש השם. הי"ד.

(מז) הג"ר מנחם פעלדמן זצ"ל. רב בקהילת 'שארית ישראל' בבאלטימור, תלמיד רבינו.

מח הג"ר אברהם יעקב פריעדמאן זצ"ל. נולד בסביבות שנת תר"ן בדז'יקוב לאביו הר"ר זאב וואלף ז"ל. היה תלמיד רבינו וחסיד טשארטקוב. נשא בזו"ר את בתו של הר"ר יחיאל מיכל ברעניג ז"ל מגנישטאט הסמוכה לפשעמישל. התגורר בקראקא, ולאחר מכן היגר לבלגיה. בפרוץ מלחמה השנייה ברח לצרפת ושם מצא מקום מקלט. בזו"ש נשא את בת הר"ר אפרים אהרן מנאוויטנאן ז"ל נכד הרה"ק הי"ש מח משה' זי"ע. לאחר החורבן באירופה, עלה לאר"י ושימש כחבר הרבנות הראשית בתל אביב. בשנת תשי"ג הדפיס את ספרו 'ספר איזוב' המכיל הערות והארות בכמה הלכות ובדברי רבותיו. בשנת תשכ"ה הו"ל את ספר 'תפארת ישראל' להרה"ק מהר"י מטשארטקוב זצ"ל. נלב"ע ביום כ' אדר א' תשכ"ה לפ"ק, ונטמן בהר המנוחות בירושלים ת"ז⁴²⁵.

מט) הג"ר יחיאל מיכל פרעמינגער זצ"ל הי"ד. נולד לאביו הג"ר צבי פרעמינגער זצ"ל, והיה תלמיד מובהק לרבינו ומן המפורסמים שבהם, החל מתקופת התגוררותו בווינא, וכן לאחר מכן בטארנא. זכה לסייע רבות ולהוציא לאור עולם את ספרי רבינו. בשנת תרפ"א, בהיות רבינו בגלות ווינא, הוציא לאור את הספר 'טל תורה' הגהות רבינו על הש"ס - בבלי וירושלמי, ובשנת תרפ"ה הוציא לאור בטארנא יחד עם נכד ותלמיד רבינו הג"ר קלונימוס קלמן אראק זצ"ל את הספר 'אמרי יושר' ח"ב, ורבינו הודה להם על כך בהקדמת הספר. כמו"כ הוציאו לאור בשנת תרח"ץ את הספר 'מנחת פיתים' במהדורא תנינא,

423. ראה 'הפרדס' שנה נ"ח חוברת ה' (עמ' 20, ועמ' 165).

424. ראה לעיל פ"ה - 'גמרא גמור', לעיל פ"י - 'אמרי יושר', לעיל הערה 5, הערה 116, והערה 183, ועוד.

425. ראה בהקדמתו לספרו שכתב חידושים והערות מה שרקק ופלפל בדברי רבותינו גדולי האחרונים "הלא המה הגאון החסיד מאור הגולה מהר"ם אריק ז"ל אבד"ק טארנא ומשנהו הגאון האדיר שר התורה והחכמה מהר"י ענגיל ראבד"ק קראקא אשר מימיהם שתיית ומדבריהם הרבה למדת". וראה עוד 'מאורי גאליציה' בערכו.

המאיר תלמידי רבינו לעולם קבט

בתוספת מרובה על העיקר. יש לציין כי היות ורבינו לא השאיר אחריו בנים זכרים, אמר הג"ר מיכל לאחר הסתלקות רבינו, קדיש לעילוי נשמת רבינו, למרות היותו בחיי הוריו⁴²⁶. הי"ד.

(נ) הג"ר צבי פרעמינגער זצ"ל מבוטשאטש. מתלמידי רבינו עוד בהיותו ביאזלאוויץ. כשגלה רבינו לווינען, היה רבי צבי מבאי ביתו ומאנשי סודו⁴²⁷, שם אף התפרסם בלמדנותו, והיה לאחד מתלמידי החכמים החשובים בעיר⁴²⁸.

(נא) הג"ר משה צימעטבוים זצ"ל מצאנז. בן בנו של הג"ר רפאל דומ"ץ גארליץ, ומבחירי הלומדים בצאנז. תלמיד רבינו. עסק במסחר. בשנות הזעם עינהו הרשעים הנאצים, ותלוהו חמש שעות כשידיו כפותות לאחור⁴²⁹.

(נב) הג"ר אורי קלוגהויפט זצ"ל, מטארנאפאל⁴³⁰.

(נג) הג"ר צבי יהודה קעלמאן זצ"ל. נולד בשנת תרנ"ו בווישניוויטשיק לאביו האב"ד הג"ר יצחק זצ"ל. מאימת הגיוס לצבא ברח לחפש משרת רבנות, ולמד אצל רבינו בווינען. בעת מלחמה הראשונה נמלט גם אביו עם משפחתו לווינען, ויסד שם קהילה וביהכ"נ בשם 'עזרת ישראל'. בשנת תרע"ח נשא את בת הר"ר משה פיש ז"ל מדינוב נכד הבני יששכר. לאחר שאביו הגיר לארדה"ב מילא הוא את מקומו כרב קהלתו בווינען, אולם לא זנח כליל את עיסוקו במסחר, ועשה תורתו קבע ומלאכתו עראי. בשנת תרפ"ח הגיע לקאנאדא, ונתקבל בטארנאטא כר"מ הראשון בעיר בת"ת עץ חיים, וכן קבע בביתו שיעורים לצעירים, וכיהן כרבה של ההוסיאטינער קלויז ועוד. למחייתו עסק גם בכשרות, ומשנת תרצ"ב היה נשיא ועד העיר. שמר בקפדנות על מנהגי ישראל, היה לבוש כבגדי החסידים, וערך שולחנות כאדמו"ר לקהל המתאספים שהסתופפו בצילו. נלב"ע ט"ז כסליו תרצ"ו לפ"ק.

426. ראה לעיל פ"ט – 'צאצאיו יוצאי חלציו', ושם בהערה 335. וראה עוד תשובת רבינו אליו באמרי יושר (ח"ב סי' קצ"ב) "לכ" תלמידי יקירי מחמד נפשי הרב החו"ב יקר הערך מו"ה יחיאל מיכל פרעמינגער נ"י בפארגורזע". רבינו אף מזכירו בספרו 'טל תורה' (נכחים ט"ו ע"א): "תלמידי הרב החריף וכו' מו"ה מיכל פרעמינגער נ"י הקשה לי...". (וראה עוד שם קיד ע"ב; ובירושלמי תרומת פ"ז).

427. ראה לעיל פ"ג – 'זכרו תורת משה'. וראה עוד תשובת רבינו אליו באמרי יושר (ח"א סי' קצ"ח): "תלמידי היקר הרב החריף ובקי חר השכל מו"ה צבי פרעמינגער נ"י כבוטשאטש". בשולי מכתב שכתב רבינו לתלמידו הג"ד הוד זיידמאן זצ"ל חתן הג"ד צבי פרעמינגער זצ"ל, הוסיף רבינו: "לא אוכל להטריח לכת"ר לדרוש בגיני בשלום כל ידידי אהובי ואהביי בווינ, ויואל נא לדרוש בשלום חותנו תלמידי הרב החריף ובקי, אהובי מהו' צבי פרעמינגער נ"י ובשלום רודו אהובי הרב וכו' מו"ה משה זיידמאן נ"י, כי יראה אותם יום יום, וגם לתלמידי אשר למדו אצלי...". (הובא לעיל הערה 136).

428. ראה שו"ת חשב האפוד (ח"א סי' ט), שמביא מעשה רב ממסיבת תלמידי חכמים בווינ, בראשות הג"ר צבי פרעמינגער.

429. 'מאורי גאליציה' ח"ו. וראה עוד 'כוכבי יצחק' (ח"ב עמ' כ).

430. ראה שו"ת 'אמרי יושר' (ח"ב סי' כז): "לכבוד תלמידי היקר הרב החו"ב בח"ת שישולתא דיוחסא מו"ה אורי קלוגהויפט נ"י מטארנאפאל".

(נד) הג"ר אהרן ראבינאוויץ זצ"ל. נולד בשנת תרנ"ח לאביו הג"ר אליקים געציל ז"ל, בעיר סאלאוויטא שבאוקראינה. מגדולי חסידי באיאן ומצעירותו בגיל בר מצוה נקשר להרה"ק ר' משהצני פרידמאן לימים האדמו"ר מבאיאן-קראקא, וכל חייו היה קשור אליו בעבודות ובלב ונפש. בעת מלחמת העולם הראשונה, ברח לוינה. שם קיבל תורה מרבינו והפך לתלמידו. וכן הסתופף בתמידות בצל רבו הקדוש מבאיאן – קראקא. שמו הלך לפניו בידיעותיו הרבות בתורה, ובמידת חסידותו ויראתו. בהגיעו לפרקו נשא את בת הרה"ח הנגיד ר' זאב וואלף הורן מחשובי חסידי טשארטקוב, ומעשירי גאליציה. דירתו הדחוקה בוינא לא מנעה בעדו להכניס אורחים וביתו היה מחסה ובית ועד לחכמים ולכל דכפין. בוינה עסק במסחר אך רק כטפל, שכן עיקר חייו היו ספריו. בפרוס מלחמת העולם השנייה, ברח לארץ ישראל וניצל בחסדי שמים מגיא התופת. כשרד את מאורעות הזעם, הקדיש עידן ועידנים להנחיל לבני הדור הצעיר ממה שראו עיניו ושמעו אוזניו טרם החורבן, קירב את צעירי הצאן לתורה והשריש בהם את רוח החסידות. נלב"ע יום ו' דחנוכה, א' דר"ח טבת שנת תשכ"א, ומנוחתו כבוד בתל אביב.

(נה) הג"ר דוד יצחק אייזיק ראבינאוויץ זצ"ל. אדמו"ר מסקאליע. נולד בשנת תרנ"ח בבראד שבטשעכיי לאביו הג"ר ברוך פנחס זצ"ל האדמו"ר מסקאליע. מיום עומדו על דעתו השקיע את כל ישותו בלימודי הנגלה ונסתר, וזכה להיות נסמך ומוכתר להוראה ע"י רבינו. לפני הגיעו לגיל עשרים נבחר להיות רב בסוויז. במלחמה הראשונה גלה לוויזן שם היה לאחד מבאי ביתו הקבועים של רבינו וקיבל לקח מפיו, ושם נשא את בת הג"ר דוד משה לאנדא זצ"ל אבד"ק בורשטיין. אחרי פטירת אביו בשנת תר"פ עלה על כסאו כאדמו"ר מסקאליע. רבים באו לבית מדרשו בעיר להתבשם מתורותיו ותפילותיו. בשנת תרצ"ט נמלט בניסים לארה"ב והתיישב בניו יארק. שם קבע שיעורים תמידין בסדרן מדי יום ביומו, ועסק בתורה ועבודת ה', שימש כש"ץ ובעל תפלה מעולה. הצטיין במיוחד באהבת ישראל מופלגת, ועשה גדולות ונצורות בקירוב לבות בניי לאביהם שבשמים. בספרו 'זרע ברוך' עמ"ס ברכות, בהקדמת בן המחבר, מובא חלום פלא שהיה לו עם רבינו. נלב"ע ביום ו' שבט תשל"ט לפ"ק.

(נו) הג"ר משולם ראטה זצ"ל. נולד ביום י"ד אייר שנת תרל"ח, לאביו הג"ר שמעון ז"ל, מגזע המהרש"ל ומהר"ם מלובלין ועוד גדולי ישראל. מתלמידי רבינו המובהקים ביאזלאוויץ, כמו"כ למד גם אצל שר התורה הגה"ק ר' יעקעלי וויידנפעלד מהרימלוב, ונחשב לאחד מבכירי תלמידיו. נתפרסם לגאון אדיר ועילוי מופלא, ומגדולי הרבנים בדורו. כיהן כאבד"ק מילניצא, אח"כ כאבד"ק חראסטקוב, אבד"ק שאץ, ולבסוף כאב"ד ור"מ דקהילת טשערנאוויץ המעטירה שמנתה כשבעים אלף יהודים עד החורבן האיום באירופה. חיבר ספר שו"ת 'קול מבשר'. בספרו (סי' ב) נדפס תשובת רבינו אליו מטארנא מיום ד' י"א סיון תרפ"ה, רבינו פונה אליו בתוארים נכבדים: "תלמידי ידיד נפשי ולבי, הרב הגאון המפורסם סיני ועוקר הרים, עיניו כיונים על אפיקי הש"ס והפוסקים", בא"ד הוא מודיע כי קיבל את מכתבו ואת "תשובתו הנחמדה", ומביע את הסכמתו להכרעתו: "והנה כ"ג העמיק הרחיב בתשובתו, צלל במים אדירים והעלה פנינים יקרים בחריפות עצומה ובקיאיות נפלאה, ואני מסכים עמו כי יפה הורה, וכל דבריו נכונים ומכוונים להלכה לאמיתה של תורה, גם מש"כ וכו' צדקו דבריו ויפה כיוון, ומחמת חולשת כחי שאיני במזג הבריאות ל"ע, לא אוכל להשתעשע עם כ"ג בארוכה ולפלפל בדבריו הנחמדים

כאשר איתנה נפשי". כמו"כ ערך השגות והגהות על דברי רבינו ב'מנחת פתים' ושלחם לרבינו שהשיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, התשובה עודנה בכת"י וטרם נדפסה. בשנות הזעם באירופה ניצל כמה פעמים מסכנת מות, ובחסדי ה' זכה להימלט מצפוני הנאצים מגיא התופת, ולעלות לארץ ישראל. התגורר בבני ברק, וכיהן כחבר הרבנות הראשית בארץ ישראל. ביום ב' דחנוכה תשכ"ז ככה נרו, ונטמן בחלקת הרבנים שבבית הקברות סנהדריה בירושלים.

1234567

(נז) הג"ר ישראל שארר זצ"ל. דר בארה"ב לאחר השואה.

(נח) הג"ר אלתר שנור זצ"ל הי"ד. נולד בשנת תרע"א בעיר בייטש בגאליציה, לאביו הג"ר יצחק ז"ל. את ימי עלומיו הקדיש לתורה ודעת, בהם הגה בשקדנות עצומה. כשנתייתם מאמו בהיותו כבן חמש שנים, עבר לחסות תחת צל כנפי זקינו הג"ר חיים שלמה איצינגר ז"ל, לאורו נתחמם ונתעלה בשערי התורה והחכמה, היראה והחסידות. לאחר מכן למד אצל רבינו בטארנא, שם מצא די סיפוקו בחריפות ובבקיאות בהלכה ובאגדה. משנת תרצ"ד התגורר בלודז' שם שימש כמלמד תינוקות, וכפדגוג אמן. החדיר בתלמידיו תורה ויראה. הוא ניחן בכשרון כתיבה מיוחד כמשורר וכבעל עט סופר מהיר הנותן אמרי שפר, והקדיש ממירצו ומסגולותיו בפירסום מאמרים עשירים באוצרות רוח בכתבי העת החרדיים בזמנו, בכדי להרוות את צמאון הקוראים הצעירים לבל ידעו בשדות זרים. כמו"כ ליקט פנינים מדברי חז"ל ומתורת גדולי החסידות, ערכם בסגנון קולח ומשיב נפש, ופירסמם בחוברות מיוחדות. נעקד"ה באושוויץ, הי"ד.⁴³¹

אוצר החכמה

(נט) הג"ר יוסף שעפפל זצ"ל הי"ד. מתלמידי רבינו בטארנא.⁴³²

(ס) הג"ר דוד משה שפירא זצ"ל. נולד בגוואזדיץ ביום י"ט אלול שנת תרס"ד לאביו הג"ר יצחק מרדכי זצ"ל. בשנת תער"ד נמלט עם משפחתו לווינץ, שם למד אצל רבינו, ואצל הגאון רבי פישל זצ"ל – אחי רבינו. בשנת תרפ"ד נשא בזו"ר את בתו של הרה"ק ר' שלמה חיים פערלאו זצ"ל מבאליחוב, ואחרי פטירתה בשנת תש"ט בברוקלין נשא בזו"ר את בתו של הרה"ק ר' שרגא פייוויש האגער זצ"ל מזאלישטשיק. אחרי פטירת אביו בשנת תר"צ מילא את מקומו בבית מדרשו בווינץ והתחבב על יודעיו ומכריו. בשנת תרצ"ט ברח לאנגליה וגר בלונדון כשנה ומחצה. בשנת תש"א הגיע לארה"ב, ואחרי חצי שנה בויליאמסבורג התיישב בבראנקס, שם ייסד את בית מדרשו 'בית דוד'. כיהן כארמו"ר מגוואזדיץ וערך שולחנות כמנהג אבותיו הקדושים. בשנת תשכ"ט עבר לגור בבארא פארק. חיבר ספר 'דודאים של משה' עה"ת והמועדים (ברוקלין, תשנ"ב). נלב"ע ביום ט"ז אייר תשמ"ח לפ"ק, ונטמן בהר הזיתים בירושלים.⁴³³

(סא) הג"ר יהודא מאיר שפירא זצ"ל, אב"ד לובלין, מגדולי חסידי טשארטקוב. נולד לאביו הג"ר יעקב שמשון ז"ל, נכד הרה"ק ר' פנחס מקאריץ, ביום ז' אדר תרמ"ז. בילדותו

431. ראה מאמרו של ה"ה יעקב כץ, בספר 'עיירתנו בייטש', ראה עוד 'מאורי גאליציה' בערכו.

432. ממאמרו של הג"ר ארי' לייב גפן בס' הזכרון לעיר טורנא (עמ' 211).

433. 'מאורי גאליציה' בערכו.

1234567

אורי תלמיד

נודע כהעילוי משאץ, ובגיל תשע שנים היה בקי בשו"ע יו"ד ח"א. כשהלך והתבגר הפתיע את עולם התורה בכשרונותיו המזהירים, והעפיל למעלות רמות עד שנתפרסם לגאון חריף ושנון ומהיושבים ראשונה במלכות התורה בדורו. בגיל י"ח שנים חיבר ספר 'אמרי דעת', אך העולם לא זכה לאורו. נשא בשנת תרס"ז את בתו של הנגיד ר' דוד יעקב ברייטמן מטארנאפול, והיה סמוך על שולחן חמיו. היכרותו עם רבינו החלה בקיץ שנת עת"ר, כשביקר רבינו בעיירת המרפא – דארנא, שם נפגש עמו ר' מאיר שפירא, והראה לו חזונו ומעשה ידיו להתפאר את הספר 'אמרי דעת' הנ"ל, וביקש הסכמה מרבינו על ספרו. רבינו שהשתעשע עמו בדברי תורה, הכיר תוך כדי דיבור עמו את סגולותיו הנדירות בחכמה ובמעלות התורה, וכותב גדולות ונצורות על הספר ועל מחברו הצעיר, וז"ל: "ב"ה, בהיותי פה במרחץ דארנא בצוותא חדא עם כבוד הרב הה"ג עצום ורב בחריפות ובקיאות, אב בחכמה ורך בשנים, עדיו לגאון ולתפארת, כש"ת מו"ה מאיר שפירא שליט"א מטארנאפול, והראני כמה קונטרסים מחיבורו אשר מדפיס ועולה, הנקוב בשם 'אמרי דעת', לשום עיני עליהם, והן מאז שמעתי את שמעו הטוב, ועתה ראיתי כי הוסיף חכמה ומדע על השמועה אשר שמעתי, וחזון נפלא הוא בגאונותו, והפליא לעשות בחיבורו דברים ערבים לאוזן שומעת, צלל במים אדירים והעלה בידו שהם ורב פנינים, דרושים נחמדים ומתוקים מנופת צופים, ושמחים כנתינתן מסיני, ועוקר הרים, וראוי הוא חיבורו להפיצו בישראל, ישוטטו בו רבים ויתענגו על אמרו אמרי דעת כי נעמו, והי נועם ה' עליו להגדיל תורה ולהאדירה במועצות ודעת. כנפש הכו"ח לכבוד התורה ולומדי יוס' ג' ב' אלול עת"ר"ל, הק' מאיר אריק האבד"ק יאזלאוויץ"⁴³⁴. כשנה לאחר מכן – בשנת תרע"א, הגיע ר' מאיר שפירא אל רבינו, בבקשה שיתנהג על קנקנו ויעניק לו הורמנא דמלכא, לאחר שנשמך כבר ע"י המהרש"ם. רבינו שהכיר אותו מכבר, וידע את רוב חילו ועיוזו ואת ערכו הרם בתורה ודעת, קשר לו זרי תהלה מופלגים, ועינדו בכתר מלכות ההוראה, בזה"ל: "נודע בשערים תהלת כבוד הרב הגאון החריף העצום ובקי בכל חדרי תורה, אב בחכמה ורך בשנים, כש"ת מו"ה מאיר שפירא שליט"א מטארנאפול בעהמ"ח ספר היקר אמרי דעת, והנני מכיר אותו פא"פ כי הייתי עמו בצוותא חדא כמה שבועות במרחץ דארנא בקיץ העבר, והיה שעשועי אתו יום יום בעמקי הלכות, וראיתי נפלאות מתורתו של ר' מאיר, והוא הפלא ופלא בתורתו, ויראתו קודמת לחכמתו, וידיו רב לו בהוראה, יורה יורו ידיו כדת של תורה, וראוי הוא לכהן פאר ברבנות אף בקהילה גדולה שבגדולות, אשרי העדה אשר תזכה בו לשימו אלוף לראשה, עמו עוז ועצמה לנהלם דרך ישרה ולהשקותם ממעיני פלגי חכמתו לרוי, ימצאו בו ברכה, אוצר כל כלי חמדה..."⁴³⁵. מאז החזיק את עצמו לתלמיד רבינו, והלך לבקרו בכל עת מצוא בכדי לקבל לקח מפיו⁴³⁶, כמו כן כשהוכתר רבינו כאב"ד בבוטשאטש ובטארנא, נסע הגר"מ שפירא להיות נוכח במעמד ההכתרה⁴³⁷. בקיץ תרע"א נתמנה לאב"ד גלינא,

434. צילום כתי"ק הובא ב'מרבצי תורה מעולם החסידות' (חז"ג עמ' רל"ג).

435. שם (חז"ג עמ' רל"ב).

436. ראה גם לעיל הערה 225 – עם ה'אמרי אמת' בביקורו אצל רבינו בקרעניץ.

437. ראה לעיל פ"ב – 'צהלי ורוני יושבת בוטשאטש' שהגר"מ הגיע לשבות בבוטשאטש בשבת הראשונה לכהונת רבינו שם, וכן לעיל הערה 140 שהיה נוכח בטארנא בדרשתו הראשונה. בספר 'אמרי דעת' החדש (ח"א עמ' רע"ט) מוזכר רבינו בתואר מורו.

המאיר תלמידי רבינו לעולם קלג

בשנות מלחמת העולם הראשונה שהה בטארנאפול והרביץ שם תורה, וכן ייסד שם ז'עד הצלה לעקורים. בשנת תרפ"א נתמנה לאב"ד סאנוק, ומשנת תרפ"ד כיהן כאב"ד פיעטרקוב. מלבד גאונו והכבירה, נתברך בשלל כשרונות וסגולות נדירים, שהעמידוהו בראש מערכות אלקים חיים, ופעל גדולות ונצורות להרמת קרן התורה, ולחינוך הדור הצעיר. כיהן כנשיא 'אגודת ישראל' בפולין, כחבר מועצת גדולי התורה, וכציר נאמן בבית המחוקקים הפולני, שם קידש שם שמים ברכים בהופעותיו, בהיותו דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו. מחולל רעיון הדף היומי. בראייתו המפוכחת את הנולד, ברוחו הכביר ובתבונתו החובקת זרועות עולם, השכיל לייסד את בית היוצר לגדולי האומה, והקים את ישיבת חכמי לובלין מן המסד עד הטפחות, ובמעמד חנוכת הבית שהדהד ברחבי העולם כולו, הוכתר גם כאב"ד לובלין. היה מגדולי ישראל המפורסמים ביותר בדור שלפני השואה. פתיל חייו נגדע ביום ז' מר-חשון שנת תרצ"ד, בהיותו בגיל צעיר כבן ארבעים ושבע שנים ובלבד. ודבר פטירתו הכתה בתדהמה את המוני בית ישראל שמיררו בבכי בהלווייתו. בשנת תשי"ח הובא למנוחות בשנית בהר המנוחות בירושלים⁴³⁸.

(סב) הג"ר הלל שפערבער זצ"ל הי"ד. נולד ביאזלאוויץ בשנת תרנ"א לאביו שהיה נכד הרה"ק ר' דוד האגער זצ"ל מזאבלטוב. מנעוריו נודע כמתמיד גדול, למד אצל רבינו שכינה אז כרב דמתא, עד שנתעלה לתלמיד חכם מופלג, והיה מגדולי ובחירי תלמידי רבינו. העתיק וסידר לדפוס את תשובות רבינו – 'אמרי יושר' ח"א, וגם צירף לבסוף את הערותיו המחכימות. שימש כדומ"ץ בטשארטקוב, וכשרבינו עבר בתרע"ב מיאזלאוויץ לבוטשאטש, נקרא ליאזלאוויץ למלא את מקומו. אחרי מלחמה הראשונה היה רבה של זבאריזא, ובשנת תרצ"ה נבחר לרבנות זלאטשוב. במלחמה השניה שתה את כוס התרעלה ע"י הרשעים הארורים ימ"ש, ונעקדה. הי"ד⁴³⁹.

בנוסף לרשימה חלקית זו, ישנם גאוני רבים אחרים, אשר נסמכו מרבינו להוראה אם כי לא נמנו על תלמידיו. שכן רבינו היה מפורסם לפוסק הדור ושמעו יצא בכל המדינות, ותעודת 'סמיכה' מעם רבינו היתה משאת נפשו של כל תלמיד שהגיע להוראה.

על רשימה זו נמנים מאות נסמכים, ובין השאר:

הג"ר יהושע העשיל אייכנשטיין זצ"ל, אדמו"ר מזידטשוב⁴⁴⁰. הג"ר רפאל באלזאם זצ"ל⁴⁴¹. הג"ר מרדכי יעקב ברייש זצ"ל, אבד"ק ציריך⁴⁴². הג"ר יעקב צבי

438. יצויין, כי שמו של רבינו לא מש מפיו של הגר"מ שפירא שלא חדל מלהעריצו, גם בנאומיו שנשא בהיכל ישיבתו, היה מספר עובדות מחיי רבינו בכדי לעורר ולהלהיב לב התלמידים לשקידת התורה. ראה לעיל פ"ה – 'סיני ועוקר הרים', וכן שם 'תל תלפיות'.

439. 'מאורי גאליציה' בערכו. ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר (ח"א ס"ה מ"ד; ובס"י קנ"ב): "לתלמידי היקר חריף ובקי עצום מו"ה הלל שפערבער נ"י בטשארטקוב", וכן: "החריף ובקי גדול בתורה".

440. ראה 'הפרדס' שנה כ"ו חוברת ו' (עמ' 31).

441. חיבר ספר 'עחלי אפרסמון' אשר יפרד והיה לשלשה ראשים, שו"ת, הלכות כלי המקדש להרמב"ם, ועל התורה. בספרו עז"ת נדפס כתב הסמיכה שקיבל מרבינו. בתשובת רבינו אליו הנדפס בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס"ה קנ"ז), הוא מכנהו בתואר 'הרב הגדול החריף ובקי, מורג חרוץ'. וראה עוד 'מאורי גאליציה' בערכו.

442. נסמך מרבינו בבחרותו, ולאחר נישואיו המשך עמו בחליפות מכתבים בדברי תורה.

קלד המאיר תלמידי רבינו לעולם

געלדעזעהלער זצ"ל⁴⁴³. הג"ר ברוך האגער זצ"ל, אבד"ק ואדמו"ר מסערעט. הג"ר ישכר בעריש היילפרין זצ"ל, אבד"ק בייטש. הג"ר יעקב הלברשטאם זצ"ל, אבד"ק טשאקעווע⁴⁴⁴. הג"ר יקותיאל יהודא הלברשטאם זצ"ל, אדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג⁴⁴⁵. הג"ר יהושע זילבערמאן זצ"ל⁴⁴⁶. הג"ר אלי' זינגער זצ"ל. הג"ר יוסף משה מייזליש זצ"ל⁴⁴⁷. הג"ר רוב בעריש צוקערמאן זצ"ל⁴⁴⁸. הג"ר אלעזר בענדיט רייטער זצ"ל. הג"ר ישראל שור זצ"ל⁴⁴⁹. הג"ר שמואל שטערנבערג זצ"ל⁴⁵⁰.

443. כתב הסמיכה מרבינו נדפס בירחון 'כרם שלמה' (נ"ה, עמ' קע"ב).

444. בשנת תרפ"ד לפ"ק העניק לו רבינו סמיכות חכמים, וכתב בזה"ל: "הרב המאוו"ג חו"פ מוה"ר יעקב הלברשטאם שליט"א האבד"ק שטשאקובא והגליל בר אוריין ובר אבהן יאה ויאה... והנה בקי באו"ה כאחד המורים הבקיאים, ויש קנקן חדש מלא ישן, ולא עוד כי יראתו קודמת לחכמתו, לזאת יורה ידיו כאחד מגדולי המורים, וזכות אבותי יסעייהו שלא יכשל ח"ו בדבר הלכה וירוס כסאו מעלה מעלה...". וראה עוד סו"ס 'חמדה גנוזה' ח"ב.

445. בהיותו בחור כבר חמיסר, הגיע אל רבינו בכדי לעמוד אצלו בכור המבחן, ולהיסמך להוראה, ורבינו פנה ואמר לו: "זה שהנך יודע יורה דעה, אני יודע כבר, כעת אבחון אותך בהלכות ברכת הפירות", ושאלו עור: "ילד, מה אתה לומר?" ושוחחו מענין לענין עד שרבינו נתפעל מידיעותיו, ולאחר שהעניק לו תעודת הורמנא להוראה, יצא מגדרו לכבוד בגין כבוד התורה, וגם לכבוד אבותיו וזקיניו הקרושים לבית צאנז, ובצאתו ליווהו מפתח ביתו בקומה העליונה עד לרחוב העיר, למרות שהיה נער רך ורבינו היה כבר בימי זקנותו. רבינו כינהו אז בשם 'רודניקער רב', כי התכוון לעלות על כס אביו ברודניק. ראה עוד בטאון 'בחדשות החיים' (תשרי תש"ס, גיליון י"ח עמ' קי"ז-קי"ח). וראה עוד לעיל פ"ה - יתורה יבקשו מפיהו.

ואגב, תשובת רבינו אליו בהיותו בגיל י"ז שנה, נדפסה בשו"ת 'אמרי יושר' ח"ב סי' ק"ב, וט"ס נפל שם, שנדפס עליו שם משפחתו טייטלבוים, ולמעשה היה שם משפחתו הלברשטאם, אלא ששם משפחת חמיו בעל הענין חיים היתה טייטלבוים. בתשובה זו מכתירו רבינו בתואר: "ומצורתו פרושה לק"ק רודניק", אך כאמור לבסוף לא כיהן שם בפועל.

446. בספרו 'זכר יהושע' (תל אביב, תשל"ו, עמ' רכ"ב) מסופר כי עשה את כל הדרך הארוכה מפולין ועד טארנא בכדי להיסמך מרבינו, ע"פ הוראת אביו (הג"ר שאול משה זילבערמאן זצ"ל, שזכה עוד להסתופף בצל הגה"ק בעל החידושי הרי"ם והיה תלמיד מובהק להגה"ק בעל 'אבני נזר'), שהורה לו להתאמץ בדבר "יען כי הוא פוסק ויש להשתדל לקבל מאתו היתר הוראה".

447. קובץ 'אור ישראל' (שנה ט, ג עמ' ז). הג"ר יוסף משה היה אחיו של תלמיד רבינו הג"ר צבי הירש מייזליש זצ"ל, דומ"ץ ור"מ ווייטצען, ראה אודותיו לעיל אות ל"ח.

448. בן הג"ר אהרן זצ"ל - מחותנו של רבינו, אביו הג"ר ברוך צוקערמאן חתן רבינו. חיבר כמה ספרים, בהם גם הספר 'בית אהרן' עמ"ס הוריות (שנספד נדפס הספר 'אמרי ברוך', לאחיו הג"ר ברוך חתן רבינו הנזכר), (בראש ההקדמה נדפס הסכמה שקיבל מרבינו על ספרו עמ"ס מעילה).

449. יליד בוטשאטש, רב קהילת 'בית א-ל' בבארא פארק למעלה משישים שנה. ראה אודותיו 'מאורי גאליציה' ח"ו.

450. כשכיהן רבינו כאב"ד בוטשאטש הסתופף רבות בצילו וקיבל תורה מפיו, ובגיל שבע עשרה שנה נסמך מאיתו להוראה ביו"ד ח"א. וכפי שסיפר, היתה זו בחינה קשה ומייגעת מאוד, אך הוא ידע את תלמידו הדק היטב, כשחיבור ה'פמ"ג' שגור על פיו בעל פה. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, גויס לצבא אוסטריה, ונלקחו מאיתו כל חפציו, ובהם כתב ההורמנא שקיבל מרבינו. וראה עוד בספר 'מעשה ידי של משה' (עמ' כ"א); 'מאורי גאליציה' (בערכו).